

Unelmana ihmisen kokoinen kaupunki

Hyvinvointi ja julkinen kaupunkitila arkkitehti Jan Gehlin teoksessa *Livet mellem
husene* 1971–1980

Turun yliopisto

Humanistinen tiedekunta

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Kulttuurihistoria

Pro gradu -tutkielma

Ella Vihervuori

Maaliskuu 2017

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkistettu Turnitin OrigilityCheck -järjestelmässä.

TURUN YLIOPISTO

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos/

Humanistinen tiedekunta

VIHERVUORI, ELLA: Unelmana ihmisen kokoinen kaupunki – Hyvinvointi ja julkinen kaupunkitila arkkitehti Jan Gehlin teoksessa *Livet mellem husene* 1971–1980

Tutkielma, 86 sivua, sis. 5 liitesivua

Kulttuurihistoria

Maaliskuu 2017

1970–1980-luvuilla hyvän elinympäristön ja modernin kaupunkisuunnittelun ympärillä käytiin kiivasta keskustelua Pohjoismaissa. Keskustelua herättivät erityisesti elottomat lähiöt ja autoistuminen. Suureen kiistaan hyvästä kaupunkisuunnittelusta osallistui myös tanskalainen arkkitehti Jan Gehl teoksellaan *Livet mellem husene*, jonka ensimmäinen painos ilmestyi vuonna 1971 ja toinen painos vuonna 1980. Tässä teoksessa Gehl kritisoi modernismin periaatteiden mukaan rakennettua, tehokasta ja yhdenmukaista kaupunkia ja pohti, miten kaupunkisuunnittelun avulla oli mahdollista luoda eloisia, yhteisöllisiä ja viihtyisiä kaupunkitiloja. Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastelen Gehlin teosta sen syntyajankohtana ja tutkin, miksi moderni kaupunkisuunnittelu sai osakseen niin voimakasta kritiikkiä, mitä hyvältä elinympäristöltä kaivattiin ja millaisia merkityksiä julkinen kaupunkitila hyvinvoinnin rakentajana sai. Tarkastelen kysymystä pohjoismaisessa, erityisesti tanskalaisessa kontekstissa.

Tutkielmani keskiössä on kysymys tilan, erityisesti julkisen kaupunkitilan ja hyvinvoinnin välisestä suhteesta. Tarkastelen siis hyvinvoinnin ja tilan välisiä kulttuurisia merkityksiä ja näiden merkitysten muutosta. Käsitys hyvästä elinympäristöstä kertoo hyvinvointiin liittyvistä merkityksistä, jotka osaltaan heijastelevat hyvään elämään liittyviä arvoja. Lisäksi lähestyn pohjoismaista kaupunkisuunnittelua hyvinvointipolitiikan muotona, joka on myös osa hyvinvointivaltion politiikkaa ja ideologista perustaa.

1970–1980-luvulla alettiin korostaa elinympäristön merkitystä ihmisen kokonaisvaltaiselle hyvinvoinnille. Kaupungin toimintojen erottamisen, autoistumisen ja toimintaköyhien lähiöiden katsottiin lisäävän ihmisten välistä eriarvoisuutta sekä yksinäisyyden ja juurettomuuden kokemuksia. 1900-luvun lopulla ihanteeksi nousi viihtyisä kuluttamisen kaupunkikulttuuri, jonka myötä kaupungin kaduille alettiin kaivata inspiroivia tapahtumia, toimintaa ja kulutusmahdollisuuksia. Eloisan kaupunkitilan avulla pyrittiinkin voimistamaan yhteisöllisyyttä ja yksilön toimintamahdollisuuksia, jotka olivat myös merkittäviä hyvinvoinnin arvoja. Julkisen tilan ihannetta voidaan lähestyä myös turvallisen ja harmonisen yhteiskunnan rakentajana, vastavoimien symbolina, jonka merkitystä voidaan tarkastella suhteessa hyvinvointivaltion ideologiseen kriisiin 1970-luvulla.

Asiasanat: arkkitehtuuri hyvinvointi, hyvinvointivaltio, kaupunkikulttuuri, kaupunkitila, kaupunkisuunnittelu, lähiöt, modernismi, Tanska, Pohjoismaat, yhteisöllisyys

Sisällysluettelo

1	Johdanto	2
1.1	Aiheen esittely ja alkuperäisaineisto	2
1.2	Näkökulma ja keskeiset käsitteet	8
2	Ihmisen tarpeet ja kaupunki elinympäristönä	17
3	Itseilmaisun ja leikin kaupunkitila	28
3.1	Tilaa toiminnalle ja toimijuudelle	28
3.2	Viihtyisä kaupunkitila ja leikkivä kaupunkilainen	38
4	Kaupunkitila yhteisön rakentajana	50
4.1	Lähiön pelko	50
4.2	Turvallinen kaupunki	59
5	Lopuksi	71
	Lähteet	75
	Kuvaliite	82

1. Johdanto

1.1. Aiheen esittely ja alkuperäisaineisto

1960-luvulla tanskalainen yhteiskunta muuttui nopeasti. Talous kukoisti ja usko taloudelliseen kasvuun vahvistui. Myös yksittäisten ihmisten varallisuus lisääntyi ja yhä useampi haaveili autosta ja omasta asunnosta. Tämä kaikki vaikutti myös kaupunkisuunniteluun ja kaupunkien kehitykseen. Modernismi ja siihen liittyvä ajatus tehokkuudesta ja toimintojen eriyttämisestä määritteli uusien asuinalueiden rakentamista, ja maisemaa alkoivat pian hallita suuret ja yhdenmukaiset asuinalueet. Samalla autoteiden verkostot laajenivat, kun asuinalueet ja ostoskeskukset siirtyivät keskustojen ulkopuolelle. Myös vanhojen keskustojen ”slummialueita” haluttiin puhdistaa ja monia alueita ja rakennuksia purettiin. Tämä muutos ei kuitenkaan tapahtunut ilman kritiikkiä, ja 1960–1970-luvuilla monet kansalaisaktiivit osoittivat mieltään rationaalista, ylhäältä päin tulevaa suunnittelua vastaan. Myös kaupunkisuunnittelijoiden piirissä modernistista suunnittelua kritisoiin ja monet alkoivat pohtia huonojen asuinalueiden ja sosiaalisten ongelmien välistä yhteyttä.¹

Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastelen, miksi hyvä elinympäristö herätti niin laajaa keskustelua kyseisenä aikana. Lähestyn kysymystä tanskalaisen arkkitehdin Jan Gehlin (s.1936) teoksen *Livet mellem husene* kautta, jonka ensimmäinen painos ilmestyi vuonna 1971 ja toinen, uudistettu painos vuonna 1980. Tässä teoksessa Jan Gehl esitteli näkemystään julkisesta katutilasta, jonka lähtökohtana olisivat ihmisen tarpeet ja arjen elämä. *Livet mellem husene* on osaltaan luonut pohjaa kaupunkisuunnittelun ihanteelle, jonka tavoitteena on rakentaa eloisia ja viihtyisiä kaupunkitiloja. Teoksen asema kaupunkisuunnittelun piirissä on siis edelleen merkittävä ja se mainitaan usein sosiaalisesti kestävästä kaupunkisuunnittelusta koskevissa artikkeleissa ja tutkimuksissa.² 2000-luvun alussa Jan Gehl perusti myös Gehl architects -arkkitehtitoimiston, joka on toteuttanut *Livet mellem husene* -teoksen periaatteiden mukaisia suunnitteluprojekteja muun muassa Ruotsissa, Yhdysvalloissa, Brasiliassa ja Kiinassa.³ Tässä tutkimuksessa tutkin kuitenkin *Livet mellem husene* -teosta sen syntyajankohtana 1970–1980-luvuilla.

1 Ks. esim. Pedersen 2013; Rottbøll Jørgensen et al. 2010,14–20.

2 Ks. esim. Oktay 2012, 19; Singh 2016, 644–645.

3 Lisää tietoa Gehl architects -toimiston projekteista; ks. Gehl architects -sivusto.

Minua kiinnostaa, miten Jan Gehl pyrki teoksellaan edistämään hyvinvointia. Kysyn millaisia merkityksiä Jan Gehl antoi kaupunkitilalle, erityisesti julkiselle katutilalle, hyvinvoinnin rakentajana ja mitä se kertoo laajemmin hyvinvointiin liitetystä arvoista ja merkityksistä kyseisenä aikana.

Ensimmäisessä käsittelyluvussa ”Ihmisen tarpeet ja kaupunki elinympäristönä” tutkin elinympäristön ja ihmisen tarpeiden välistä suhdetta. Kysyn, millainen merkitys elinympäristölle annettiin hyvinvoinnin rakentajana ja tutkin, miten nämä merkitykset 1900-luvun lopulla olivat muutoksessa. Seuraavassa käsittelyluvussa ”Itseilmaisun ja leikin kaupunkitila” siirryn tarkastelemaan kaupunkitilan merkitystä erityisesti yksilön hyvinvoinnin näkökulmasta ja kiinnitän huomioni julkiseen kaupunkitilaan toiminnan ja toimijuuden paikkana. Luvussa 3.1. ”Tilaa toiminnalle ja toimijuudelle” pohdin kysymystä yksilön toiminnan ja toimijuuden mahdollisuuksista kaupunkitilassa erityisesti suhteessa teknistyvän ja koneistuvan massayhteiskunnan kritiikkiin. Luvussa 3.2. taas tarkastelen hyvinvoinnin, toiminnan ja kaupunkitilan välistä suhdetta kulutuskeskeisen ja nautinnollisen kaupunkikulttuurin näkökulmasta. Viimeisessä käsittelyluvussa ”Kaupunkitila yhteisön rakentajana” keskityn yksityisen ja julkisen tilan rajoihin sekä kiinnitän huomioni yksilön ja yhteisön välisiin suhteisiin. Luvussa 4.1. ”Lähion pelko” tarkastelen ajan lähiökritiittistä keskustelua ja yhteisön merkitystä osana hyvää elinympäristöä. Viimeisessä luvussa ”Turvallinen kaupunki” siirryn pohtimaan kaupunkisuunnittelun tavoitteita ja ihanteita suhteessa yhteisön ja yhteiskunnan hyvinvointiin.

Alkuperäislähteenä tutkimuksessani käytän arkkitehti Jan Gehlin teosta *Livet mellem husene*. Teos on ennen kaikkea kriittinen kirjoitus, jonka kautta Gehl otti kantaa ajan modernistiseen kaupunkisuunnitteluun. Modernismin vastapainoksi Gehl esitteli suunnittelun tapaa, jonka keskiössä olivat ihmiset, heidän toimintansa ja elämänsä katutilassa. Teoksen tavoitteena oli tilasuunnittelun keinoin luoda elävä julkinen katutila, joka inspiroisi ihmisiä kokemaan, nauttimaan ja kohtaamaan muita ihmisiä. Jan Gehl keskittyi *Livet mellem husene*ssa erityisesti julkisen katutilan suunnitteluun, eli teoksen nimen mukaisesti ”elämään talojen välissä”. Gehlin esittelemä suunnitteluihanne oli myös monitasoinen. Se käsitteli katutilan pieniä osia, kuten rakennusten julkisivuja ja oviaukkoja, mutta myös laajemmin kaupunkirakennetta ja kaupungin toimintojen sijoittelua. *Livet mellem husene* on noin 200 sivun laajuinen

teos ja se sisältää tekstin lisäksi myös paljon valokuvia, joissa esitellään katutilan elämää, erilaisia katutiloja sekä rakennuksia. Suuri osa valokuvista on Jan Gehlin ottamia ja kuvien avulla Jan Gehl muun muassa havainnollisti aatteen ideoita ja perusteli näkemyksiään. *Livet mellem husnenen* esittelemä eloisan katutilan ihanne oli myös melko universaali, eli se ei kiinnittynyt mihinkään tiettyyn kaupunkiin tai paikkaan. Kuitenkin on tärkeää huomata, että Jan Gehl tarkasteli eloisan katutilan merkitystä erityisesti tanskalaisten kaupunkien ja tanskalaisen yhteiskunnan näkökulmasta, vaikka nostikin vertailukohdiksi esimerkkejä muun muassa Italian, Australian ja Yhdysvaltojen kaupunkisuunnittelusta. Tämä kiinnittää myös oman tutkimukseni pohjoismaiseen ja erityisesti tanskalaiseen kontekstiin.

Tarkastelen tutkimuksessani *Livet mellem husnenen* molempia painoksia. Painokset eivät suuresti eroa toisistaan vaan ne sisältävät suurelta osin täysin samoja kirjoituksia ja niiden esittelemä ihanne on pysynyt periaatteiltaan samankaltaisena. Suurin ero painosten välillä on Jan Gehlin tapa perustella kyseistä ihannetta. Ensimmäinen painos on, kuten Jan Gehl on itsekin tuonut esiin, pikemmin debattikirja, kun taas toinen painos on pohdiskelevampi ja muistutti enemmän tutkielmaa tai esseetä.⁴ Uudemmassa painoksessa oli myös enemmän konkreettisia esimerkkejä tilallisista ratkaisuista, jotka Gehlin mukaan edistivät elävää kaupunkitilaa. Painosten välinen ero kertoo osaltaan aatteen vakiintumisesta, mitä kuvastaa mielestäni myös Gehlin tapa kuvailla elämää julkisessa katutilassa. Ensimmäisessä painoksessa Gehl puhui abstraktimmin elämästä talojen välissä, kun taas uudemmassa painoksessa hän käytti nimitystä ulkoaktiviteetit (udeaktiviteter). Pienistä eroista huolimatta lähestyn teosta yhtenä kirjoituksena. Pyrin kuitenkin ottamaan painosten väliset erot huomioon, kun se on tutkimuskysymykseni kannalta olennaista ja hahmottelemaan erojen kautta hyvinvoinnin arvojen muutoksia ja jatkuvuutta.

Kun *Livet mellem husene* ilmestyi vuonna 1971, teosta ei otettu avosylin vastaan eikä siihen suhtauduttu ainoastaan myönteisesti. Tästä huolimatta se ei ollut ainoa modernistista kaupunkisuunnittelua kritisoinut kirjoitus, jota kyseisenä aikana ilmestyi. Kuten aikaisemmin toin esiin, monet kaupunkisuunnittelijat, yhteiskuntatieteilijät ja kaupunkien asukkaat alkoivat 1960-luvulta lähtien kritisoida rationaalista ja ylhäältä

⁴ Gehl 1980, 5.

päin tulevaa kaupunkisuunnittelua. Tanskassa kaupunkisuunnittelun debatin keskiössä oli esimerkiksi kysymys vanhojen asuinalueiden purkamisesta. Siitä muodostui myös poliittinen kysymys siitä, kenen ehdoilla kaupunkia suunniteltiin. Vastustus johti myös mielenosoituksiin, joista yksi vuonna 1980 päättyi väkivaltaiseen yhteenottoon mielenosoittajien ja poliisien välillä. 1960–1970-luvuilla tanskalaiset kaupungit myös kasvoivat nopeasti, mikä herätti keskustelua yhteisön koosta ja rakenteesta. Kaupunkien kasvaessa suuri osa palveluista siirtyi yhä kauemmas asuinalueiden ympäriltä ja kaupunkien keskustat alkoivat autioitua. Myös autoliikenteen järjestämisestä ja rakennuskannan korkeudesta käytiin paljon keskustelua.⁵

Kaupunkisuunnittelun ympärillä käyty kiista liittyi myös modernistiseen lähiörakentamiseen, joka herätti paljon keskustelua Tanskassa ja muualla Pohjoismaissa 1970–1980-luvuilla. Lähiörakentaminen käynnistyi Pohjoismaissa toisen maailmansodan jälkeen suuren asuntopulan seurauksena ja se muodosti merkittävän, niin ideologisen kuin materiaalisen perustan pohjoismaiselle hyvinvointivaltiolle. 1900-luvun jälkipuolella monet asuinalueet osoittautuivat kuitenkin huonolaatuisiksi ja niiden yhteyttä yhteiskunnan ongelmiin, kuten työttömyyteen ja eriarvoisuuteen alettiin pohtia. Lähiökriittisen kirjoittelun seurauksena monista lähiöistä muodostui myös pahamaineisia ongelmalähiöitä. Modernismi sai osakseen kritiikkiä myös laajemmin kuin Pohjoismaissa ja kritiikin seurauksena modernismin periaatteiden mukaan rakennettuja lähiöitä myös tuhottiin.⁶ Esimerkiksi Yhdysvalloissa St.Louisissa sijaitseva Pruitt-Igoen lähiö räjäytettiin vuonna 1972, mitä on kutsuttu myös modernin projektin lopuksi.⁷

Kiinnostavasti pohjoismainen hyvinvointivaltio, joka Tanskassa perustettiin virallisesti 1960-luvulla, ajautui ensimmäiseen kriisiin juuri 1970-luvulla öljykriisin ja laman seurauksena, samaan aikaan kuin lähiörakentamisen kritiikki voimistui.⁸ Hyvinvointivaltion ideologia ja kriisi suhteessa lähiörakentamiseen muodostavatkin yhden merkittävän pohjan tutkimukselleni. 1900-luvun lopun kaupunki-ihanteita on tärkeää tarkastella myös suhteessa laajempiin yhteiskunnallisiin muutoksiin, kuten

5 Gaardman 1992, 12, 86, 182–184; Rottbøll Jørgenssen et al. 2010, 17–20.

6 Ks. esim. Aura et al. 1997, 12–13; Ristilampi 1993, 13; Rottbøll Jørgenssen et al. 2010, 11–13; Saarikangas 2002, 68; Ward 2002, 278–280.

7 Koskela 2009, 75.

8 Jespersen 2011, 86, 184.

naisten työssäkäynnin lisääntymiseen, massakulttuurin leviämiseen, teknologian kehitykseen sekä kulutuskulttuurin kasvuun. Esimerkiksi Tanskassa naisten töissä käynti yleistyi 1960-luvulla ja samoihin aikoihin kulutus kasvoi.⁹ Myös turvallisuus nousi merkittäväksi poliittiseksi kysymykseksi 1900-luvun lopulla ja turvallisuuspyrkimykset alkoivat vaikuttaa myös kaupunkien suunnittelupolitiikkaan.¹⁰

1970–1980-lukujen historiaa ei ole vielä kovin laajasti tutkittu, minkä vuoksi tutkimuskenttäni koostuu historian tutkimuksen lisäksi muun muassa kaupunkitutkimuksen, sosiologian ja taidehistorian tutkimuksesta. Merkittävä asema tutkimuksessani on esimerkiksi taidehistorioitsija Kirsi Saarikankaan teoksella *Asunnon muodonmuutoksia*, jossa tarkastellaan pohjoismaisen modernismin ja varhaisen lähiörakentamisen aatteellista taustaa ja yhteyttä varhaisen hyvinvointivaltion ideologiaan. Näkökulman 1900-luvun lopun urbaanin kulutuskulttuurin ja julkisen kaupunkitilan käytön väliseen suhteeseen tuo sosiologi Pasi Mäenpää teos *Narkissos kaupungissa*. Teknologian kehitykseen liittyvää mentaalihistoriaa on tutkinut kulttuurihistorioitsija Hannu Salmi teoksessaan *”Atomipommilla kuuhun!”: tekniikan mentaalihistoriaa*. Kaupunkitilan ja pelon kulttuurin välistä suhdetta taas avaa kaupunkimaantieteilijä Hille Koskelan teos *Pelkokierre*.

Gehlin teoksen rinnalla käytän aikalaiskirjallisuutena yhdysvaltalaisen yhteiskuntatieteilijä ja toimittaja Jane Jacobsin vuonna 1961 ilmestynyttä teosta *The Death and Life of Great American City*. Gehlin tavoin Jacobs kritisoi voimakkaasti modernismin periaatteiden mukaan rakennettua kaupunkia ja hänen kirjoitustaan pidetään myös yhtenä new urbanism -suunnitteluaatteen klassikkona. New urbanism -liike perustettiin virallisesti 1980-luvulla ja siinä korostettiin muun muassa kaupungin toimintojen sekoittamista, julkisen tilan merkitystä, kaupunkien eloisuutta sekä tilan käyttäjiä suunnittelun lähtökohtana.¹¹ Jan Gehlin ja Jane Jacobsin teoksissa on paljon yhtymäkohtia ja he pohtivat samoja kysymyksiä, tosin hieman eri näkökulmista. Gehl on eräässä haastattelussaan tuonut esiin, että hän oli *Livet mellem husene* kirjoittaessaan tutustunut Jacobsin kirjoitukseen ja että myös monet muut Tanskassa

9 Jespersen 2011, 184.

10 Koskela 2009, 39–40.

11 Haas 2008, 10.

reagoivat kaupunkien kehitykseen Jacobsin tavoin, vaikka he eivät olisikaan tutustuneet hänen kirjoitukseensa. Arkkitehtina hän kuitenkin lähestyi samoja aiheita konkreettisemmalla tasolla ja pohti, mitä arkkitehtuurin keinoin oli mahdollista tehdä.¹² Kun tarkastelen Gehlin ja Jacobsin teoksia rinnakkain, voin hahmottaa Gehlin aseman osana laajempaa, kaupunkisuunnittelun ympärillä käytyä keskustelua.

Toinen merkittävä aikalaislähteeni on Jan Gehlin puolison, psykologi Ingrid Gehlin kirjoittama, vuonna 1971 ilmestynyt teos *Bo-miljø*, joka käsitteli ihmisen asumiseen liittyviä psykologisia tarpeita. Ingrid Gehlillä oli suuri vaikutus Jan Gehliin. Jan Gehl on esimerkiksi useassa yhteydessä tuonut esiin, miten juuri keskustelut Ingrid Gehlin kanssa saivat hänet pohtimaan arkkitehtuurin vaikutusta ihmiseen uudesta näkökulmasta. Nämä keskustelut sekä puolisoiden yhteiset matkat ja tutkimukset loivat merkittävän pohjan myös *Livet mellem husenessa* esitetyille ideoille.¹³ *Bo-miljø* tarjoaakin arvokkaan näkökulman tanskalaisen yhteiskunnan ja sen asutuspolitiikan ympärillä käytyyn keskusteluun ja edelleen käsityksiin ihmisen tarpeiden ja elinympäristön välisestä suhteesta 1970-luvun Tanskassa.

Käytän aikalaiskirjallisuutena myös suomalaista kirjallisuutta tanskalaisen aineiston vaikean saatavuuden vuoksi, jotta voin tarkastella laajemmin hyvinvoinnin ympärillä käytyä keskustelua 1900-luvun lopulla. Tämä laajentaa tutkimuskysymykseni koskettamaan yleisesti Pohjoismaita, mitä voidaan perustella myös sillä, että pienistä maakohtaisista eroista huolimatta kritisoitu lähiörakentaminen ja hyvinvointipolitiikka kytkeytyivät toisiinsa kaikissa Pohjoismaissa. Suomessa merkittävä teos, joka tarkasteli elinympäristön ja ihmisen hyvinvoinnin välistä suhdetta oli sosiologi Matti Kortteisen vuonna 1984 ilmestynyt teos *Lähiö – tutkimus elämäntapojen muutoksesta*. Kortteisen teos tarjoaa näkökulman erityisesti lähiöiden ja ihmisten hyvinvoinnin ympärillä käytyyn, kriittiseen keskusteluun. Lisäksi käytän aikalaiskirjallisuutena sosiologi Erik Allardtin, vuonna 1976 ilmestynyttä teosta *Hyvinvoinnin ulottuvuuksia*, jossa Allardt eritteli hyvinvoinnin osatekijöitä sekä tutkii niiden toteutumista Pohjoismaissa. Allardtin teoksen kautta voin tarkastella, millaisia kysymyksiä hyvinvointitutkimuksessa nostettiin esiin 1970-luvulla.

¹² Gehl 2013.

¹³ Lisää Jan ja Ingrid Gehlin välisestä suhteesta sekä Ingrid Gehlin vaikutuksesta; ks. esim. Gehl architects -sivusto & Gehl 2013.

1.2. Näkökulma ja keskeiset käsitteet

Tutkimukseni keskiössä on julkisen katutilan ja hyvinvoinnin välinen suhde, jota tutkin Jan Gehlin teoksen, *Livet mellem husenes* kautta. Lähestyn Jan Gehlin esittelemää suunnitteluihannetta aatteena, jonka kautta tutkin käsityksiä ihanteellisesta kaupungista, hyvinvoinnista ja ihmisen tarpeista. Markku Hyrkkänen on teoksessaan *Aatehistorian mieli* kirjoittanut, että aatehistorioitsija tutkii inhimillisen toiminnan ajatuksellisia ulottuvuuksia, kuten käsittämistä sekä pyrkii ymmärtämään erilaisten käsitysten välistä yhteyttä.¹⁴ On kuitenkin tärkeää huomata, kuten kulttuurihistorioitsija Anu Korhonen on tuonut esiin, että ajattelu samoin kuin toiminta on symbolista toimintaa, johon sisältyy aina merkityksellistämistä. Menneisyyden ajattelun ja toiminnan tutkiminen onkin aina ennen kaikkea merkitysten tutkimista.¹⁵ Siksi on tärkeää tarkentaa, että tutkin katutilan ja hyvinvoinnin merkityksiä ja näiden merkitysten välistä suhdetta.

Menneisyyden ajattelu ja toiminta välittyvät tutkijalle lähteiden kautta, mutta eivät kuitenkaan läpinäkyvästi. Menneisyyden teksti paljastaa tulkinnan menneisyyden ajattelusta ja toiminnasta, joka on jo ajateltua. Näin toiminnan ja ajattelun suhde muodostuu kielessä.¹⁶ Tämä toiminnan ja ajattelun suhde on merkittävää huomata, kun tarkastelen Gehlin kuvausta ihmisten toiminnasta katutilassa. Gehlin kuvaus on ennen kaikkea tulkinta siitä, miten ihmiset käyttivät tilaa. Tärkeää onkin kysyä, miten ja miksi Gehl esittää katutilassa tapahtuvaa toimintaa ja miten se liittyy hyvinvoinnin merkityksiin. Tähän liittyen on merkittävää tarkastella myös ajatusten, toiminnan ja olosuhteiden välistä suhdetta. Hyrkkänen kirjoittaa, että olosuhteet vaikuttavat aina käsityksiin, mutta on tärkeää huomioida, että olosuhteet ovat myös ajateltuja. Käsitykset eivät siis heijasta suoraan olosuhteita vaan sitä, miten olosuhteet on käsitetty ja koettu.¹⁷ Korhonen kirjoittaa lisäksi, että kokeminen on merkityksellistämisen prosessi, joka voidaan ymmärtää vain tietyn, kulttuurisen tilanteen kautta.¹⁸ Esimerkiksi lähiöiden kritiikkiä voidaan tutkia kokemuksena

¹⁴ Hyrkkänen 2002, 10–13.

¹⁵ Kaartinen & Korhonen 2005, 135–137.

¹⁶ Kaartinen & Korhonen 2005, 135–137.

¹⁷ Hyrkkänen 2002, 10–13.

¹⁸ Kaartinen & Korhonen 2005, 152.

huonosta elinympäristöstä. Tämä kokemus on myös tulkinta lähiöympäristöstä, joka antaa lähiölle merkityksen huono tai paha suhteessa hyvinvoinnin merkityksiin.

On myös huomioitava, että lähestyn laajaa kysymystä hyvinvoinnin ja elinympäristön välisestä suhteesta yhden henkilön, Jan Gehlin kirjoittaman teoksen pohjalta. Se muodostaa siis ikään kuin avaimenreiän, jonka kautta lähestyn laajaa tutkimuskysymystäni. Näin se avaa yhden näkökulman aiheeseen ja sen kautta voin tarjota yhden ehdotuksen siitä, miten hyvinvointi ja hyvä elinympäristö 1970–1980-lukujen Tanskassa ymmärrettiin.¹⁹ Jotta voin ymmärtää 1900-luvun lopulla käytyä debattia hyvästä elinympäristöstä, on minun pysähdyttävä pohtimaan, miksi Jan Gehl kirjoitti niin kuin hän kirjoitti. Miksi hän koki aiheensa niin tärkeäksi, että kirjoitti siitä kirjan, mikä häntä motivoi? On tärkeää huomata, että teos on ennen kaikkea arkkitehdin kirjoitus. Toisin sanoen Jan Gehl lähestyi teoksen lukijoita tilasuunnittelun ammattilaisena. Jan Gehl valmistui arkkitehdiksi vuonna 1960, eli 11 vuotta ennen kuin *Livet mellem husene*n ensimmäinen painos ilmestyi. Valmistumisensa jälkeen hän työskenteli arkkitehtina ja teki vuonna 1965 opintomatkan Italiaan yhdessä puolisonsa Ingrid Gehlin kanssa, millä oli myös suuri vaikutus *Livet mellem husene*ssa esitettyihin ideoihin. Lisäksi voidaan ajatella, että arkkitehdin asema loi Gehlille tiettyjä rajoituksia ja mahdollisuuksia ilmaista omia käsityksiään. Myös näiden rajojen ja mahdollisuuksien hahmottaminen ja pohtiminen on merkittävää, jotta voin ymmärtää, millaisia käsityksiä hyvään elinympäristöön liittyi ja millaisia arvoja hyvinvointi piti sisällään.

Hyvinvoinnin ja tilan välisiä merkityksiä ei ole juurikaan tutkittu historiallisesta näkökulmasta. Esimerkiksi sosiologian ja psykologian tutkimuksessa ympäristön vaikutusta ihmisen hyvinvointiin on sen sijaan tutkittu jonkin verran. Näissä tutkimuksissa huomio keskitetään kuitenkin hyvinvoinnin edistämiseen tilan avulla tai hyvän elinympäristön osatekijöihin, ei niinkään ympäristön ja hyvinvoinnin välisiin, kulttuurisiin merkityksiin. Myöskään Jan Gehliä tai *Livet mellem husene* -teosta ei tästä näkökulmasta ole tutkittu, vaikka ne usein mainitaan, kuten toin aiemmin esiin, sosiaalisesti kestävä kaupunkisuunnittelun yhteydessä. Hyvä elinympäristö on kuitenkin ollut keskeinen aihe arkkitehtuurin teorioissa ja kaupunkitutkijoiden

¹⁹ Lisää kokonaisvaltaisuuden ja näkökulmallisuuden suhteesta kulttuurihistorian tutkimuksessa; ks. Kaartinen & Korhonen 2005, 90–92.

kirjoituksissa 1800-luvun lopulta lähtien.²⁰ Näiden kirjoitusten, esimerkiksi Jan Gehlin teoksen, tarkastelu tarjoaa puolestaan mahdollisuuden tutkia ympäristön, esimerkiksi kaupunkitilan ja hyvinvoinnin välisiä merkityksiä.

Hyvinvoinnin ja kaupunkitilan väliset merkitykset ovat siis työni tutkimuskohteita, joita lähestyn tilan ja hyvinvoinnin käsitteiden kautta. Hyvinvointi on terminä hyvin kokonaisvaltainen ja sitä voidaan lähestyä erilaisista lähtökohdista. Hyvinvointi voidaan määritellä yksilötason tuntemuksena tai sitä voidaan tutkia yhteisöllisenä kokemuksena. Termin kokonaisvaltaisuuden takia monet yhteiskuntatieteilijät ovat myös lähestyneet hyvinvointia sen puuttumisen kautta. Tällöin hyvinvoinnin puute määrittelee sen, mitä hyvinvointi on.²¹ Edellistä ajatusta seuraten voidaan sanoa, että lähiöiden ja modernistisen kaupunkisuunnittelun kritiikin tutkiminen voi paljastaa, miksi modernismin ei uskottu edistävän hyvinvointia ja edelleen, mitä pidettiin tärkeänä osana hyvinvointia.

Koska tutkin hyvinvoinnin ja kaupunkitilan merkityksiä kaupunkisuunnitteluaatteen kautta, on tärkeää ottaa huomioon, että kaupunkisuunnittelu on osa hyvinvointivaltion politiikkaa. Kuten toin aiemmin esiin, toisen maailmansodan jälkeen alkanut asunnontuotanto ja kaupunkisuunnittelu kytkeytyvät tiiviisti pohjoismaisen hyvinvointivaltion rakentamiseen. Sitä voidaan tarkastella esimerkiksi asuntopolitiikan osa-alueena, joka lyhyesti määriteltynä pyrkii luomaan sosiaalisesti ja alueellisesti tasapainoiset asuntomarkkinat sekä vähentämään asunnottomuutta sekä järjestämään tyydyttävät ja turvatut asuinolot kaikille.²² Hyvinvointivaltiolle taas tarkoitetaan valtiota, joka tuottaa ja jakaa kansalaisille hyvinvointipalveluita. Tavallisesti nämä koskevat sosiaaliturvaa ja erityisryhmille, kuten vanhuksille tai sairaille järjestettäviä palveluita.²³ Laaja sosiaaliturva ja -palvelut ovat tyypillisiä myös pohjoismaiselle hyvinvointivaltiolle, joka alkoi hahmottua jo 1800-luvun lopulla, mutta perustettiin laajemmassa merkityksessä toisen maailmansodan jälkeen. Maakohtaisista eroista huolimatta pohjoismainen hyvinvointivaltio perustuu tasa-arvon, universalismin ja osallisuuden ihanteisiin.²⁴

20 Ks. esim. Aura et al. 1997, 40; Saarikangas 2006, 63.

21 Honkasalo et al. 2012, 16.

22 Korhonen 2010, 155, 157.

23 Veenhoven 2000, 98.

24 Kananen 2014, 7–8, 12.

Hyvinvointivaltion synty toi mukanaan myös hyvinvointiin liittyvää tutkimusta, jossa on pohdittu esimerkiksi hyvinvoinnin osa-alueita ja yhteiskuntapolitiikan ja hyvinvoinnin välistä suhdetta. Hyvinvointitutkimus on siis kiinnostunut siitä, mistä hyvinvointi laajasti ymmärrettynä koostuu ja miten sitä voidaan edistää ja mitata.²⁵ 1960–1970-luvuilla hyvinvointia lähestyttiin usein resurssi- ja tarvelähtöisten hyvinvointikäsitteiden kautta. Tarveteoriassa hyvinvointi nähtiin subjektiivisten tarpeiden tyydytyksen tilana, jota pyrittiin tutkimaan lopputuloksen, tietyn elintason ja elämäntilanteen avulla. Tarpeiden tyydytyksen mittaaminen oli kuitenkin haastavaa, minkä takia sen rinnalle nousi teoria hyvinvoinnin edistämisestä konkreettisten, objektiivisina pidettyjen resurssien, kuten asumisen, koulutuksen ja terveyden avulla. Yksi keskeisiä hyvinvointitutkijoita oli suomalainen Erik Allardt, joka pyrki vuonna 1976 ilmestyneessä teoksessaan *Hyvinvoinnin ulottuvuuksia* yhdistämään edellä mainitut teoriat käsitteiden elintaso ja elämänlaatu avulla. 1990-luvulle tultaessa onnellisuustutkimus voimistui, jonka seurauksena hyvinvoinnin subjektiivinen ja koettu ulottuvuus ovat nousseet tutkimuksen keskiöön.²⁶ 1970–1980-lukujen hyvinvointitutkimus, erityisesti Allardtin tutkimus, jota käytän aikalaiskirjallisuutena, luovat yhden pohjan tutkimukselleni.

Vaikka hyvinvoinnin moniulotteisuus yleensä tunnustetaan, käsitteen perustasta, saavuttamisesta ja eri ulottuvuuksien keskinäisestä suhteesta ei ole yksimielisyyttä, kuten ei myöskään hyvinvointivaltion ja yksilön hyvinvoinnin välisestä suhteesta.²⁷ Hyvinvointiin liittyvä keskustelu kietoutuu kuitenkin aina hyvän elämän ja ihmisyyden kysymyksiin, mikä tekee siitä myös arvosidonnaista. Esimerkiksi tutkimuskohteen valinta saattaa asettaa eri teemoja hyvinvoinnin kannalta tärkeysjärjestykseen tai korostaa tietyn ihmisryhmän intressejä.²⁸ Arvosidonnaisuus tulee ilmi myös silloin, kun tarkastellaan hyvinvointipolitiikkaa. Vaikka politiikan avulla pyritään tukemaan hyvinvointia mahdollisimman kokonaisvaltaisesti, sisältää se myös makroyhteiskunnallisia tavoitteita, jotka voivat liittyä esimerkiksi yhteiskuntarauhan tai tuotannon ja kulutuksen ylläpidon varmistamiseen.²⁹ Nämä tavoitteet taas voivat

25 Saari 2011, 9, 15.

26 Niemelä 2010, 17–20; Saari 2011, 41, 43.

27 Ks. esim. Saari 2011, 9; Veenhoven 2000, 91.

28 Saari 2011, 11–13.

29 Niemelä 2010, 22.

osaltaan paljastaa, miksi, millainen tai kenen hyvinvointi nähdään merkittävänä. Hyvinvoinnin arvosidonnaisuus ja tavoitteellisuus on tärkeää ottaa huomioon myös silloin, kun kaupunkisuunnittelua tutkitaan hyvinvointipolitiikan muotona. Tässä yhteydessä on esimerkiksi kiinnostavaa tarkastella Jan Gehlin teosta suhteessa hyvinvointivaltion arvoihin ja tavoitteisiin. Oliko ajatus hyvästä kaupunkitilasta muuttunut, mutta ei se, miten sen odotettiin luovan hyvinvointia?

Hyvinvoinnin tavoin tilan ja paikan käsitteet ovat hyvin moniulotteisia. Tilallisen käänteen seurauksena tilaan liittyvää humanistista tutkimusta on myös tehty hyvin paljon. Usein käsitteiden tila (space) ja paikka (place) välinen ero määritetään siten, että tila on yleistä, paikka taas erityistä ja henkilökohtaista.³⁰ Paikkaan liitetään näin usein pysyvyyden, turvallisuuden, tuttuuden ja konkretian kaltaisia elementtejä, kun taas tilaa luonnehtii abstraktius, uhkaavuus ja vapaus.³¹ Kuitenkin on tärkeää huomioda, miten nämä käsitteet limittyvät yhteen ja miten pysyväksi ja henkilökohtaiseksi määritelty paikka on myös ajassa muuttuva ja sisältää kulttuurisesti jaettuja elementtejä. Siksi saattaa olla merkittävämpää tarkastella, kuten kulttuurihistorioitsija Riitta Laitinen on tuonut esiin, asioiden tilallisuutta. Näin erilaiset tilan käsitteet myös avaavat erilaisen näkökulman tilan kokemiseen.³²

Livet mellem husene on kriittinen kirjoitus 1970–1980-lukujen kaupunkitilasta. Sen tutkiminen tarjoaa minulle yhden näkökulman tilan kokemiseen ja edelleen tilan merkityksellistämiseen sekä ihmisten maailmassaolon tapaan. Kun lähestyn kysymystä tilan ja hyvinvoinnin välisestä suhteesta, kiinnitänkin huomioni siihen, miten Jan Gehl itse määritteli tilan. Toisin sanoen tarkastelen tapaa, jolla Gehl kuvaili tilan olemusta ja merkitystä sekä ympäristön ja ihmisen välistä suhdetta. Tutkimukseni keskeisiä, tilaan liittyviä käsitteitä ovat julkinen tila ja katutila, sillä Jan Gehl keskittyi kaupungin julkisen tilan suunnitteluun ja kehittämiseen. Näistä julkinen tila viittaa yhteiseen tilaan, joka voidaan ymmärtää myös henkilökohtaisen tai oman tilan vastakohtana. Toisaalta julkinen tila on myös poliittinen käsite, jota voidaan lähestyä pikemminkin saavutuksena, demokratian ihanteena³³. Katutila tai kaupunkitila taas viittaa tutkimuksessani konkreettisesti kaupungin katujen, puistojen ja aukioiden

30 Laitinen 2004, 4, 7–8. Lisää tilallisesta käänteestä; ks. myös Saarikangas 2006, 12.

31 Tuan 2011, 6.

32 Laitinen 2004, 9. Paikkojen liikkuvuudesta; ks. myös Saarikangas 2006, 14.

33 Ks. esim. Koskela 2009, 201.

muodostamaan tilaan. Lisäksi käytän paikan käsitettä kuvaamaan erityisesti turvallista ja henkilökohtaista tilaa, tilaa johon ihminen voi samaistua ja juurtua.

Keskeisiä tilan teorioita tutkimuksessani ovat muun muassa Michel de Certeau'n teos *The Practise of Everyday Life* sekä Gaston Bachelardin *Tilan poetiikka*. Gaston Bachelardin filosofinen teos hahmottelee kiehtovasti erilaisten tilojen ja talon osien, kuten nurkkien, ovien, ulko- ja sisätilojen yhteyttä ihmisen sisäiseen maailmaan. Michel de Certeau taas tarkastelee teoksessaan arjen käytänteitä, kuten kävelyä liikkeenä, joka antaa tilalle merkityksen. Liike tilassa on näin myös vastarintaa vallan, kuten tilallisen järjestelmän verkostossa. Myös taidehistorioitsija Kirsi Saarikankaan teos *Eletyt tilat ja sukupuoli* on tutkimukseni kannalta merkittävä, sillä se tarjoaa näkökulmia arkkitehtuurin ja tilan kulttuuristen merkitysten välisten suhteiden tutkimukseen.

Tilallisuuden tutkimukseen liittyy myös olennaisesti kysymys tilan tuottamisesta ja edelleen vallasta. Henri Lefebvren mukaan tila tuottaa sosiaalisia suhteita ja sosiaaliset suhteet puolestaan tuottavat tilaa. Lefebvre erottaa toisistaan kolme tilallista tasoa, jotka ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa keskenään, sekä kolme tilan tuottamisen tapaa. Näistä esitetty tila lähestyy suunnittelijoiden arkielämästä etäantynyttä tilaa ja sitä tuotetaan erityisesti käsitetyllä tasolla. Lefebvren mukaan tila luo toiminnalle rajoja ja mahdollisuuksia ja on itsessään sekä toiminnan syy että seuraus. Tila siis ehdottaa ja toisaalta estää erilaisia toiminnan muotoja, mikä kytkee tilan monitahoisesti valtaan.³⁴ Myös Kirsi Saarikangas määrittelee tilan ja vallan välisen suhteen suhteessa tilan käyttäjiin. Hän tuo esiin, miten arkkitehtuuri, esimerkiksi tilanjäsentelyllä säätelee ja määrittelee tilan käyttäjien keskinäisiä suhteita ja suhdetta ympäröivään maailmaan sekä tuottaa ja ylläpitää käsityksiä tilan käyttäjästä ja edelleen normaalista käytöstä.³⁵

On merkittävää huomata, miten Jan Gehl *Livet mellem husenessa* kritisoi tilallisia käytäntöjä ja valtarakenteita, joita modernistinen kaupunkisuunnittelu oli luonut. Samalla hän kuitenkin määritteli uusia tilallisia käytäntöjä, jotka edelleen määrittivät muun muassa ihmisten välisiä suhteita. Onkin kiinnostavaa tarkastella, mitä modernismin kritiikki ja edelleen uusien tilallisten käytäntöjen määrittely kertoi

34 Lefebvre (1974) 1991, 26–27, 33, 38–43, 142–143.

35 Saarikangas 2006, 62.

hyvinvoinnin arvoista ja tavoitteista. Tässä on kuitenkin tärkeää huomata, kuten Saarikangas on tuonut esiin, että arkkitehtuuria ei voida tutkia aikansa ihanteiden, arvojen tai yhteiskunnallisten muutosten heijastumana tai symbolina vaan sitä tulisi tarkastella aktiivisena osana muutosta ja sen tuottamista.³⁶ Suunnitteluihanne, jota Jan Gehl hahmotteli *Livet mellem husenes*, ei ainoastaan heijastellut hyvinvointiin liittyviä merkityksiä ja tavoitteita 1900-luvun lopulla vaan myös aktiivisesti osallistui niiden tuottamiseen.

Tilan ja hyvinvoinnin lisäksi yksilö ja yhteisö ovat työni keskeisiä käsitteitä. Käsitteitä voi avata yksilön ja yhteisön välisen vuorovaikutuksen kautta, jolloin lähtökohtana on ajatus siitä, että kukin yksilö on yhteisön jäsen. Näin yhteisön normit ja arvot osaltaan määrittelevät yksilön toimintaa, mutta toisaalta yksilö tarvitsee yhteisesti jaettuja merkityksiä, jotta hän voi ymmärtää kokemuksiaan maailmasta. Yhteisö siis sekä rajoittaa yksilön toimintaa ja olemista että mahdollistaa sen.³⁷ Toisaalta yksilön toimijuutta voidaan tarkastella yhtenä hyvinvoinnin arvona, toisaalta hyvinvointipolitiikan tavoitteet luovat arvoja ja normeja, jotka asettavat toimijuudelle rajoja. Yhteisö taas voidaan ymmärtää ryhmänä, joka muodostuu toimijoiden vuorovaikutuksessa. Yhteisön muodostuminen edellyttää yhteisyyden tunnetta, joka syntyy eronteon kautta. Yhteisöllisyys vaatii siis jonkinlaisen rajan meidän ja muiden välillä. Yhteisön muodot ovat kuitenkin muuttuvia ja yhteisyys voi perustua hyvin erilaisille tekijöille, esimerkiksi sukulaisuuteen tai uskontoon.³⁸ Yhteisöllisyyttä voidaan lähestyä myös kollektiivisen identiteetin kautta. Kollektiivinen identiteetti yhdistää ihmisiä ja luo puitteet inhimilliselle toiminnalle sekä välineitä olemisen käsittämiseksi. Tietoinen samaistuminen toisten kanssa sisältää kuitenkin aina myös oletuksen niistä, joihin ei samaistuta.³⁹ Omassa tutkimuksessani tarkastelen, miten tilan avulla luotiin yhteisöllisyyttä ja miten tilaan perustuva yhteisöllisyys liittyy hyvinvoinnin arvoihin ja tavoitteisiin.

Merkittävää on lisäksi huomioida, miten yksilö ja yhteisö sekä ilmiöinä että käsitteinä ovat ajallisesti ja kulttuurisesti muuttuvia. Esimerkiksi yksilöllisyyden käsittäminen ja

36 Saarikangas 2006, 34.

37 Ks. esim. Lehtonen 1991, 14–15, 32; Ollilla 2010, 77.

38 Lehtonen 1990, 15; Pessi & Seppänen 2011, 292, 295.

39 Moilanen & Sulkunen 2006, 8.

eläminen on aina erilaista ajasta ja kulttuurista riippuen.⁴⁰ Kysymys yksilöllisyydestä myöhäismodernina tai postmodernina aikana on herättänyt myös laajaa keskustelua. Tässä keskustelussa on tuotu esiin, miten modernin murroksen myötä monet yhteiskunnan pysyvistä rakenteista ovat kadonneet, mikä on vaikuttanut myös yksilön ja yhteisön suhteisiin sekä edelleen yksilön asemaan. Esimerkiksi kulttuurin tutkija, sosiologi Stuart Hall kirjoittaa, että ajatus pysyvästä ja kiinteästä, valistuksen ajan subjektista on korvautunut postmodernien subjektien avoimilla, ristiriitaisilla ja pirstoutuneilla identiteeteillä. Tätä ilmiötä voidaan kutsua myös identiteettikriisiksi tai identiteettien hajakeskittymiseksi, jonka seurauksena modernilla subjektilla ei katsota enää olevan kiinteää tai pysyvää identiteettiä.⁴¹ Modernin murrosta on tarkasteltu myös yhteisöjen näkökulmasta ja tuotu esiin, miten yhteisöt ovat muuttuneet virtaaviksi yhteisöiksi ilman selviä rajoja. Tämä taas on herättänyt keskustelua yhteisöjen muodosta ja olemassaolosta.⁴²

Livet mellem husene sijoittuu ajallisesti tähän modernin yhteiskunnan murrokseen, jota voidaan lähestyä myös modernin ja postmodernin tai sosiologi Zygmunt Baumanin tavoin raskaan ja keveän modernin käsitteiden kautta. Modernin murros liitetään ennen kaikkea edellä kuvattuun identiteettikriisiin sekä yksilön ja yhteisön väliseen suhteeseen. Lisäksi murros liitetään ajan ja paikan välisiin suhteisiin ja niiden muutoksiin. Otan huomioon tämän murroksen ja pohdin sen vaikutusta esimerkiksi hyvinvoinnin arvoihin ja hyvään elämään. Myös kaupunkeja voidaan luonnehtia moderni-postmoderni jaottelun mukaisesti. Esimerkiksi modernille kaupungille tyypillistä olivat suuret tilat, teollisuus, toimintojen eriyttäminen sekä anonyymit asuinalueiden massat, kun taas postmodernia kaupunkia hallitsevat kaupallisuus, kulutus, fragmentaarisuus ja suunnitelmien pieni koko.⁴³ *Livet mellem husene* sijoittuu tähän murrokseen, jossa moderni kaupunki saa osakseen kritiikkiä ja kaupunkikulttuuri siirtyy kohti postmodernia. Lähestyn kuitenkin 1970–1980-lukujen kaupunkikulttuuria osana modernin kaupungin jatkumoa, vaikka otan huomioon kaupunkien muutoksen, jota voidaan kuvata myös moderni-postmoderni jaottelun mukaisesti. Lähden seuraavaksi tarkastelemaan, miten ajatus ihanteellisesta kaupungista muuttui 1900-

40 Ks. esim. Hall 1999, 30; Kaartinen & Korhonen 2005, 149–150.

41 Hall 1999, 19–23, 29–44.

42 Pessi & Seppänen 2011, 289–290, 294.

43 Hirt 2012, 69.

luvun lopulla ja mitä se kertoo elinympäristön merkityksestä ihmisen hyvinvoinnin rakentajana.

2. Ihmisen tarpeet ja kaupunki elinympäristönä

Teoksessaan *Livet mellem husene* Jan Gehl kirjoitti, että elävän katutilan tulisi olla kaupunkisuunnittelun lähtökohta.⁴⁴ Toteamus kuvastaa myös *Livet mellem husene* keskeisintä tavoitetta, elävää julkista tilaa, joka antaisi ihmisille mahdollisuuden käyttää tilaa sekä houkuttelisi jäämään, pysähtymään, katsomaan ja nauttimaan. Tässä ihanteessa keskiöön nousi arkkitehtuurin sijaan ihminen kehollisena ja sosiaalisena toimijana, mikä haastoi perinteisemmän tavan lähestyä ja esittää arkkitehtuuria. Tässä luvussa kiinnitän huomioni edellä kuvattuun arkkitehtuurin muutokseen suhteessa tilan käyttäjään ja käyttöön. Tutkin, miten Gehl lähestyi tilaa ja sen käyttöä ja kysyn, mitä tämä kertoo elinympäristön ja ihmisen tarpeiden välisestä suhteesta 1900-luvun lopulla ja millainen elinympäristön merkitys oli hyvinvoinnin kannalta.

Jan Gehlille ihmisten toiminnan muodostama elämä oli rakennuksia merkittävämpää, sillä hänen mukaansa ihmiset olivat kiinnostuneempia toisistaan kuin itse rakennuksista.⁴⁵ Tätä näkökulmaa ilmentävät myös monet teoksessa esitetyt valokuvat. Niissä rakennukset on esitetty suhteessa ihmisiin ja ihmiset vaikuttavat olevan kuvissa jopa keskeisemmässä asemassa kuin arkkitehtuuri. Kuvat on usein otettu keskeltä ihmisvilinää tai tapahtumaa ja niiden sommittelu on leikkisä. Kuvien tunnelma korostaa hetkellisyyttä ja niihin on usein vangittu jokin tilanne tai tapahtuma. Jotkut kuvista tuntuvat suorastaan vastustavan arkkitehtuurin monumentaalisuutta ja itsenäisyyttä, mikä liittyi erityisesti modernistisen kaupunkisuunnittelun kritiikkiin. Esimerkiksi säännönmukainen, renessanssiajan arkkitehtuuri kuvasti Jan Gehlin mukaan arkkitehtuurin ensimmäistä muutosta kohti itsenäistä ja ihmisestä etäännyvää taideteosta. Kuva renessanssiajan palatsista on taas rinnastettu modernistisen lähiön maisemaan. Nämä lähiöt, yhdenmukaisten rakennusten rivistöt, leveät tiet ja suuret aukiot rakennusten välillä, on kuvattu usein lähes tyhjinä ja autioina.⁴⁶

Tämä näkökulma haastoi perinteisemmän tavan esittää arkkitehtuuria. Taidehistorioitsija Kirsi Saarikangas on tuonut esiin, miten arkkitehtuuria on perinteisesti lähestytty puhtaasti itsenäisenä ja visuaalisena kokonaisuutena. Tällöin

44 Ks. esim. Gehl 1980, 47.

45 Gehl 1971, 23; Gehl 1980, 27.

46 Gehl 1971, 35; Gehl 1980, 37–38; ks. myös kuvaliite, kuvat 1–13.

rakennusten sisältämät merkitykset, käyttäjien liike, kehoisuus ja aistit on usein unohdettu. Tämä näkyy muun muassa arkkitehtuurivalokuvissa, joissa harvoin esitetään ihmisiä, mikä puolestaan korostaa rakennuksia monumentteina ja itsenäisinä taideteoksina. Tällaiset kuvat ovat tyypillisiä juuri modernistisen arkkitehtuurin esittämisessä ja ne korostavat rakennusten ajattomuutta ja ikuisuutta sekä irrallisuutta kontekstistaan ja tilan käyttäjien luomista merkityksistä.⁴⁷ Gehl suhtautui tähän näkökulmaan kriittisesti, mitä ilmensivät valokuvat lähiöistä autioina ja elottomina tiloina. Gehlille tila ei siis ollut ensisijaisesti itsenäisten rakennusmassojen ja -muotojen sijaintia tyhjässä tilassa vaan näiden massojen välissä tapahtuvaa elämää, hetkiä ja tapahtumia.

Gehl nosti keskiöön katutilassa tapahtuvat hetket ja tilanteet, katutilan elämän arkkitehtuurin sijaan. Elämä taas oli Gehlin mukaan ”mahdollisesti itseään vahvistava prosessi”. Gehl katsoi, että elämä houkuttelee aina lisää elämää, ikään kuin kasvaa organisesti itsestään, jos sen vain annetaan tehdä se. Tapahtumat vetävät puoleensa lisää tapahtumia ja ihmisten läsnäolo tilassa houkuttelee tilaan muita ihmisiä. Elottomuus taas niin ikään voimistaa itseään ja vähentää katutilan käyttöä.⁴⁸ Elävä kaupunkitila muodostui siis Gehlin mukaan arjen tapahtumista ja kohtaamisista, jotka vaativat ihmisten läsnäoloa katutilassa. Gehl suhtautui myös myönteisesti keskiaikaisiin kaupunkeihin, jotka olivat syntyneet ihmisten toiminnan ja tarpeiden seurauksena.⁴⁹ Ne eivät siis pyrkineet ylhäältä päin tulevan kaupunkisuunnittelun tavoin määräämään ihmisten ja inhimillisen toiminnan sijoittumista kaupunkiin vaan syntyivät tämän toiminnan seurauksena.

Kaupunkien elottomuus sai osakseen kritiikkiä myös laajemmin 1960-luvulta lähtien. Tämä kritiikki liittyi erityisesti modernismille tyypilliseen toimintojen, kuten asumisen, teollisuuden ja työskentelyn erottamiseen toisistaan. Myös Jane Jacobs toi esiin, miten kaupunkitilan monimuotoisuuteen liitettiin usein rumuuden ja kaaoksen kaltaisia, negatiivisia mielikuvia, vaikka komeus ja järjestys olivat monissa tapauksissa vain keksityn järjestyksen naamioita, jotka jättivät todelliset tarpeet huomiotta. Jacobsin mukaan funktionalismin ”pioneerin”, arkkitehti Le Corbusierin teoria

⁴⁷ Saarikangas 2006, 35, 169–170.

⁴⁸ Gehl 1971, 75; Gehl 1980, 43, 69–71.

⁴⁹ Gehl 1971, 31–33; Gehl 1980, 35–36.

pilvenpiirtäjistä, erillisistä toiminnoista sekä massiivisista, mutta sulavista liikennevirroista oli kuin ihmeellinen, mekaaninen lelu. Se vaikutti ihanalta ja helpolta, mutta todellisuudessa se oli vain valhe, jolla ei ollut mitään tekemistä oikean elämän kanssa. Jacobs kirjoitti myös, että arkkitehtuuri saattoi luoda keinotekoista monimuotoisuutta, jos se ei ottanut huomioon elämän luonnollista virtaa ja muodostumista. Erilaisia toimintoja oli vaikeaa määritellä tai selkeästi erottaa toisistaan ja sen vuoksi toimintoja tulisi sekoittaa keskenään.⁵⁰ Toimintojen sekoittaminen eloisan ja monimuotoisen kaupunkitilan perustana oli new urbanism -liikkeen keskeisiä argumentteja ja se oli merkittävä tavoite myös Gehlin teoksessa. Gehl pohti paljon, miten kaupungin elämää pitäisi ohjailla ja painotti erilaisten toimintojen sekoittamista, eli sijoittamista samalle alueelle. Jos esimerkiksi yliopisto ja asuinalue olisivat samalla alueella, yliopiston elämä voisi liittyä katutilan elämään ja lisätä näin alueen eloisuutta.⁵¹

Inhimillisen toiminnan tilalliseen erotteluun liittyy myös kysymys tilan käytettävyydestä. Gehl toi esiin, miten eloisa katutila oli merkki siitä, että tila oli käyttökelpoinen ja toimiva. *Livet mellem husenen* ensimmäisessä painoksessa Gehl nosti esiin aikalaisensa, arkkitehti Tobias Faberin purevan sitaatin tilan käytettävyydestä. Faber oli todennut, että arkkitehtuuri on mitä suurimmissa määrin käyttöaitetta, mutta historian kuluessa tämä oli usein sivuutettu, kun huomio oli kiinnitetty tilan rakenteisiin, mittasuhteisiin, materiaaleihin ja väreihin, tilan esteettisiin kysymyksiin. Gehlin mukaan funktionalismi taas oli esteettisten kysymysten lisäksi kiinnostunut myös tilan toimivuudesta, mutta keskittyi vain tilan fyysisiin ja materiaalsiin ulottuvuuksiin, ei sosiaalsiin. Tämän seurauksena syntyi kuolleita kaupunkeja, jossa kohtaamispaikat, kuten torit ja kadut olivat kadonneet ja korvautuneet aukioilla ja suurilla teillä.⁵²

Elävä kaupunki oli merkki siitä, että tila oli hyvin suunniteltu ja käyttötarkoituksen mukainen. Tilan käyttö taas merkitsi Gehlille ensisijaisesti toimintaa, joka muodostui ihmisten kohtaamisessa. Tämä tuo mieleeni Hannah Arendtin ajatuksen toiminnasta yhtenä ihmisenä olemisen ehtona. Arendtille toiminta on prosessi, joka on aina

50 Jacobs (1961) 1992, 15, 21–23, 101, 144, 222.

51 Gehl 1971, 95–96; Gehl 1980, 95–99.

52 Gehl 1971, 39–45; Gehl 1980, 29.

epävarmaa ja arvaamatonta ja se tapahtuu juuri ihmisten välillä.⁵³ Tilan käytettävyyden korostaminen on kiinnostavaa myös suhteessa modernismiin, jonka peruseriaatteen mukaan muodon tulisi palvella toimintaa. Tämän ajatuksen mukaisesti esimerkiksi asunnon ja laajemmin kaupunkirakenteen yksittäisten osien tuli palvella puhtaasti ja tehokkaasti yhtä tarkoitusta.⁵⁴ Gehl siis jakoi modernismin ajatuksen tilan käytettävyydestä ensisijaisen tärkeänä suunnitteluperiaatteena, mutta lähestyi elämää ja tilan käyttäjää eri lähtökohdasta.

Sekä Gehlin että Jacobsin kirjoituksissa modernismi sai osakseen kritiikkiä mekaanisena ja elämästä etääntyneenä suunnittelumuotona, joka ei huomionut elämän hetkellistä, arvaamatonta ja muuttuvaa luonnetta tai tilan sosiaalista ulottuvuutta. Tämä tuo mieleeni myös laajemmin modernin murroksen. Esimerkiksi sosiologi Zygmunt Bauman kuvaa modernin ensimmäistä aaltoa raskaaksi, sillä se pyrki irrottautumaan yhteiskunnan vanhoista arvoista ja säännöistä, jotta se saattoi luoda pohjan paremmille, entistä pysyvimmille rakenteille. Raskaassa modernissa piili näin myös totaalinen, kaikenkattavan yhdenmukaisuuden uhka. Uudemman, kevyen modernin aikana usko pysyviin rakenteisiin tai tulevaisuuden täydelliseen hallintaan taas on kadonnut.⁵⁵ Myös Gehlin kirjoitus ilmentää mielestäni muutosta, jossa usko raskaan modernin luomaan hallittuun, mekaaniseen kaupunkiin oli kadonnut ja huomio kiinnitettiin elämän hetkellisyyteen ja monimuotoisuuteen, toiminnan yksilöllisyyteen ja arvaamattomuuteen.

Kysymys tilan käytettävyydestä paljastaa kiinnostavasti myös tilan ja hyvinvoinnin välisiä merkityksiä. Esimerkiksi Saarikangas tuo esiin, miten funktionalismille oli tyypillistä ajatus ”geometristen muotojen universaalista luonteesta ja tilallisen toiminnan ehdottomasta rationaalisuudesta”, mikä puolestaan perustui olettamukselle, että kaikki ihmiset ovat perustarpeiltaan samanlaisia. Tähän yleispätevyyteen sisältyi myös tietty ajattomuuden ajatus, toisin sanoen ajatus puhtaasta ja uudesta alusta sekä muutoksen pysähtymisestä valmiiseen, uuteen nykyhetkeen.⁵⁶ Ihmisen tarpeita taas tarkasteltiin erityisesti fyysisten tarpeiden näkökulmasta. Varhaisen asuntopoliitiikan

⁵³ Arendt (1958) 2002, 15, 236.

⁵⁴ Toimintojen erottamisesta osana modernin arkkitehtuurin ideologiaa; ks. esim. Saarikangas 2002, 75, 232, 237–238.

⁵⁵ Bauman 2002, 9–10, 14–15, 35, 39.

⁵⁶ Saarikangas 2006, 34–35.

tavoitteena olikin kaikille ihmisille yhteisinä pidettyjen, biologisten vähimmäistarpeiden tyydyttäminen. Asuinolojen ja hyvinvoinnin suhde liitettiin erityisesti hygienian, auringonvalon ja ilmankierron tärkeyteen. Tässä mitattavuus ja sarjallisuus, ja edelleen tilankäytön hallinta olivat keskeisellä sijalla ja niiden avulla tavoiteltiin tuottavaa, rauhallista ja terveellistä ympäristöä.⁵⁷

Gehl puolestaan suhtautui kriittisesti siihen, että funktionalismi kiinnitti huomiota vain tilan fyysisiin tapahtumiin tai fysiologisiin aspekteihin, kuten valon määrään, ilmanvaihtoon ja hygieniaan, joiden avulla luotiin terveellistä ympäristöä. Gehl ei pitänyt näitä kysymyksiä enää merkittävinä suhteessa hyvään elinympäristöön vaan toi melko purevasti esiin, että ilmanvaihto tuskin oli enää yhteiskunnan keskeisempiä ongelmia.⁵⁸ Gehl kritisoi hygienian, ilmanvaihdon ja puhtauden korostamista myös epäsuoremmin. Hän kirjoitti esimerkiksi, että moderni arkkitehtuuri ”puhaltaa kuvainnollisesti ja kirjaimellisesti todellisen elämän ja toiminnan pois katutilasta”. Tämä viittasi esimerkiksi siihen, että modernismin periaatteiden mukaan rakennukset sijoitettiin maastoon valon, ei katujen mukaisesti. Sen sijaan Gehl kaipasi kohtaamispaikkojen, kuten katujen ja torien elävöittämistä ja edelleen elämän ja ihmisten tuomista katutilaan.⁵⁹ Gehl yhdisti tilan fyysiset ja materiaaliset olosuhteet fyysisten tarpeiden edistämiseen ja terveellisen ympäristön rakentamiseen. Korostaessaan tilan materiaalisia аспекteja kaupunkisuunnittelu oli kuitenkin sivuuttanut Gehlin mukaan ympäristön sosiaalisen ulottuvuuden.

Tässä on kiinnostavaa pohtia hetki, miksi Gehl suhtautui niin kriittisesti modernismin periaatteiden mukaan rakennettuun kaupunkiin. Gehl on tuonut esiin haastattelussaan, että valmistuminen arkkitehdiksi 1950–1960-luvulla tarkoitti valmistumista modernistiksi. Toisin sanoen modernismi oli vallitseva ja oikeastaan ainoa suunnittelun tapa, johon arkkitehdit saivat koulutuksen. Kiinnostavasti Gehl on myös kertonut, että tuolloin arkkitehdit uskoivat modernismin edistävän hyvinvointia ja tämä oli myös heidän työnsä tarkoitus.⁶⁰ Gehl oli siis koulutettu modernistiksi ja näin myös rakentamaan hyvinvointia modernismin periaatteiden mukaisesti. Mikä sitten sai hänet kyseenalaistamaan oman koulutuksensa ja tarkastelemaan tilasuunnittelua erilaisesta

⁵⁷ Saarikangas 2002, 308–310, 497–501.

⁵⁸ Gehl 1971, 37.

⁵⁹ Gehl 1971, 37; Gehl 1980, 39–42.

⁶⁰ Gehl 2013.

näkökulmasta? Gehl tarjoaa kysymykseen yhden näkökulman haastattelussaan. Vuonna 1961 Jan Gehl avioitui psykologi Ingrid Gehlin kanssa, joka haastoi puolisonsa kysymällä, miksi arkkitehdit eivät huomioineet suunnitelmissaan ihmisen tarpeita. Tämän kysymys herätti paljon keskustelua ja Jan Gehlin mukaan juuri keskustelut Ingrid Gehlin ja tämän kollegoiden kanssa saivat hänet kyseenalaistamaan modernismin ihanteiden mukaisen suunnittelupolitiikan.⁶¹

Käsitys ihmisen ja ympäristön välisestä suhteesta muuttui myös laajemmin 1900-luvun jälkipuolella ja kiinnostavasti tätä muutosta voidaan tarkastella juuri ympäristöpsykologian näkökulmasta. Ihmisten fyysisten perustarpeiden tyydyttämisen ja terveellisen elinympäristön sijaan alettiin 1960-luvulta lähtien korostaa laadukasta elinympäristöä. Eri alojen tutkijat, esimerkiksi sosiologit ja psykologit alkoivat kiinnostua ympäristön vaikutuksesta ihmisten elintapoihin, käytökseen ja henkiseen terveyteen. Tämä loi pohjaa myös ympäristöpsykologian alalle, joka alkoi vaikuttaa arkkitehtuurin teorioihin 1960-luvulta lähtien. Lyhyesti määriteltynä ympäristöpsykologia tarkastelee ihmisen ja hänen fyysis-sosiaalisen ympäristönsä suhdetta ja sen tavoitteena on tuottaa tietoa ihmisläheisten elinympäristöjen suunnitteluun. Vaikka ihmisen ja ympäristön harmonista suhdetta oli korostettu erilaisissa arkkitehtuurin teorioissa jo 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa, esimerkiksi juuri funktionalismissa, arkkitehtien kiinnostus ihmisläheiseen elinympäristöön heräsi 1960-luvulla toisesta lähtökohdasta, joka korosti erityisesti tavallisen ihmisen kokemusta ja mielikuvia omasta elinympäristöstään.⁶²

Ympäristöpsykologian vaikutus voidaankin selvästi nähdä *Livet mellem husenessa*. Esimerkiksi kiinnostus tilassa tapahtuvaan toimintaan, jota pyrittiin edistämään toimintojen sekoittamisen avulla ja jossa modernia kaupunkisuunnittelua kritisoitiin tilallista toimintaa yksinkertaistavana ja köyhdyttävänä, oli yhteydessä ympäristöpsykologiaan. Esimerkkinä tästä voidaan mainita Christopher Alexanderin teoria tapahtumien ja tilallisten tekijöiden välisestä yhteydestä. Alexanderin mukaan tilasuunnittelun tulisi hahmottaa tämä yhteys sekä tavoitella niiden välistä harmoniaa. Tämä puolestaan liittyi ympäristön sosiokulttuuristen tekijöiden korostamiseen, toisin sanoen käsitykseen ympäristön muuttuvista merkityksistä, joita tulisi tarkastella

61 Gehl 2013.

62 Aura et al. 1997, 12, 15, 40–41.

erityisesti tilan käyttäjän näkökulmasta. Esimerkiksi vanhat, hitaasti kehittyneet kaupungit olivat usein monipuolisempia ja sisälsivät enemmän tila- ja toimintakuvioiden rikkautta.⁶³ *Livet mellem husenen* lähteet paljastavat, että Gehl oli tutustunut Alexanderin ajatukseen toiminta- ja tilakuvien yhteensovittamisesta ja Gehl kirjoittaakin tilallisten projektien, eli suunnittelun ja prosessien, eli toiminnan välisestä suhteesta. Hänen mukaansa fyysisen tilan tulisi tarjota toiminnalle tilaa sekä tukea toiminnan syntymistä, jolloin tilasuunnittelu ja ihmisten toiminta voisivat tukea ja tasapainottaa toisiaan.⁶⁴ Toiminnan lisääminen oli yksi keskeinen tavoite Gehlin teoksessa ja pohdin toiminnan merkitystä hyvinvoinnin kannalta työni edetessä. Tässä yhteydessä on merkittävää huomata, miten kaupunkisuunnittelu alkoi keskittyä ympäristön sosio-kulttuurisiin merkityksiin ja nosti ne merkittävään asemaan hyvinvoinnin näkökulmasta. Tähän liittyen alettiin korostaa tilan käyttäjien tarpeiden ja toiminnan huomioimista tilasuunnittelun osana.

Kiinnitän nyt hetkeksi huomioni siihen, mitä tämä muutos ihmisen ja ympäristön välisessä suhteessa merkitsi ihmisen tarpeisiin liittyen, toisin sanoen, mitä ihmisen psykologisilla tarpeilla tarkoitettiin. Ingrid Gehl kirjoitti vuonna 1971 ilmestyneessä teoksessaan *Bo-miljø*, että ihmisen asumiseen liittyviä, psykologisia tarpeita olivat kontaktin ja eristäytymisen, kokemisen, tekemisen ja leikin sekä jäsentämisen, identifikaation ja estetiikan tarpeet. Ingrid Gehl tarkasteli kaikkia näitä tarpeita suhteessa konkreettiseen tilasuunnitteluun, kuten tilan mittasuhteisiin ja sijaintiin. Hän erotteli toisistaan psykologiset, fyysiset ja turvallisuuteen liittyvät tarpeet ja totesi, että erityisesti kaksi jälkimmäistä tarvetta oli melko hyvin otettu huomioon asuinalueiden suunnittelussa. Sen sijaan asumiseen liittyviä psykologisia tarpeita ei ollut otettu huomioon riittävän hyvin.⁶⁵

Livet mellem husenessa on paljon samaa kuin Ingrid Gehlin teoksessa *Bo-miljø*. Teos ilmestyi vuonna 1971, eli samana vuonna kuin *Livet mellem husenen* ensimmäinen painos. Teoksissa toistuvat hyvin samat teemat ja ideaalit ja jopa niiden visuaalinen ilme ja taitto muistuttavat toisiaan. Suurin eroavaisuus teosten välillä on se, että Jan Gehl keskittyi julkiseen katutilaan, kun taas Ingrid Gehl käsitteli myös kotien ja

63 Aura et al. 1997, 41–42.

64 Gehl 1980, 49–51.

65 Ingrid Gehl 1971, 18–22.

asuntojen tilallisia ratkaisuja. Jan Gehl ei myöskään erotellut eri ikäryhmien tarpeita vaan toi esiin, että hyvä julkinen katutila edisti aikuisten hyvinvointia, mikä tarjosi hyvän kasvuympäristön myös lapsille.⁶⁶ Ingrid Gehl taas erotteli toisistaan eri ikäryhmien tilaan liittyvät tarpeet. Hän tarkasteli kaikkia tarpeita suhteessa konkreettiseen tilasuunnitteluun, kuten tilan mittasuhteisiin ja sijaintiin.⁶⁷ Myös tästä syystä teosten väliset yhteneväisyydet on helppo hahmottaa ja Jan ja Ingrid Gehl toivatkin esiin hyvin samankaltaisia tilallisia ratkaisuja, joiden avulla tilasuunnittelu voisi paremmin huomioida ihmisten tarpeet.

Sekä Jan että Ingrid Gehl nostivat kontaktin tarpeen merkittävään asemaan ja esittivät sen edistämiseksi myös samankaltaisia tilallisia ratkaisuja. Jan Gehlin mukaan kontakti ihmisten välillä oli tärkeää, sillä se tarjosi muun muassa inspiraatiota ja kokemuksen mahdollisuuksia sekä informaatiota sosiaalisesta ympäristöstä.⁶⁸ Tämä muistuttaa Ingrid Gehlin näkemystä siitä, miten esimerkiksi kontakti muiden ihmisten kanssa mahdollisti kokemuksen, kehittymisen ja leikin tarpeet. Ingrid Gehl kirjoitti, että kontaktin mahdollistamiseksi ympäristössä tulisi välttää suuria etäisyyksiä ja tuoda eri toimintoja yhteen.⁶⁹ Kuten toin esiin, myös Jan Gehl korosti toimintojen sekoittamista. Lisäksi hän Ingrid Gehlin tavoin otti esiin ympäristön mittasuhteiden ja etäisyyksien vaikutuksen kokemuksen mahdollisuuksiin. Hän kirjoitti, että tilasuunnittelussa tulisi välttää suuria etäisyyksiä, korkeita aitoja ja monikerroksisia rakennuksia, sillä nämä erottivat ihmiset toisistaan. Esimerkiksi kerrostaloalueilla elämä sijoitettiin useisiin, erillisiin kerroksiin, vaikka ihminen pystyi aistimaan vain yhdessä tasossa tapahtuvan elämän. Matalammat rakennukset mahdollistavat ihmisten läsnäolon ja aistimisen samassa tasossa, ja loivat kontaktille mahdollisuuksia.⁷⁰ Kontaktin tarve, ja edelleen sosiaaliset ja kokemukselliset tarpeet nostettiin siis merkittävään asemaan suhteessa hyvään elinympäristöön.

Suhde ihmisen välisen kontaktiin kertoo kiinnostavasti hyvinvoinnin ja elinympäristön välisistä merkityksistä ja merkitysten muutoksista. Kuten Saarikangas kirjoittaa, elinympäristön puhtaus ja hygieenisuus, jota funktionalismin avulla pyrittiin

66 Gehl 1980, 123.

67 Ingrid Gehl 1971, 18–22.

68 Gehl 1971, 13; Gehl 1980, 19.

69 Ingrid Gehl 1971, 31, 33, 53, 55.

70 Gehl 1980, 58, 92–94.

lisäämään, yhdistettiin erityisesti hajujen ja ihmisten välisen kosketuksen vähentämiseen.⁷¹ 1900-luvun lopulla, kuten Gehlin teoksen tarkastelu paljastaa, fyysisen terveyden, puhtauden ja hygienian edistämistä ei enää nähty niin olennaisena. Sen sijaan tilasuunnittelussa alettiin kiinnittää huomiota erityisesti sosiaalisiin tarpeisiin, esimerkiksi kontaktin lisäämiseen.

Kontaktin ja kokemuksen tarve ja niiden mahdollistaminen liittyi kiinteästi myös ympäristön aistimiseen. Gehlin mukaan ihmisen aistijärjestelmän, erityisesti niin sanottujen etäisyysaistien, eli näkö-, kuulo ja -hajuaistin tuli olla suunnittelun välttämätön lähtökohta, sillä ne vaikuttivat suoraan siihen, kuinka kokonaisvaltaisesti ihminen pystyi aistimaan ympäristönsä ja ympäristössä olevat muut ihmiset. Gehl esimerkiksi kirjoitti että etäisyys ihmisten välillä vaikutti suoraan kommunikaation mahdollisuuteen.⁷² Aistijärjestelmän huomiointi liittyi myös tilassa tapahtuvan liikkeen ohjailuun ja autoistumisen kritiikkiin. Ympäristön näkeminen oli edellytys ympäristön kokonaisvaltaiselle kokemiselle ja hahmottamiselle ja se vaati Gehlin mukaan aikaa, jota autolla kulkevalla ihmisellä ei ollut. Myös ihmisten kohtaaminen tapahtui Gehlin mukaan jalan, eli kaupungilla kävellessä.⁷³

Ympäristön aistimisen ja kävelyn mahdollisuuden korostaminen kiinnittää jälleen huomion tilan käyttäjään ja arjen toimintaan, jotka nostettiin esiin hyvän tilasuunnittelun lähtökohtina. Se kuvastaa myös kiinnostavasti tilan ja kehollisuuden välisiä merkityksiä ja niiden muutosta. Modernismin periaatteissa korostui ruumiillinen terveys ja puhtaus, jota pyrittiin edistämään asunnon ja julkisen tilan tilajärjestelyillä. Rakennukset esimerkiksi sijoitettiin maastoon niin, että kaikki asunnot saivat riittävästi auringonvaloa ja raikasta ilmaa, jonka avulla pyrittiin luomaan puhdas ja hygieeninen ympäristö.⁷⁴ Gehl taas kiinnitti huomion ruumiillisen terveyden ja puhtauden edistämisen sijaan ihmisen aisteihin ja luonnolliseen liikkeeseen, jotka nähtiin merkittävänä erityisesti sosiaalisten ja kokemuksellisten, ei niinkään fyysisten tarpeiden näkökulmasta.

71 Saarikangas 2002, 100.

72 Gehl 1971 67–71; Gehl 1980, 59–63.

73 Gehl 1971, 71; Gehl 1980, 65–68.

74 Ks. esim. Saarikangas 2002, 44–46.

Gehlin suhde tilaan, jossa korostettiin tilallisia tapahtumia ja tilan sosiaalista luonnetta sekä nostettiin tilan käyttäjä suunnittelun lähtökohdaksi, voidaan hahmottaa myös eletyn tilan käsitteen kautta. Esimerkiksi Saarikangas on määrittellyt eletyn tilan käsitteen. Hän kirjoittaa, että tila keskeisellä tavalla määrittää olemassaoloamme maailmassa. Se jäsentää ja muovaa uudestaan käsityksiämme ihmisten välisistä suhteista ja paikastamme maailmassa. Se on toimintamme keskus, sen tulos ja lähtökohta. Tällöin on tärkeää huomioida, että tilan merkitykset muodostuvat aina tilan ja sen käyttäjän kohtaamisessa, tilan käytössä. Näin tilaan liittyvät merkitykset ovat aina muuttuvia ja henkilökohtaisia. Tila onkin merkittävä raja minän ja maailman välillä, joka vaikuttaa myös minän muotoutumiseen. Yksityisten merkitysten lisäksi tilassa on läsnä myös yhteisiä, kulttuurisesti jaettuja merkityksiä. Tila myös jäsentää ja ohjaa ihmisten toimintaa ja kohtaamista tilassa. Näin tila on myös sosiaalinen paikka, jossa ihmisten väliset suhteet muodostuvat ja tulevat näkyviin. Tilan tarkastelu kohtaamisen tilana myös dynamisoi tilan käsitteen. Tilaa ei siis tulisi tarkastella vain staattisena elämän näyttämönä vaan dynaamisena elämän osana.⁷⁵ Eletty, muuttuvana ja monikerroksisena tila, jossa on läsnä niin materiaalisia, symbolisia kuin aistittuja elementtejä osallistuu siis monin tavoin ihmisten toimintakykyjen, esimerkiksi sosiaalisten suhteiden, muodostumiseen ja toteutumiseen.

Tilan ymmärtäminen dynaamisena ihmisen elämän osana kertoo myös siitä, että elinympäristön merkitys hyvinvointipolitiikan osana alkoi 1900-luvun lopulla muuttua. 1900-luvun alussa uusien, funktionalististen asuinalueiden sekä kansankodin rakentamiseen, vaikutti ajatus materiaalisesta hyvinvoinnista, toisin sanoen materiaalisista olosuhteista välineenä parempaan elämään.⁷⁶ Gehlin teoksen tarkastelu suhteessa ympäristöpsykologiaan ja ajan kaupunkisuunnittelun virtauksiin osoittaa, että huomio kiinnitettiin 1970–1980-luvuilla pikemminkin elinympäristön ja ihmisen henkisen hyvinvoinnin väliseen suhteeseen. Osittain tämä voidaan nähdäkseni liittää eri alojen ammattilaisten välisen yhteistyön lisääntymiseen ja toisaalta taas uudenlaisten hyvinvoinnin uhkien⁷⁷ hahmottamiseen. Ympäristöä ei 1970-luvulla mielletty enää vain elämän taustaksi ja hyvinvoinnin materiaaliseksi perustaksi, joka olisi objektiivisesti mitattavissa. Hyvinvointitutkijan Erik Allardtin määritelmää

75 Saarikangas 2006, 59–60. Tilan käsitteellinen dynamisointi liittyy myös tilalliseen käänteeseen tilan tutkimuksessa.

76 Saarikangas 2002, 497.

77 Tarkastelen näitä uusia hyvinvoinnin uhkia tarkemmin esimerkiksi luvussa 3.1. ja 4.1.

seuraten elinympäristön merkitys elämänlaatuun alkoi korostua eikä sitä tarkasteltu enää vain elintasoon liittyvänä, materiaalisena tekijänä.

Livet mellem husene keskittyi asumisen, liikenteen ja kaupunkirakenteen kysymyksiin, jotka aikaisemmin oli liitetty erityisesti hyvinvointia ylläpitäviin, materiaalsiin olosuhteisiin. *Livet mellem husene*ssa, kuten myös laajemmin kaupunkisuunnittelun ympärillä käydyssä keskustelussa, fyysisen ympäristön ja kaupunkirakenteen merkitys elämänlaadun kannalta nostettiin myös esiin. Tässä keskustelussa keskeisiä kysymyksiä olivat toimintojen sekoittaminen sekä yksityisen ja julkisen tilan välinen suhde. Myös ihmisen kehollisuutta lähestyttiin eri näkökulmasta. Kun modernismissa korostettiin hygieniää ja fyysistä terveyttä, kiinnitti esimerkiksi Jan Gehl huomion ympäristön kokemisen ja hahmottamisen tarpeeseen. Nämä tarpeet puolestaan nähtiin merkittävinä erityisesti sosiaalisten tarpeiden näkökulmasta. Näin alettiin korostaa tilasuunnittelua, jonka perustuisi kehon luonnolliselle liikkeelle sekä aistien mahdollisuuksille ja rajoille.

3. Itseilmaisun ja leikin kaupunkitila

3.1. Tilaa toiminnalle ja toimijuudelle

Livet mellem husenen yksi keskeisiä tavoitteita oli ihmisten toimintamahdollisuuksien lisääminen kaupungin julkisessa katutilassa. Jan Gehl esimerkiksi kritisoi toistuvasti funktionalismin periaatteiden mukaisesti rakennettuja kaupunkoja, joissa eri toiminnot oli erotettu toisistaan. Näin syntyi kuolleita kaupunkoja, joissa ei ollut elämää tai aktiviteetteja ja joissa ihmisten ei ollut mahdollista kohdata toisiaan ja kokea yhteiskuntaa, jossa he elivät.⁷⁸ Tässä luvussa tarkastelen toimintamahdollisuuksien merkitystä hyvinvoinnin arvona. Pohdin erityisesti, miten modernin kaupunkisuunnittelun ja lähiörakentamisen kritiikki liittyi kysymykseen yksilön toimintamahdollisuuksista. Pohdin kysymystä suhteessa ajan lähiö- ja hyvinvointitutkimukseen ja hahmottelen, miten modernin kaupungin katsottiin vaikuttavan ihmisen itseilmaisun mahdollisuuksiin.

Livet mellem husenessa Jan Gehl pohti paljon, miten fyysisen tilan ja tilasuunnittelun avulla voitaisiin parantaa ihmisten toimintamahdollisuuksia. Tämä kertoo mielestäni huolesta, että ihmisillä ei ollut riittävästi mahdollisuuksia tehdä ja toimia kaupungin julkisessa tilassa. Gehl pohti, miten variaatio fyysisessä tilassa, vastakohtana esimerkiksi yhdenmukaiselle lähiörakentamiselle, saattoi innostaa ihmisiä toimimaan kaupunkitilassa sekä motivoida lähtemään ulos, kulkemaan ja katsomaan. Toisaalta laadukas tila tarjosi mahdollisuuden pysähtyä tilassa ja viettää siellä aikaa, mikä puolestaan saattoi olla alku muille aktiviteeteille. Myös monet ympäristön arkiset elementit, rikastuttivat tilaa ja tarjosivat mahdollisuuden tehdä, katsoa, leikkiä ja työskennellä ympäristön kanssa. Näitä elementtejä olivat Gehlin mukaan esimerkiksi pienet kioskit ja ilmoitustaulut, seinät, joille oli mahdollista piirtää, veistokset, joista saattoi keskustella tai vesi, joka solisi suihkulähteissä ja kanaaleissa. Elinympäristössä ja asuinpaikan läheisyydessä taas tuli olla toimintamahdollisuuksia, esimerkiksi pihoja, joita oli mahdollista hoitaa ja leikkipaikkoja, joihin saattoi kokoontua.⁷⁹

⁷⁸ Gehl 1971, 43, 45.

⁷⁹ Gehl 1971, 123–124, 126–127; Gehl 1980, 107–114, 147.

Kaikki edelliset huomiot mielestäni paljastavat, että katutilan toimintamahdollisuuksia haluttiin lisätä. Katutila saattoi houkutella lähtemään ulos ja toimimaan tai itsessään tarjota mahdollisuuden tekemiselle. Tekemisen ja toiminnan merkitystä korostettiin myös ihmisen psykologisina tarpeina, jotka liittyivät erityisesti kehittymisen ja kokemuksen tarpeisiin. Ingrid Gehl kirjoitti, miten elottomat ja yhdenmukaiset kerrostaloalueet eivät tarjonneet ihmisille mahdollisuuksia kokea fyysisen tai sosiaalisen ympäristön näkymiä ja tapahtumia. Ympäristön monotonisuus oli Ingrid Gehlin mukaan ongelma, oli ärsykeitä liian paljon tai ei lainkaan. Kokemisen mahdollisuuksia voitiin hänen mukaansa lisätä luomalla vaihtelua fyysiseen tilaan, sen mittasuhteisiin, väreihin ja materiaaleihin. Kehittymisen tarvetta taas saattoi edistää ympäristö, joka kutsui käyttämään itseään, mitä paljaat, alastomat ja hillityt tilat, kuten uudet asuinalueet, lähiöt eivät tehneet.⁸⁰ Sekä Jan että Ingrid Gehl kritisoivat modernin kaupunkiympäristön monotonisuutta ja korostivat sen sijaan vaihtelevaa tilaa, joka houkuttelisi käyttämään tilaa ja viettämään siellä aikaa.

Kokemisen ja kehittymisen tarpeita, jotka liittyivät toimintamahdollisuuksien parantamiseen, on kiinnostavaa tarkastella suhteessa laajempiin yhteiskunnallisiin murroksiin, esimerkiksi työn ja teknologian tuomiin muutoksiin. 1900-luvun lopulla viestintä- ja kuljetusteknologian suuret murrokset, kuten puhelin, radio, televisio, lentokone ja auto muuttivat merkittävästi ihmisten jokapäiväistä elämää. Ne muun muassa laajensivat ihmisten kokemuspiiriä ja helpottivat tiedonsaantia.⁸¹ Myös Jan Gehl otti kantaa tähän murrokseen. Hän kirjoitti suoraan, miten teollistuminen, modernisaatio ja automatisaatio olivat vähentäneet ihmisten mahdollisuuksia kokea ja stimuloitua ympäristöstään.⁸² Gehlin mukaan massamedia toi kyllä ihmisille tietoa suurista ja merkittävistä tapahtumista, mutta ei pienistä ja arkisista asioista, joita ihmisten elinympäristössä tapahtui.⁸³ Teknistyvän yhteiskunnan katsottiin siis etäännyttävän ihmisiä heidän arkisesta ympäristöstään ja sen kokemisesta.

Jan Gehl liitti kokemuksen tarpeen kiinteästi muiden ihmisten kohtaamiseen. Hänen mukaansa muiden ihmisten kohtaaminen ja toiminnan tarkkailu stimuloivat, inspiroivat ja antoivat arvokkaita kokemuksia. Esimerkiksi lapset ottivat toisistaan mallia ja

⁸⁰ Ingrid Gehl 1971, 49, 53, 55, 63.

⁸¹ McNeil & McNeil 2006, 394.

⁸² Gehl 1980, 19.

⁸³ Gehl 1971, 13; Gehl 1980, 19.

innostuivat näin kokeilemaan uusia leikkejä. Gehl katsoi, että muiden ihmisten ja heidän toimintansa kokeminen lisäsi myös toimintamahdollisuuksia. Muiden ihmisten kokeminen oli siis tärkeä toiminnan muoto itsessään ja toisaalta se oli merkittävä alku toiminnalle, sillä se saattoi inspiroida tekemään ja toimimaan. Myös inspiroiva kontakti sosiaalisen ympäristön, eli muiden ihmisten kanssa oli Gehlin mukaan vähentynyt paljon automatisaation, teollistumisen ja toimintojen erottamisen myötä.⁸⁴ Myös Ingrid Gehl otti kantaa ihmisten toimintamahdollisuuksien ja koneistuvan yhteiskunnan väliseen suhteeseen ja kirjoitti, miten kontakti ihmisten välillä oli vähentynyt muun muassa työn automatisaation vuoksi ja korvautunut osittain yksisuuntaisella kommunikaatiolla, esimerkiksi television välityksellä.⁸⁵

Elottoman ja tapahtumaköyhän ympäristön kritiikki liittyi näin laajempaan mekanisoituvan yhteiskunnan kritiikkiin, jossa elinympäristön merkitys korostui mekaanisen ja toiminnoiltaan eriytyneen yhteiskunnan vastapainona. Tätä voidaan tarkastella myös suhteessa työkuultuurin muutoksiin 1900-luvun jälkipuolella. Esimerkiksi Matti Kortteinen toi esiin elämäntapojen muutoksia ja hyvinvoinnin suhdetta koskevassa tutkimuksessaan, miten 1980-luvun suomalaisissa lähiöissä eläneet ihmiset harvoin kokivat työn tyydyttävänä. Vaikka henkilö esimerkiksi työskenteli korkeammassa asemassa, ei työ usein tuntunut tyydyttävältä, sillä siitä puuttui konkreettisuus. Työ jätti näin jälkeensä usein puutumisen ja turtumisen tunteen, jolloin vapaa-ajan tekemisen merkitys korostui.⁸⁶ Työelämä muuttui voimakkaasti myös Tanskassa 1950–1960-luvun teollistumisen myötä, jonka seurauksena suuri osa työstä automatisoitiin ja tietotyö lisääntyi.⁸⁷ Tähän liittyen Jan Gehlin huomio työn katselemisesta on kiinnostava. Hän kirjoitti, että ihmisiä kiinnosti katsoa, kun toiset ihmiset työskentelivät kaupunkitilassa, toisin sanoen tarkkailla työn tekemistä ei niinkään valmista työtä.⁸⁸ Tämä kertoo mielestäni siitä, että konkreettista työtä ja tekemistä kaivattiin ja että se kiinnosti ihmisiä. Elinympäristön avulla taas pyrittiin tarjoamaan enemmän toiminnan mahdollisuuksia vastapainona modernin elämäntavan aiheuttamalle turtumukselle ja vieraantumiselle.

84 Gehl 1980, 19.

85 Ingrid Gehl 1971, 29–31, 53.

86 Kortteinen 1982, 135–136. Käsittelen lähiöihin liittyvää kritiikkiä tarkemmin käsittelyluvussa 4.

87 Jespersen 2011, 182.

88 Gehl 1971, 23; Gehl 1980, 27.

Kiinnostavaa on myös huomata, miten virtaukset, jotka korostivat yksilön kokemusta ja mahdollisuuksia käyttää elinympäristöään, nousivat keskeiseksi samoihin aikoihin kuin ihmisen subjektiivista hyvinvoinnin kokemusta aletaan korostaa yhtenä hyvinvoinnin mittarina ja arvona. Hyvinvoinnin ympärillä käydyssä akateemisessa keskustelussa alettiin toisen maailmansodan jälkeen korostaa myös yksilön subjektiivista hyvinvoinnin kokemusta objektiivisina pidettyjen resurssien rinnalla. Huomio kiinnitettiin siis yksilön hyvinvointiin ja edelleen hyvinvoinnin koettuun, subjektiiviseen puoleen.⁸⁹ Toin edellisessä käsittelyluvussa esiin, miten elinympäristön merkitys hyvinvoinnin rakentajana alkoi vähitellen 1960-luvulta lähtien muuttua, kun alettiin korostaa eletyn ja koetun tilan merkitystä sen sijaan, että ympäristöä olisi lähestytty objektiivisesti mitattavissa olevana ja materiaalisena hyvinvoinnin resurssina. Sekä kaupunkisuunnittelussa että hyvinvointitutkimuksessa alettiin siis samoihin aikoihin korostaa yksilön kokemuksen merkitystä hyvinvoinnin ja hyvän elinympäristön mittarina.

Subjektiivisen hyvinvoinnin ulottuvuuksia olivat esimerkiksi Erik Allardtin mukaan yhteisyyssuhteet ja itseilmaisu. Vuonna 1976 ilmestyneessä teoksessaan *Hyvinvoinnin ulottuvuuksia* Allardt lähestyi itseilmaisun käsitettä sen vastakohtana, vieraantumisen kautta ja määritteli itseilmaisun korvaamattomuuden tunteeksi. Tämä tarkoitti Allardtin mukaan sitä, että yksilö koki olevansa arvokas ja ainutlaatuinen ja että hänellä oli mahdollisuus osallistua niin poliittiseen toimintaan kuin vapaa-ajan tekemiseen. Näin itseilmaisua määritteli yksilön suhde yhteiskuntaan. Itseilmaisun tarpeessa merkittävää oli myös yksilön mahdollisuus vaikuttaa omaan elämäänsä ja sen tapahtumiin, oman ihmisarvon kokeminen vastakohtana sille, että ihmistä kohdeltaisiin kuin esinettä tai hyödykettä. Allardt kirjoitti, että vapaa-ajan tekeminen, joka oli tärkeä hyvinvointiarvo Pohjoismaissa, oli ihmisen hyvinvoinnin kannalta merkittävää, koska ”se tarjosi mahdollisuuden säilyttää ja ymmärtää yhteys oman toiminnan ja sen lopputulosten välillä”. Kiinnostavasti Allardt toi esiin myös, että kaikki teknisesti kehittyneet yhteiskunnat aiheuttivat vieraantumista. Pohjoismaisessa vertailussa vieraantumisen kokeminen oli Allardtin mukaan erityisen korkeaa Tanskassa.⁹⁰

89 Ks. esim. Saari 2011, 41. Ihmisen subjektiivinen onnellisuuden kokemus nousi merkittäväksi hyvinvoinnin arvoksi 1990-luvulle tultaessa, mutta jo tätä ennen onnellisuus oli nostettu monissa tutkimuksissa esiin. Osa tutkijoista myös pyrki yhdistämään koettua ja resurssipohjaista hyvinvointia, esimerkiksi Allardt 1970-luvulla; ks. esim. Saari 2011, 41, 43–44.

90 Allardt 1976, 37–38, 46–48, 159, 175.

Voidaanko ajatella, että myös Gehl nosti ihmisen itseilmaisun esiin, koska hän koki ihmisten kärsivän vieraantumisen tunteista? On vaikeaa arvioida, miten paljon Gehl oli tutustunut esimerkiksi hyvinvointitutkimuksen ympärillä käytyyn keskusteluun, mutta toisaalta samankaltaiset teemat nousivat esiin kaupunkisuunnittelun piirissä, esimerkiksi Gehlin kirjoituksessa. Gehl korosti mahdollisuutta osallistua katutilan toimintaan sekä toimintamahdollisuuksien voimistamista, jotka olivat merkittäviä kokemuksen ja kehittymisen tarpeiden näkökulmasta. Tämä korostaa mielestäni myös oman toiminnan mielekkyyden löytämistä vastapainona mekanisoituvan yhteiskunnan aiheuttamalle vieraantumiselle. Toimintamahdollisuuksien lisääminen muistuttaakin paljon Allardtin kuvailemaa hyvinvoinnin ulottuvuutta, itseilmaisua, jonka katsottiin heikentyneen teknistyvissä yhteiskunnissa. Seuraavaksi siirryn tarkastelemaan, miten Gehl nosti esiin toiminnan mahdollisuuksien edistämisen katutilassa ja pohdin, miten se liittyi kysymyksiin yksilön mahdollisuuksista ja vapaudesta toimia, toimijuudesta.

Gehl pyrki parantamaan ihmisten toimintamahdollisuuksia kaupunkitilassa, jonka lisäksi hän asetti ihmisten arkisen toiminnan hyvän kaupunkisuunnittelun lähtökohdaksi. Kuten edellisessä luvussa toin, esiin Gehl suhtautui myönteisesti keskiaikaisiin kaupunkeihin, sillä ne olivat hänen mukaansa syntyneet ikään kuin orgaanisesti, ihmisten oman toiminnan seurauksena eivätkä ylhäältä päin määritettyjen suunnitteluihanteiden mukaisesti. Gehl pyrki myös tuomaan esiin, miten ihmiset todellisuudessa käyttivät kaupungin katuja ja aukioita. Hän esitti kuvien ja tekstien avulla, miten ihmiset loivat omia polkuja virallisten jalkakäytävien vierille päästäkseen suorinta tietä määränpäähänsä ja miten ihmiset löysivät istuinpaikkoja patsaiden juurilta, portailta ja kukkaistutusten reunoilta, eivät ainoastaan kaupungin penkeiltä.⁹¹ Gehl kiinnitti siis huomion siihen, miten kaupunkitilaa todella käytettiin ja korosti, että tilan tulisi syntyä sen käytön seurauksena. Tämä kuvastaa mielestäni muutosta siinä, miten ihmisen ja ympäristön välinen suhde määriteltiin. Samalla se kertoo myös siitä, että Gehl halusi korostaa ja nostaa esiin kaupunkilaisten, tilan käyttäjien oman toimijuuden tilasuunnittelun lähtökohtana.

91 Gehl 1971, 33, 191–193, 141–142, 146–147, 160; Gehl 1980, 35, 37, 130–133.

Kaupunkilaisten osallistamista oman elinympäristönsä suunnitteluun alettiin korostaa enemmän 1960-luvulta lähtien, kun erilaiset kulttuuriset ja sosiaaliset virtaukset ja niiden myötä syntyneet kansalaisliikkeet alkoivat korostaa kaupunkilaisia kyvykkäinä toimijoina, joita ei tulisi kohdella vain kasvottomana massana. Nämä virtaukset myös kyseenalaistivat kaupunkisuunnittelun mahdollisuudet luoda toimivia, kokonaisvaltaisia infrastruktuureja, mikä on melko vastakkainen modernismin ihanteiden mukaiselle, tehokkaalle ja hallitulle kaupungille.⁹² Tähän liittyen kaupunkilaisten oma, ruohonjuuritasolta lähtevä aktiivisuus ja toiminta voimistuivat 1970-luvulta lähtien. Aasukkaat alkoivat vaatia mahdollisuutta osallistua oman elinympäristönsä kehittämiseen ja myös oma-aloitteisesti vaikuttaa elinympäristöjensä rakentamiseen. Osallisuutta oman elinympäristön suunnitteluun ja hallintaan kaivattiin myös Tanskassa. Esimerkiksi Kööpenhaminan Islands Bryggen asuinalueen asukkaat vastustivat 1980-luvulla uusien asuntojen rakentamista omalle asuinalueelleen. Virallisten suunnitelmien vastaisesti he alkoivat vuonna 1984 rakentaa alueelle viheraluetta asukkaiden virkistyskäyttöön. Näkyvä esimerkki oman elinympäristön luomisesta ja sen hallinnasta oli myös vapaakaupunki Christianian perustaminen Kööpenhaminaan vuonna 1971.⁹³

Osallisuutta korostettiin myös ympäristöpsykologiassa ja monissa suunnitteluteorioissa alettiin 1970-luvulla pohtia, miten asukkaat saataisiin mukaan oman elinympäristönsä suunnitteluun.⁹⁴ Myös Ingrid Gehl kirjoitti osallisuudesta ja näki sen erityisen tärkeänä kehittymisen ja identifikaation tarpeiden näkökulmasta. Ingrid Gehlin mukaan ympäristön ei saanut olla liian valmis vaan sen tuli tarjota tilan käyttäjälle mahdollisuuksia rakentaa tilaa omalla käytöksellään. Näin ympäristö saattoi edistää ihmisten mahdollisuuksia kehittyä, viettää rikasta ja monipuolista elämää sekä mahdollisuuksia vahvistaa itseään. Samaistuaakseen ympäristöönsä, eli voidakseen identifioitua siihen, ihmisellä tuli olla myös mahdollisuus osallistua ympäristön suunnitteluun, eli mahdollisuus tehdä tuosta ympäristöstä omansa.⁹⁵

92 Lehtonen 2015, 75. Modernia kaupunkia määritteli hallittu ja tehokas liike eri paikkojen välillä sekä toiminnan tarkoituksenmukaisuuden rakentaminen eriytettyjen tilojen avulla, ks. Saarikangas 2002, 236–237, 452–453.

93 Rottbøll Jørgenssen et al. 2010, 19, 98–99.

94 Aura et al 1997, 43.

95 Ingrid Gehl 1971, 57–61, 77. Tarkastelen ihmisen tarvetta identifioitua sosiaalisen ympäristön kanssa enemmän käsittelyluvussa 4.

Jan Gehl toi esiin, että tilasuunnittelun oli tärkeää ottaa huomioon, miten erilaisia tarpeita ja intressejä eri ihmisillä oli tilaan liittyen, mutta ei kuitenkaan suoraan esittänyt, että ihmisten tulisi saada osallistua itse suunnitteluprosessiin.⁹⁶ Voidaan myös kysyä, aliarvioiko lähiökriittinen kirjoittelu tilan käyttäjän, lähiön asukkaan, omia mahdollisuuksia tilan merkitysten antajana. Esimerkiksi Kirsi Saarikangas on tuonut esiin, että lähiöissä eläneet ihmiset eivät itse välttämättä itse kokeneet elinympäristöään yhtä ikävänä kuin yleisen kritiikin perusteella olisi voinut päätellä.⁹⁷ Kuitenkin katsoisin, että Jan Gehl pyrkii luomaan yksilölle, kaupungin asukkaalle enemmän mahdollisuuksia vaikuttaa omaan ympäristöönsä ja sen merkityksiin. Tätä ilmentävät esimerkiksi *Livet mellem husenen* keskeiset teemat, modernismin kritiikki ja kävelymahdollisuuksien puolustaminen, jossa voidaan löytää yhteys Michel de Certeauin teokseen *The Practise of Everyday Life*.

Michel de Certeau tarkastelee kävelyä taktisena, arjen toimintana, joka antaa yksilölle mahdollisuuden toimia kulttuurissa, jonka rakenteita yksilö ei voi paeta tai rakentaa kokonaan uudestaan. Se on kuin leikkiä järjestelmässä, joka sitoo leikkijän. Tällaisia järjestelmiä ja kasvottoman vallan verkostoja ovat de Certeau mukaan esimerkiksi juuri kaupunkisuunnittelun luoma, säädeltyä kaupunkitila. Kaupunkisuunnittelu pyrkii hallitsemaan tilaa kokonaisuutena, kun taas kävelyssä tila saa merkityksen liikkeessä. Kävely tilassa on järjestelmän häiritsemistä, soveltamista ja rikkomista, tosin arjen toiminnalle tyypillisesti, tuon järjestelmän rajoissa. De Certeau puhuu myös kuljeskelun semantiikasta, joka viittaa siihen, että massojen liike tilassa häiritsee ja hajottaa tilallista järjestelmää. Tuon liikkeen seurauksena osia kaupungista katoaa ja osia liioitellaan. Taktinen toiminta paljastaa myös tilan moninaisuuden. Oman reitin valitseminen on annetun tilallisen järjestelmän, kuten katujen verkoston säveltämistä. Arjen käytänteitä kuten kävelyä kuvastaakin kulttuurin rakenteiden kuluttaminen ja soveltaminen esimerkiksi tilan käyttäjän omien tarpeiden ja toiveiden mukaisesti.⁹⁸

96 Gehl 1980, 50. Osallistava suunnittelu on kuitenkin keskeinen osa monia Gehl architects -toimiston toteuttamia hankkeita, esimerkiksi Malmön Rosengårdissa toteutettua hanketta ”One size doesn't fit all”. Osallisuuden avulla on pyritty vahvistamaan asukkaiden yhteenkuuluvuuden tunnetta omaan ympäristöön ja näin myös positiivista tunnetta omasta itsestä; ks. lisää Gehl architects -sivusto & Gehl Architects ApS 2011.

97 Saarikangas 2006, 203–207. Käsittelen aihetta enemmän luvussa 4.2.

98 de Certeau 1984, xxiv, 33, 94–95, 97, 102, 166.

De Certeauun ajatus kävelystä toimintana, joka tarjoaa yksilölle mahdollisuuden toimia ja ilmaista itseään kasvottoman vallan verkostossa, muistuttaa paljon Jan Gehlin huomiota siitä, miten ihmiset loivat omia polkuja katujen vierille. Jan Gehl puolusti kävelymahdollisuuksia, mikä kuvastaa mielestäni tarvetta voimistaa ihmisten toimijuuden mahdollisuuksia kaupunkitilassa. Tässä liikettä, kuten kävelyä on kiinnostavaa tarkastella myös osallisuuden näkökulmasta. Modernismissa korostettiin, kuten Kirsi Saarikangas on tuonut esiin, tilan tarkoituksenmukaisuutta ja liikkeen säätelyä. Kaupunkitilassa liikkeen tuli olla määrätietoista toimintaa pisteiden välillä.⁹⁹ De Certeau taas kirjoittaa, miten matkustaminen esimerkiksi junalla mahdollistaa näkemisen ja läpikulun, mutta samalla sitä korostaa irrallisuus.¹⁰⁰ Gehl vastusti juuri autojen ehdoilla rakennettua kaupunkia, sillä autolla kulkiessaan ihmisellä ei ollut aikaa eikä mahdollisuutta aistia ympäristöä. Autojen ehdoilla rakennettu kaupunki oli Gehlin mukaan usein myös mittakaavaltaan liian suuri ja yhdenmukainen, jotta ihminen olisi voinut aistia ympäristön yksityiskohtia.¹⁰¹ Voidaan ehkä sanoa, että Gehl puolusti kävelyn mahdollisuutta ainakin osittain siksi, että se tarjosi ihmisille mahdollisuuden osallistua kaupunkitilan toimintaan, mitä puolestaan kaivattiin vastapainona teknistyvälle ja vieraantumista aiheuttavalle yhteiskunnalle.

Kävelymahdollisuuksien edistäminen on kiinnostava kysymys myös suhteessa yksilön vapauteen liikkua ja toimia. Kuten toin johdannossa esiin, kaupungin palveluita keskitettiin 1960-luvulta lähtien kauemmas asuinalueilta. Jan Gehl korosti sen sijaan toiminnan tuomista ihmisten lähelle ja kritisoi toimintojen erottamista toisistaan, sillä se heikensi ihmisten välistä tasa-arvoa. Jan Gehl kirjoitti tähän liittyen myös mahdollisuuksien köyhyydestä, jonka hän nosti esiin merkittävänä yhteiskunnallisena ongelmana tasa-arvon näkökulmasta. Gehl korosti, miten liikkuvan elämän ja sitä seuraavan tekemisen ja kokemisen ei tulisi olla vain harvojen, auton omistavien yksilöiden etuoikeus. Toisin sanoen sen tulisi olla mahdollista myös esimerkiksi lapsille, sairaille, ”kotivanhemmille” ja vanhuksille, jotka harvoin poistuvat tai joilla ei ollut mahdollisuutta poistua asuinympäristöstään.¹⁰²

99 Saarikangas 2002, 453.

100 de Certeau 1984, 111–112.

101 Gehl 1971, 70–71; Gehl 1980, 65–68.

102 Gehl 1971, 52.

Toimintamahdollisuuksien köyhtyminen nostettiin esiin myös laajemmin lähiökriittisessä keskustelussa. Esimerkiksi Kortteinen otti kantaa lähiöiden toimintaköyhyyteen ja toimintojen erottamiseen. Hän toi esiin, miten yhteiskunnan toiminnot, toisin sanoen työ, asuminen ja vapaa-aika oli eriytetty toisistaan ja edelleen myös näihin tarkoitettut tilat. Tämän seurauksena asunalähiöissä ei ollut oikeastaan mitään vapaa-ajanviettomahdollisuuksia esimerkiksi kauppoja tai muita kulutusmahdollisuuksia. Siksi ”kaikki täytyi tehdä jossain muualla.” Kortteisen mukaan tämä lisäsi rakenteellista eriarvoisuutta, sillä toimintojen vähäisyys saattoi tehdä esimerkiksi eläkeläisen arjesta hyvin lohdutonta sekä korostaa eri elämänvaiheisiin, esimerkiksi perheen perustaminen liittyviä luonnollisia haasteita. Kortteinen totesi kuitenkin, että oli vaikeaa sanoa, mitä konkreettista oli mahdollista tehdä asuinolojen rikastuttamiseksi.¹⁰³ Sekä Gehl että Kortteinen tarkastelivat siis lähiöitä kriittisesti, sillä ne eivät tarjonneet tasa-arvoisia toimintamahdollisuuksia kaikille asukkaille. Jan Gehl myös tarjosi tilallisia ratkaisuja asuinolojen rikastuttamiseksi, joita olivat muun muassa kävelymahdollisuuksien lisääminen ja toimintojen sekoittaminen.

Toimintamahdollisuuksien lisääminen ja vapaus liikkua ovat kiinnostavia kysymyksiä myös suhteessa hyvinvointivaltion arvoihin, kuten yksilön vapauteen ja tasa-arvoon. Gehl korosti näitä arvoja ja uskoi arkkitehtuurin mahdollisuuksiin luoda tasa-arvoisesti hyvinvointia, vaikka kritisoikin modernismia ja autojen ehdoilla rakennettua kaupunkia. Tässä yhteydessä on kiinnostavaa tarkastella myös Gehlin suhdetta teknologiaan, kuten autoihin. Ihmisen suhdetta teknologiaan voidaan tarkastella esimerkiksi symbolisena reaktiona teknologiaan, joka kulttuurihistorioitsija Hannu Salmen mukaan tarkoittaa sitä, että tällöin teknologia edustaa laajempaa asiaa kuin mitä se itse on. Esimerkiksi autosta muodostui 1900-luvun kuluessa teollisen yhteiskunnan symboli, joka kuvasti yhteiskunnan vaalimia vapauden ja riippumattomuuden ihanteita.¹⁰⁴ Gehl lähestyi kuitenkin autoja hyvin toisenlaisesta näkökulmasta korostaessaan kävelyteiden merkitystä ja vastustaessaan autojen ehdoilla rakennettua kaupunkia. Hän jopa katsoi, että auton sijaan kävely voimisti yksilön tasa-arvoisia toimintamahdollisuuksia yhteiskunnassa.

¹⁰³ Kortteinen 1982, 48–49, 54–56, 272.

¹⁰⁴ Salmi 1996, 129, 194.

Miksi Gehl sitten ajatteli näin, miksi hän katsoi, että autojen ehdoilla rakennettu kaupunki heikensi ihmisten tasa-arvoisia toimintamahdollisuuksia? Voidaanko ajatella, että teknologia, kuten auto, joka vaikutti ihmisten liikkumiseen kaupungissa, symboloi tavallaan laajemmin mekanisoituvaa yhteiskuntaa, jonka nähtiin heikentävän ihmisen itseilmaisun mahdollisuuksia? Autojen ehdoilla rakennetun kaupungin kritiikki liittyi läheisesti myös kaupunkilaisten osallisuutta puolustavaan kansalaisaktivismiin, joka voimistui 1970-luvulla. Vanhaa rakennuskantaa purettiin usein, niin Tanskassa kuin esimerkiksi Suomessakin juuri autoteiden ja uusien modernististen rakennusten tieltä. 1970–1980-luvulla vanhan rakennuskannan purkaminen alkoi kuitenkin saada osakseen laajaa vastustusta. Tämä vastustus voidaan liittää myös, kuten Tiina Hakkarainen on kulttuurihistorian pro gradu -tutkielmassaan tuonut esiin, ihmisten historiasuhteen muutokseen, jonka seurauksena historiallinen kaupunkitila alkoi saada osakseen arvostusta ja jopa nostalgista ihailua. Tämä voidaan taas liittää muun muassa siihen, että rationaalinen maisema alettiin kokea vieraannuttavana.¹⁰⁵ Gehl ei ottanut teoksessaan suoraan kantaa juuri vanhojen asuinalueiden purkamiseen, mutta nosti kuitenkin esiin kansalaisten tyytymättömyyden kaupunkisuunnittelua kohtaan ja piti tärkeänä, että asukkaiden toiveet otettaisiin paremmin huomioon.¹⁰⁶ Tästä näkökulmasta autoja voidaan mielestäni tarkastella myös mekaanisen yhteiskunnan symboleina, jotka heikensivät ihmisten itseilmaisun mahdollisuuksia ja saivat näin osakseen kritiikkiä.

On lisäksi kiinnostavaa huomata, että huolimatta hyvin kriittisestä suhtautumisestaan autoihin, Jan Gehl on haastattelussaan kertonut, ettei hänellä ole mitään autoja vastaan, oikeastaan päinvastoin. Modernistinen ja motoristinen, autojen ehdoilla rakennettu kaupunki ei kuitenkaan Gehlin mukaan ollut enää 1970-luvulta lähtien toimiva, sillä modernistinen kaupunki oli rakennettu autoliikenteen ehdoilla ja erityisesti kasvavaa yhteiskuntaa ja ydinperhettä ajatellen. 1970-luvun öljykriisin sekä ydinperheiden hajoamisen ja väestön ikääntymisen seurauksena modernistinen malli ei enää tarjonnut toimivaa kaupunkisuunnittelun mallia.¹⁰⁷ 1970–1980-luvulla syntyvyys Tanskassa oli hyvin alhaista ja öljykriisi toi mukanaan taloudellisen taantuman.¹⁰⁸ Gehlin kriittinen

105 Hakkarainen 2010, 19–25, 72–75; Rottbøll Jørgenssen et al. 2010, 19–20, 42–44. Käsittelen paikkaan kuulumisen ja juurettomuuden kokemuksia tarkemmin luvussa 4.1.

106 Ks. esim. Gehl 1980, 46–47.

107 Gehl 2013.

108 Jespersen 2011, 86–87, 89.

suhde autoihin voidaan tästä näkökulmasta nähdä myös reaktiona laajempiin yhteiskunnan murroksiin. Voidaan mielestäni sanoa, että nämä murrokset horjuttivat utopiaa, joiden varaan modernia kaupunkia oli rakennettu ja niiden myötä myös lähiöiden toimintaköyhyys alettiin nähdä ongelmallisena.

Tilasuunnittelu, josta Jan Gehl kirjoitti, pyrki siis huomioimaan ihmisen oman toimijuuden ja konkreettisen tekemisen mahdollisuuden. Tämä pyrkimys voidaan liittää keskusteluun itseilmaisun tarpeesta, eli tarpeesta kokea ja kehittää omia taitoja sekä tuntea oman toiminnan mielekkyys ja arvo. Tämä keskustelu oli osa massakulttuurin sekä teknistyvän, tehokkuutta ihannoivan ja taloudellisia intressejä palvelevan yhteiskunnan kritiikkiä. Modernistista, rationaalista maisemaa ja autojen ehdoilla rakennettua kaupunkia tarkasteltiin osana mekanisoituvaa yhteiskuntaa, joka ei tarjonnut yksilölle mahdollisuuksia konkreettiseen toimintaan ja itseilmaisuun. Konkreettista tekemistä kaivattiin lisää kaupungin julkiseen katutilaan, mikä kertoo myös kaupunkikulttuurin muutoksesta. Seuraavassa luvussa tarkastelen itseilmaisun tarvetta suhteessa 1900-luvun jälkipuolella voimistuneeseen, kulutuskeskeiseen kaupunkikulttuuriin. Pohdin tarkemmin, millaista toimintaa katutilaan kaivattiin ja miksi erityisesti ihmisten satunnainen kohtaaminen nähtiin itseilmaisun kannalta merkittävänä.

3.2. Viihtyisä kaupunkitila ja leikkivä kaupunkilainen

Olen pohtinut, miten kaupunkisuunnittelu hyvinvointipolitiikan muotona alkoi 1970-luvulta lähtien yhä enemmän kiinnittää huomiota yksilön subjektiivisen ja koetun hyvinvoinnin ulottuvuuksiin. Samaan aikaan alettiin korostaa yksilön mahdollisuuksia toimia omassa elinympäristössä sekä tarvetta osallistua oman ympäristön rakentamiseen. Jan Gehl käsitteli teoksessaan *Livet mellem husene* erityisesti julkisen katutilan merkitystä toiminnan ja hyvinvoinnin kannalta. Hänelle toiminta katutilassa merkitsi toisten ihmisten kohtaamista sekä luonnollista liikettä. Pysähdyn seuraavaksi tarkastelemaan tarkemmin, millaista kohtaamista, toimintaa ja itseilmaisun mahdollisuuksia Gehl kaipasi katutilaan. Kiinnitän huomioni siis siihen, millaisia mahdollisuuksia urbaanin elämän katsottiin tarjoavan yksilön hyvinvoinnille.

Gehl kirjoitti paljon siitä, miten monotoninen ja eloton lähiöympäristö ei pystynyt tukeman ihmisen tarpeita. Vastapainona yksitoikkoiselle kaupunkiympäristölle hän toi *Livet mellem husenes* esiin tapahtumarikkaita ja eloisia katutiloja. Gehlin mukaan vuonna 1968 kävelykaduksi muutettu Strøget Kööpenhaminassa oli esimerkki ympäristöstä, joka oli täynnä ihmisiä viehättäviä elementtejä: mielenkiintoisia, pieniä kauppiaita ja putiikkeja sekä arkipäivän tapahtumia, kuten katutaiteilijoita työssään, kitaraa soittavia hippejä sekä nuoria tyttöjä, jotka kävelevät kadulla ja esittelevät uusinta muotia. Gehl korosti, että erityisesti toisten ihmisten toiminnan katsominen ja kuuleminen kiehtoi ihmisiä.¹⁰⁹ Viehättävän ympäristön loivat siis erityisesti toiset ihmiset, heidän toimintansa sekä satunnaisten tapahtumien ja hetkien seuraaminen, mutta myös variaatio fyysisessä tilassa, esimerkiksi kauppiaiden viehättävät näyteikkunat.

Jotta olisi mahdollista ymmärtää, miksi Gehl koki tällaisen ympäristön hyvinvoinnin ja erityisesti itseilmaisun näkökulmasta tärkeänä, on aatetta tarkasteltava osana laajempaa kaupunkikulttuurin muutosta 1900-luvun jälkipuolella. Sosiologi Pasi Mäenpää on tutkinut julkisen tilan ja kulutuskulttuurin suhdetta sekä 1980-luvulla alkanutta kaupunkikulttuurin murrosta Suomessa. Hän luonnehtii uutta kaupunkikulttuuria kulutuskeskeiseksi kaupunkikulttuuriksi. Murroksen pohjalla vaikuttivat Mäenpään mukaan kaksi suurta tekijää, voimakas muutto kaupunkiin sekä hyvinvointivaltio. Hyvinvointivaltion ideologian mukaisesti myös köyhemmästä kansanosasta tehtiin kuluttajia, joiden tehtävä oli osallistua talouden ja kasvavan elintason pyörittämiseen. Myös vapaa-ajan merkitys ja määrä kasvoivat. Samalla uudet kulttuuriset virtaukset avautuivat television ja populaarikulttuurin kautta erityisesti nuorille. Uudenlainen, vapautuneempi ja kulutuskeskeinen kulttuuri vaikutti myös kaupunkiin. Kaupungin keskustoista muodostui nuorille merkittäviä näyttäytymis- ja kokoontumispaikkoja, joihin lähiön kurinalainen ympäristö ei enää tarjonnut mahdollisuuksia. Ihanteellista urbaaniutta etsittiin erityisesti Keski- ja Etelä-Euroopan maista ja kahviloista ja ravintoloista muodostui olohuoneen kaltaisia oleskelutiloja eikä niitä enää pidetty paheellisina paikkoina. Kuluttamisen ja ravintolaelämän lisäksi muutos näkyi kaupungin kaduilla, joiden julkinen toiminta vilkastui kulttuuritapahtumien myötä. Urbaania kulttuuria rakennettiin myös keinotekoisesti teemapuistojen,

109 Gehl 1970, 22–25; Gehl 1980, 25–27.

matkustajalauttojen sekä kauppakeskusten avulla. Näissä oli tarkoitus viettää aikaa, ”shoppailla”, huvitella sekä irtautua arjen kiireistä.¹¹⁰

Uusi kaupunkikulttuuri vaikutti siis kaupunkien ihanteisiin, jossa alettiin korostaa kaupunkien eloisuutta ja elinvoimaisuutta. Samaan aikaan lähiöt alettiin nähdä epäurbaaneina paikkoina.¹¹¹ Eloisuuden korostaminen ja lähiökriittisyys sävyttävät molemmat voimakkaasti Gehlin teosta. Uudenlaisen kaupunkikulttuurin vaikutus on nähtävissä Gehlin kirjoituksessa myös muilla tavoin. Gehl esitti esimerkiksi Venetsian ja Dubrovnikin eloisat kadut viehättävinä ympäristöinä, joita voisi käyttää esikuvina myös Pohjoismaisten kaupunkien katujen suunnittelussa. Lisäksi *Livet mellem husenessa* on paljon valokuvia ihmisistä, jotka viettävät aikaa kahviloissa istuen, kauppojen ikkunoita tutkien sekä kauppakaduilla kuljeskellen.¹¹² Mäenpää luonnehdinta uudesta kaupunkikulttuurista virtaavana, arkisena, tavaraesteettisenä sekä seikkailevana¹¹³ sopii myös hyvin Gehlin hahmottelemaan ihanteeseen, jossa kaupungin orgaanisuus, yllätyksellisyys, arkiset tapahtumat ja hetkelliset kohtaamiset nostettiin keskiöön.

Uusi kaupunkikulttuuri vaikutti myös melko suoraan kaupunkien tilallisiin ratkaisuihin. Arkkitehtuurissa ja kaupunkisuunnittelussa alettiin korostaa avoimia ja läpinäkyviä tiloja sekä suuria lasipintoja, joiden tarkoitus oli luoda katutilasta mahdollisimman avointa ja nähtävillä olevaa. Lisäksi luotiin uusia, puolijulkisia kaupunkitiloja, joissa katutilaa jatkettiin sisätiloihin. Näitä olivat esimerkiksi katetut valopihat ja sisäkadut.¹¹⁴ Myös Gehl korosti tilojen avoimuutta sekä yksityisen ja julkisen tilan välisen rajan pehmentämistä. On tosin huomattava, että näitä kysymyksiä ei tule tarkastella ainoastaan suhteessa kuluttajakeskeiseen urbanismiin ja sen mahdollistamiseen, sillä Gehl näki ne merkittävinä myös muista lähtökohdista¹¹⁵. Lisäksi Gehlille tilan avoimuutta ja saavutettavuutta loivat erityisesti tilan mittasuhteet, ei niinkään visuaalisesti läpinäkyvä lasiarkkitehtuuri. Kuitenkin katutilan avoimuutta voidaan tarkastella uuden kaupunkikulttuurin näkökulmasta. Gehl esimerkiksi piti

110 Mäenpää 2005, 12–20.

111 Mäenpää 2005, 298.

112 Ks. esim. Gehl 1971, 84–85; Gehl 1980, 73; ks. myös kuvaliite, kuvat 16–19.

113 Mäenpää 2005, 20.

114 Mäenpää 2005, 283–289.

115 Käsittelen puolijulkisten tilojen merkitystä erityisesti yhteisöllisyyden näkökulmasta luvuissa 3.1. ja 3.2.

kävelykatuja ja katettuja katuja tärkeinä, sillä ne mahdollistivat toimintojen, kuten erilaisten putiikkien sijoittamisen lähelle toisiaan, mikä houkutteli ihmisiä julkiseen tilaan ja edelleen loi ympäristöstä kiinnostavan ja inspiroivan. Katujen rauhoittaminen autoliikenteeltä teki ympäristöstä turvallisen jalankulkijalle ja katujen kattaminen tai tuominen sisätiloihin taas suojeli kaduilla kulkevia ihmisiä sateiselta ja tuuliselta säältä.¹¹⁶

Gehlin tavoitteena oli siis luoda kadulla olemisesta ja kulkemisesta miellyttävää ja helppoa, mikä kertoo mielestäni siitä, että hän halusi tarjota uudelle kaupunkikulttuurille enemmän tilaa ja mahdollisuuksia. Tämä on nähtävissä myös *Livet mellem husene* ensimmäisessä painoksessa, vaikka esimerkiksi Mäenpää ajoittaa uuden kaupunkikulttuurin synnyn 1980-luvulle. Tanskassa ensimmäinen kävelykatu perustettiin Randersin kaupunkiin vuonna 1963, jonka jälkeen kävelykadut alkoivat yleistyä myös muualla Tanskassa.¹¹⁷ Kävelykatujen perustaminen herätti myös Tanskassa laajaa keskustelua jo 1960-luvulla. Epäilevät tahot toivat esiin, että kävelykadut eivät koskaan voisi olla toimiva ratkaisu Tanskassa, vaikka ne Keski- ja Etelä-Euroopan maissa olivatkin merkittävä osa urbaania kulttuuria. Vastustuksesta huolimatta kävelykadut alkoivat kuitenkin yleistyä Tanskassa 1960-luvulla.¹¹⁸ Kävelykatujen ympärillä käyty vilkas keskustelu kertoo mielestäni siitä, että joutilasta ja keski-eurooppalaista kaupunkikulttuuria ihannoiva ilmapiiri alkoi voimistua Tanskassa jo 1960-luvun kuluessa ja myös *Livet mellem husene* asettui osaksi tätä kehitystä.

Kaupunkikulttuurin murros voidaan nähdä myös siinä, miten Gehl määritteli kaupungin käyttäjän, ihanteellisen kaupunkilaisen. Kuten Kirsi Saarikangas on tuonut esiin, tilan suunnittelu sisältää aina ajatuksen tilan fiktiivisestä käyttäjästä.¹¹⁹ *Livet mellem husene* maalasi kuvan kaupunkilaisesta, joka kuljeskeli ja käveli rauhallisesti kaupungin kaduilla sekä nautti kadun elämän ja ihmisvilinän tarkkailusta. Kirjassa on esimerkiksi lukuisia valokuvia ihmisistä, jotka viettävät aikaa aukioiden ja talojen reunoilla tai kahvilan penkeillä ja tarkkailevat kiireettömän oloisina kadun elämää. Gehlin mukaan tälle kaupunkilaiselle oli tärkeää tarjota paikkoja, joihin oli mahdollista

¹¹⁶ Gehl 1971, 86–89, 175–181; Gehl 1980, 165–171.

¹¹⁷ Rottbøll Jørgensen et al. 2010, 66.

¹¹⁸ Gehl 2013; Ward 2001, 283.

¹¹⁹ Saarikangas 2006, 38.

pysähtyä tarkkailemaan väkijoukkoa sekä teitä ja polkuja, jotka kutsuivat kulkemaan, katsomaan ja osallistumaan kadun elämään. Esimerkiksi kulmat ja nurkat talojen seinustoilla tarjosivat Gehlin mukaan otollisen paikan pysähtymiselle. Niiden varjossa ihminen saattoi tarkkailla kadun elämää omassa rauhassaan. Kävelyllä otollisia tiloja taas olivat Gehlin mukaan, kuten olen aiemmin tuonut esiin, mittasuhteiltaan pienet, vaihtelevat ja autottomat katutilat, esimerkiksi vanhojen keskustojen kävelykadut.¹²⁰

Joutilas kuljeskelu kaupungin kaduilla sekä mahdollisuus tarkkailla väkijoukkoa, tuo mieleen modernin metropolin sankarin, flaneurin. Esimerkiksi kulttuurihistorioitsija Henri Terho on kirjoittanut, miten flaneeraus, nautintona ja joutilaana kuljeskeluna kaupungissa, löysi uudestaan paikkansa 1980-luvulla kauppakeskuksista, kävelykaduilta ja kaupunkifestivaaleilta.¹²¹ Myös Mäenpää tuo esiin, että uusi kaupunkilainen muistutti flaneuria. Tämän kautta postmodernia kaupunkia voidaan lähestyä pikemminkin modernin urbaanin kulttuurin jatkumon kautta katkoksen sijaan.¹²²

Voidaan siis päätellä, että Gehl oli omaksunut uuden kaupunkikulttuurin ihanteeksi ja piti sitä olennaisena osana kaivattua ”elämää talojen välissä”. Tässä voidaan löytää kiinnostava yhteys Kortteisen tutkimukseen, jossa asuinalueiden toimintamahdollisuuksien köyhyys yhdistettiin kulutuskulttuuriin. Kortteisen mukaan lähiössä saattoi löytää tarpeelliset ”kulutusvälttämättömyydet”, mutta vapaa-ajan muotona kuluttaminen oli lähiössä lähes mahdotonta.¹²³ On kuitenkin kiinnostavaa huomioda, että Gehl suhtautui kriittisesti esimerkiksi kauppakeskuksiin, jotka liittyivät kiinteästi uuteen kaupunkikulttuuriin. Tämä kritiikki kohdistui erityisesti kauppakeskusten rakentamisen taustalla vaikuttaviin taloudellisiin arvoihin, joiden varjolla rakennettiin keinotekoisia kävelykatuja ja aukioita. Gehlin mukaan tällaisten tilojen avulla pyrittiin luomaan houkuttimia elottomille asuinalueille. Samaan aikaan julkista katutilaa ei arvostettu, sillä sen ei katsottu tuottavan taloudellista voittoa. Näin

120 Ks. esim. Gehl 1971, 135–151; Gehl 1980, 121, 125–137, 141–143; ks. myös kuvaliite, kuvat 14–17.

121 Terho 2004, 80–81.

122 Ks. esim. Mäenpää 2005, 33, 66–67, 119.

123 Kortteinen 1982, 54.

aidot julkiset tilat katosivat ja asukkaiden mahdollisuudet viettää aikaa yhteisessä tilassa vähenivät.¹²⁴

Gehlin suhde kulutuskeskeiseen urbanismiin oli myös kriittinen ja hän osittain vastusti Mäenpään kuvailemaa kuluttujakeskeistä kulttuuria. Tässä kritiikissä korostui julkinen tila, jonka tulisi olla kaikille avoin kohtaamispaikka sekä kotien, eli yksityisen tilan jatke, ei taloudellisia arvoja palveleva, kaupallinen paikka. Toisaalta Gehl suhtautui siis hyvin kriittisesti kaupallisuuteen, mutta toisaalta hän toi esiin, miten kauppajen katselu ja kiertely tarjosi inspiraatiota. Miksi kauppakeskukset eivät Gehlin mukaan tarjonneet samaa inspiraatiota tai kokemuksellisuutta kuin pienet kaupat kävelykatujen varsilla?

Tässä yhteydessä on kiinnostavaa kiinnittää myös huomio *Livet mellem husenen* painosten välisiin eroihin. Gehl esitti kritiikkiä kauppakeskuksia kohtaan erityisesti teoksensa uudemmassa painoksessa, kun taas ensimmäisessä painoksessa Gehl suhtautui esimerkiksi Etelä-Ruotsin Rosengårdin lähioon rakennettuun kauppakeskukseen melko myönteisesti. Kauppakeskus kulki Rosengårdin alueen halkaisevan moottoritien yli, mikä Gehlin mukaan paransi asuinalueen elävyyttä ja sen eri alueiden välistä yhteyttä.¹²⁵ Voidaanko tämä tulkita niin, että 1980-luvulla kulutuskeskeinen urbanismi oli ihanteena vakiintumassa, jonka seurauksena kaupallisia tiloja kuten kauppakeskuksia ja kävelykatuja rakennettiin enemmän? Mikä edelleen johti siihen, että ne alettiin, Gehlin tavoin nähdä ylhäältä päin tulevana tilasuunnitteluna, joka kontrolloi tilan luonnollista käyttöä ja käyttäjien tarpeita? Toisaalta kauppakeskukset voidaan nähdä osana ylhäältä päin määriteltyä tilasuunnittelua, jossa tilan käyttäjien toimintaa ohjataan, tässä tapauksessa, taloudellisen intressin mukaisesti. Ne ovat myös kontrolloituja tiloja, joista puuttuu sattumavaraisuus.¹²⁶ Gehl taas ihanoi orgaanisesti muodostunutta kaupunkia, joka syntyi kadun käyttäjien tarpeiden ja toiminnan seurauksena. Kauppakeskusten kontrolloitu luonne taas asettui tätä ihannetta vastaan.

Yhden näkökulman aiheeseen luo kysymys tasa-arvosta ja saavutettavuudesta. Kauppakeskusten rakentaminen 1960-luvulla oli osa kaupan rationalisoimista, jossa

124 Gehl 1980, 46.

125 Gehl 1971, 121.

126 Mäenpää 2005, 122.

kaupat keskitettiin suurmyymälöiksi ja 1980-luvulla kauppakeskuksiksi. Näin palvelut siirtyivät kauemmas, mikä vaikeutti esimerkiksi autottoman väestön elämää.¹²⁷ Gehl taas painotti, että toiminnan tuli olla kaikkien ihmisten saavutettavissa, myös niiden jotka eivät omistaneet autoa.¹²⁸ Tarkastelin edellisessä luvussa, miten Gehlin teos, useiden muiden lähiökriittisten kirjoitusten tavoin, otti kantaa modernin kaupungin toimintaköyhyyteen. Tähän keskusteluun liittyi kiinteästi kysymys kaupungin rakentamisesta autojen ehdoilla ja edelleen kiista kävelykatujen perustamisesta. Kävelykatujen jopa pelättiin vähentävän ihmisten määrää kaupungissa ja edelleen kulutusta. Kuten Gehl on tuonut haastattelussaan esiin, niiden vaikutus oli kuitenkin päinvastainen.¹²⁹ Tästä näkökulmasta Gehlin suhde kuluttamiseen ei näyttäydä mielestäni kovin kriittisenä. Pikemminkin Gehl lähestyi kuluttamista toimintana, johon kaikilla tuli olla tasavertaiset mahdollisuudet.

Tästä huolimatta Gehlin suhde kulutukseen tai erityisesti kulutuksen tiloihin ei ollut mitenkään yksiselitteinen, kuten toin aiemmin esiin. Miksi Gehl sitten katsoi, että uudenlainen kulutuskeskeinen urbanismi lisäsi ihmisten hyvinvointia? Tässä on merkittävää tarkastella Gehlin kuvailemaa kaupunkikulttuuria ostoksilla käyntiä laajempänä toimintana. Mäenpää kirjoittaa, että kulutuskeskeistä kaupunkikulttuuria voidaan jäsentää leikkimuotoiseksi. Tämä leikki on ennakoidun ennakoimatonta, aleotorista, mikä tekee siitä samaan aikaan turvallista ja yllätyksellistä. Lisäksi se on mimeettistä, sillä kulkiessaan kaupungilla ihminen käyttää esimerkiksi tuotteita tai muita ihmisiä etsiessään elämyksiä ja omien mielikuviansa virikkeitä. Tällaista urbaania kulttuuria kuvastaa siis havaintojen ja nautinnollisten mielikuvien etsiminen erityisesti katseen avulla. Kuluttaminen laajenee näin siis myös muiden ihmisten ja kulttuurin kuluttamiseksi, jossa tavoitteena on löytää jotain itselle merkityksellistä. Myös ”shoppailu” on tästä näkökulmasta oikeastaan enemmän kuin pelkän materiaallisen tarpeen tyydytystä. Se on pikemminkin paikka, jossa on mahdollista oleskella ja jota kuvastaa hallittu seikkailu.¹³⁰

127 Mäenpää 2005, 16.

128 Gehl 1971, 47–49.

129 Gehl 2013; Ward 2001, 283.

130 Mäenpää 2005, 168, 212. Kaupunkikulttuuria voitaisiin tässä tarkastella myös turismin näkökulmasta; ks. esim. Mäenpää 2005 166, 358. Hall taas on kuvaillut turistia nykypäivän flaneuriksi; ks. Hall 1999, 35.

Myös Gehl korosti kokemusten, kuten kohtaamisten, tapahtumien ja rikkaan fyysisen ympäristön kuluttamista, ei niinkään materian kuluttamista sinänsä. Inspiraation ja kokemusten etsiminen katutilasta tapahtui pitkälti katseen avulla, mikä muistuttaa Mäenpään kuvausta nautinnollisten havaintojen etsimisestä katseen avulla. Katse nostettiin keskeiseen asemaan myös katutilan hallinnan suhteen. Gehl toi esiin, että pienet etäisyydet ja kävelyn mahdollisuus mahdollistavat katutilan aistimisen, näkemisen ja kuulemisen, ja tarjosivat näin kadun käyttäjälle mahdollisuuden hallita tilaa aistien avulla.¹³¹ Tämä tuo mieleen Mäenpään määritelmän kaupunkitilan nautinnollisuudesta, joka perustuu myös siihen, että se liikkuminen kaupunkitilassa oli hallittua seikkailua.

Jan Gehlille erityisesti muiden ihmisten tarkkailu katutilassa oli tärkeää, mitä hän perustelee muun muassa nähdyksi tulemisen ja näkemisen sekä inspiraation ja kokemisen tarpeina. Kuten jo toin esiin, Gehlin mukaan ihmisiä viehätti kaupunkitilassa eniten muiden ihmisten tarkkailu.¹³² Siksi tarkastelen hetken sosiaalisen kanssakäymisen luonnetta julkisessa katutilassa. Mäenpää avaa tutkimuksessaan yksilöllisen kulutuskäyttäytymisen sekä julkisen kanssakäymisen välistä suhdetta ja tarkastelee ihmisten välistä vuorovaikutusta. Oman tutkimukseni kannalta kiinnostavaa on tapa, jolla Mäenpää kuvailee sosiaalisen elämän luonnetta julkisessa katutilassa. Esimerkiksi Helsingin Kolmen sepän aukio vilkkaana, monen tien risteyskohtana tarjoaa otollisen paikan pysähtyä, rentoutua ja levähtää. Juuri tällaisen aukion reunoille ihmiset hakeutuvat katselemaan aukion elämää ja tapaamaan tuttuja. Myös katusoittajat, kahvilat ja muut katujen aktiviteetit kerääntyvät helposti tällaisiin paikkoihin. Tällaisessa tilanteessa syntyy katuseurallisuuden kenttä, joka kuvastaa modernin kaupungin julkista kanssakäymistä.¹³³

Kuvaus Kolmen sepän aukiosta muistuttaa hyvin paljon Gehlin ihannetta vilkkaasta aukiosta tai torista, jonne ihmiset voivat kokoontua tai pysähtyä hetkeksi tarkkailemaan kadun elämää. Se kuvastaa myös Gehlin ajatusta katutilan elämästä prosessina, joka houkuttelee aina lisää elämää.¹³⁴ Mäenpää näkee katuseurallisuuden sosiaalisena toimintana, joka merkittävä osa kaikkea toimintaa kaupungin julkisessa

131 Ks. esim. Gehl 1971, 67–72, 141; Gehl 1980, 57–68.

132 Ks. esim. Gehl 1971, 9–15, 23; Gehl 1980, 19–21, 27.

133 Mäenpää 2005, 92.

134 Gehl 1980, 69–71.

tilassa, esimerkiksi kaupunkitapahtumia, vaikka näissä keskeisiä ovat myös muut toiminnan muodot. Katuseurallisuuteen liittyy kiinteästi tuntemattomien ihmisten muodostama väkijoukko, jota voidaan tarkkailla. Katse on merkittävä osa katuseurallisuutta, joka on erityisesti katseeseen ja katsottavana olemiseen perustuvaa seurallisuutta. Mäenpää toteaa, että seurallisuus voidaan nähdä myös eräänlaisena pelinä tai leikkinä. Kaupungin julkista tilaa taas voidaan tarkastella näyttämön kaltaisena tilana, jossa kaupunkilaiset voivat osallistua julkisen elämän leikkiin. Tässä leikissä ihminen esittää itseään ja on sekä havaintojen tekijä että muiden havaintojen kohde. Katuseurallisuuden viehätys puolestaan perustuu tuntemattomien ihmisten, anonymiteetin tuomaan vapauteen. Anonymiteetti mahdollistaa toisten ihmisten ja julkisen elämän tarkkailun oman yksityisyyden luoman verhon tai naamion takaa. Samalla yksilön on mahdollista käyttää toisia ihmisiä sekä heidän välittämiä mielle yhtymiä oman itsensä mielihyvähakuiseen pohdintaan ja reflektointiin.¹³⁵ Katuseurallisuutta voidaan siis lähestyä osana julkisen kaupunkikulttuurin leikkiä, jossa keskeistä on kiinnostavien, miellyttävien ja itselle merkityksellisten mielikuvien löytäminen katseen avulla.

Tämä kuvaus katuseurallisuudesta tuo jälleen mieleen flaneurin, jota myös Gehlin kuvailema tilan kuvitteellinen käyttäjä muistutti. Mäenpään mukaan niin modernin kaupungin kuluttajalle kuin flaneurille kaupungin väkijoukko on tärkeä, sillä se tarjoaa mahdollisuuden yksityisyyteen ja anonymiteettiin. Samalla väkijoukko tarjoaa kaupunkilaiselle mahdollisuuden ajatuksissaan ja mielikuvissaan leikkiä kaupungin tarjoamilla mahdollisuuksilla. Mielihyvän etsiminen kaupunkiympäristöstä, esimerkiksi shoppailu, edellyttää julkista tilaa, joka puolestaan edellyttää väkijoukkoa, jonka avulla ihminen voi suuntautua itseensä ja omaan yksityisyyteensä.¹³⁶ Tämä kuvaus sopii mielestäni hyvin Jan Gehlin ajatukseen, jonka mukaan ihmisellä tulisi olla mahdollisuus kiireettömästi kulkea katutilassa ja pysähtyä katselemaan kadun elämää ja väkijoukkoa omassa rauhassaan, esimerkiksi talojen nurkkauksissa.

Flaneuri joka katselee omassa yksityisyydessään kadun elämää ja heijastelee omia mielikuvia ja itseään suhteessa väkijoukkoon, muihin ihmisiin, voidaan myös liittää

¹³⁵ Mäenpää 2005, 88–94, 145.

¹³⁶ Mäenpää 2005, 224–226.

myös identiteetin ja modernin yksilön kysymyksiin¹³⁷. Esimerkiksi Mäenpää kirjoittaa, miten muiden ihmisten, tuotteiden ja kokemusten kuluttaminen on kilvoittelua oman itsen kanssa, toisin sanoen uusien minuuksien etsimistä ja tunnustelua. Kulutuskeskeinen kaupunkielämä tarjoaa näin modernille yksilölle mahdollisuuden oman itsesuhteen työstämiseen. Tässä katuseurallisuus voidaan nähdä osana kaupunkikulttuuria, jossa muista ihmisistä muodostuu viihdyttäviä ja turvallisen jännittäviä. Muiden ihmisten kautta voidaan myös yhä uudelleen leikkiä kysymyksellä, kuka minä olen.¹³⁸ Zygmunt Bauman vie ajatuksen vielä hieman pidemmälle ja kirjoittaa, että postmodernille ajalle tyypillinen kulutus on mitä suurimmissa määrin juuri identiteettien kuluttamista.¹³⁹ Gehl nosti katsomisen ja katseen kohteeksi asettumisen julkisessa katutilassa hyvin merkittävään asemaan. Tätä toimintaa voidaan tarkastella leikin kaltaisena toimintana, jossa yksilö ikään kuin kuluttaa toisilta ihmisiltä saatuja vaikutteita, identiteetin mahdollisuuksia, ja edelleen rakentaa uudelleen omaa identiteettiään.

Joutilas kävely kaupungin kaduilla, jossa katseella etsitään ja kulutetaan nautinnollisia mielikuvia ja uusinnetaan omaa identiteettiä tuo mieleeni myös Michel de Certeau kuvauksen kävelystä arjen toimintana. Kävelijä sekä kuluttaa tilassa olevia kulttuurisia rakenteita että leikkii niiden luomilla mahdollisuuksilla omien halujensa ja tarpeidensa mukaan. De Certeau kirjoittaa esimerkiksi, että kävely liikkeenä suuntautuu aina kohti toista ja on myös toisena olemista. Hän kuvailee kävelyä myös valtavaksi, sosiaaliseksi kokemukseksi, josta puuttuu pysyvä paikka, vaikka samalla sitä määrittelee kävelijän kaipuu omaan paikkaan.¹⁴⁰ De Certeau määrittelemä paikka voidaan ymmärtää jonain pysyvänä, omana ja hallittavissa olevana. Näin kävely voidaan ymmärtää hetkellisenä ja muuttuvana. Sosiaalisena kokemuksena sitä taas kuvastaa suuntautuminen kohti toisia ja mahdollisuus olla joku toinen.

Leikki identiteettien moninaisuudella voidaan liittää myös osaksi keskustelua Hallin kuvailemasta identiteettikriisistä, joka liittyy 1900-luvun lopun yhteiskunnalliseen murrokseen. Tässä murroksessa pysyvien ja identiteettiä aikaisemmin määrittäneiden

137 Flaneuria voidaan pitää myös modernin allegoriana, hahmona, jonka kautta moderniteettiä ja modernin yksilön asemaa voidaan problematisoida, kuten Mäenpää on Walter Benjaminia siteeraten tuonut esiin; ks. Mäenpää 2005, 67. Ks. myös Hall 1999, 35.

138 Mäenpää 2005, 94, 145, 228, 337, 340–344, 347.

139 Bauman 2002, 101–103.

140 de Certeau 1984, 106–107, 110.

rakenteiden, kuten luokan, kansallisuuden ja sukupuolen merkitysten muuttuminen ja pirstoutuminen horjuttavat myös subjektien käsitystä omasta pysyvyydestään. Näin yksilön on mahdollista ottaa itselleen eri identiteettejä, jotka voivat olla myös keskenään ristiriitaisia.¹⁴¹ Samaan aikaan esimerkiksi viihdekulttuurin globalisoituminen on tarjonnut yksilöille enemmän kohteita, joihin samaistua. Identiteetit taas ovat alkaneet muistuttaa rooleja, joita on mahdollista vaihtaa tilanteen mukaan.¹⁴² Gehl ihannoi vilkkaita katutiloja, joiden viehätys voidaan mielestäni yhdistää juuri kadun elämän tarjoamiin mahdollisuuksiin. Joutilas kuljeskelu ja oleilu kaupungin kaduilla antoi ihmisille mahdollisuuden osallistua kadun leikkiin ja kokeilla erilaisia rooleja, erityisesti mielikuvissaan.

Identiteettien sirpaleisuus ja kuluttaminen kiinnittää huomion myös yksilön asemaan. Esimerkiksi Bauman tuo esiin, miten identiteettien kuluttaminen on yhteydessä kulttuurin yksilöllistymiseen. Tämän seurauksena identiteetin muodostamisesta on tullut yhä enemmän yksilön oma tehtävä sen sijaan, että se määräytyisi esimerkiksi yksilön sosiaalisen aseman mukaisesti. Identiteettien kuluttaminen taas liittyy ajatus yksilön vapaudesta ja tätä vapautta kuluttamisen mahdollisuus myös ylläpitää. Vapauden kääntöpuolena on jatkuva epävarmuus ja tästä näkökulmasta kuluttamista voidaan tarkastella myös pakona epävarmuuden aiheuttamasta ahdistuksesta.¹⁴³ Kuten olen johdannossa tuonut esiin, *Livet mellem husene* sijoittuu murrokseen, jossa pysyvien rakenteiden on katsottu katoavan ja jossa identiteetit ovat alkaneet muuttua sirpaleisiksi ja muuttuviksi. Uuden kaupunkikulttuurin ihannointia voidaan tästä näkökulmasta tarkastella osana yksilöllisyyden voimistumista. Samalla kasvoi tarve tarjota yksilölle lisää tilaa leikkiä omalla identiteetillä, tai kuluttaa identiteettien mahdollisuuksia. Gehlin kirjoituksen pohjalta voidaan sanoa, että lähiöt, elottomina, kurinalaisina ja tylsinä ympäristöinä eivät tarjonneet yksilölle mahdollisuuksia inspiroitua tai etsiä havaintoja ja mielikuvia, joiden avulla yksilön oli mahdollista työskennellä oman identiteettinsä kanssa. Tuota mahdollisuutta taas etsittiin uudesta ja kulutuskeskeisestä kaupunkikulttuurista, viihtyisästä ja eloisesta kaupunkitilasta.

141 Hall 1999, 22–24.

142 Moilanen & Sulkunen 2006, 27.

143 Bauman 2002, 42–43, 101.

Identiteettien mielihyvähakuinen kuluttaminen tuo myös uuden näkökulman itseilmaisun tarpeeseen, jota käsittelin edellisessä luvussa. Itseilmaisu määriteltiin tarpeena löytää oman toiminnan ja olemisen merkitys. Uuden kaupunkikulttuurin tarkastelu suhteessa itseilmaisun tarpeeseen paljastaa, että kaduille kaivattiin lisää joutilasta olemista, yllätyksellisyyttä, inspiraation lähteitä, tapahtumia ja muita ihmisiä. Näiden merkitys itseilmaisulle voidaan liittää tarpeeseen rakentaa omaa, yksilöllistä identiteettiä, joka yhteiskunnallisen murroksen vuoksi oli jatkuvassa liikkeessä ja muutoksessa. Gehl korosti erityisesti muiden ihmisten merkitystä tässä prosessissa. Merkittävää oli erityisesti muiden ihmisten satunnainen ja passiivinenkin kohtaaminen, katuseurallisuus, joka muodostui muiden ihmisten katselusta ja katseista. Jan Gehl nosti kuitenkin myös läheisemmät kohtaamisen muodot merkittävään asemaan. Siirryn seuraavaksi tarkastelemaan, miten Gehl pyrki luomaan yhteisöllisyyttä eloisan katutilan avulla ja pohdin, miksi hän näki paikkaan perustuvan yhteisöllisyyden hyvinvoinnin kannalta merkittävänä.

4. Kaupunkitila yhteisön rakentajana

4.1. Lähiön pelko

Livet mellem husenen ensimmäisessä painoksessa Jan Gehl tuo purevasti esiin elottomien lähiöiden vaikutuksen lähiöiden asukkaisiin: ”Rouva Soveby¹⁴⁴ ottaa maailman vastaan keittiönpöydän ympärillä, kirjoitetaan suuren päivälehdessä mainoksessa. Hänellä itsellään ei kuitenkaan ole omaa maailmaa”. Kommentti otti kantaa lähiöiden toimintaköyhyyteen ja elottomuuteen, jotka koettiin erityisen haitallisena kotiäitien, vanhusten ja lasten näkökulmasta, jotka viettivät lähiössä eniten aikaa.¹⁴⁵ Samalla se avaa näkökulman siihen, miksi tämä elottomuus nähtiin niin haitallisena yksilön hyvinvoinnin näkökulmasta. Tässä esiin nousee kysymys ihmisen siteestä omaan elinympäristöönsä ja edelleen yhteiskuntaan, jossa hän elää. Tutkin seuraavaksi, miten Jan Gehl pyrki voimistamaan ihmisten sidettä omaan elinympäristöön. Sen kautta lähdän pohtimaan, miksi lähiöiden asuttaminen koettiin niin vaikeana ja edelleen miksi ne nähtiin hyvinvoinnin uhkana.

Jan Gehl pyrki lisäämään ihmisten toimintamahdollisuuksia kaupunkitilassa ja puolusti muun muassa kaupungin toimintojen sekoittamista, fyysisen tilan visuaalista monimuotoisuutta sekä kaupungin käyttäjien arkista toimintaa suunnittelun lähtökohtana. Lisäksi Gehl kirjoitti paljon julkisen ja yksityisen tilan välisen rajan pehmentämisestä. Kysymys liittyi erityisesti ihmisen oman, eli yksityisen tilan ja yhteisen, eli julkisen tilan väliseen rajaan, toisin sanoen sosiaaliseen ympäristöön. Gehl toi useaan otteeseen esiin, miten modernistiset lähiöt loivat liian vahvan kontrastin yksityisen ja julkisen tilan välille, mikä vähensi ihmisten mahdollisuuksia olla luontevasti yhdessä muiden ihmisten kanssa. Sen sijaan puolijulkiset ja -yksityiset tilat loivat Gehlin mukaan enemmän mahdollisuuksia ihmisten luonnolliselle kohtaamiselle. Näitä tiloja olivat esimerkiksi talojen etupihat, talojen edustalla sijaitsevat penkit ja portaikot sekä oviaukkojen läheisyydessä olevat leikkipaikat. Myös mahdollisuus nähdä, mitä julkisessa tilassa tapahtuu, esimerkiksi ikkuna leikkipaikalle, saattoi Gehlin mukaan lisätä kiinnostusta osallistua kaupungin julkisessa tilassa

144 Termi ”soveby” viittaa nukkumalähiöön tai alueeseen, jossa ei ole muuta kuin asumiseen tarkoitettuja toimintoja.

145 Gehl 1971, 49–52.

tapahtuvaan toimintaan. Puolijulkisten tilojen oli siis tarkoitus kutsua ihmisiä osallistumaan julkisessa tilassa tapahtuvaan toimintaan ja olemaan yhdessä.¹⁴⁶ Tavoitteena oli näin laajentaa yksityistä aluetta julkiseen tilaan, ikään kuin julkisen tilan tekeminen omaksi ja suuremmalle joukolle yhteiseksi.

Gehl pyrki siis lisäämään ihmisten välistä kontaktia ja kohtaamista, yhdessäoloa, tilasuunnittelun avulla. Kuten olen aiemmin tuonut esiin, kontaktin tarve nostettiin 1970-luvulla merkittävään asemaan ihmisen psykologisena tarpeena erityisesti kehittymisen ja kokemuksellisuuden näkökulmasta, jotka voidaan puolestaan liittää itseilmaisun mahdollisuuteen.¹⁴⁷ Kehityksen ja kokemuksellisuuden lisäksi Jan Gehl kirjoitti myös ihmisten välisen kommunikaation ja yhdessäolon merkityksestä. Eloisa katutila oli hänen mukaansa tärkeä, sillä se mahdollisti erilaisia yhdessäolon ja kohtaamisen muotoja. Ihmiset saattoivat Gehlin mukaan hakeutua julkiseen tilaan, esimerkiksi ajaa bussilla päivittäin keskustaan tai lähteä usein ruokaostoksille vain ollakseen yhdessä, toisten ihmisten seurassa. Samaan aikaan kohtaaminen julkisessa tilassa saattoi antaa pohjan myös syvemmille kontaktin muodoille. Se saattoi esimerkiksi johtaa keskusteluun ja edelleen tutustumiseen.¹⁴⁸

Tässä voidaan löytää yhteys myös Ingrid Gehlin kirjoitukseen, jossa myös nousi esiin huoli ihmisten välisen kontaktin vähenemisestä. Ingrid Gehl toi myös esiin, miten modernit asuinalueet eivät tarjonneet ihmisille mahdollisuutta vetäytyä omiin oloihinsa tai eristäytyä, mikä oli merkittävä vastapaino kontaktille. Sen sijaan suuret etäisyydet ja autiot katutilat vain korostivat ihmisten erillisyyden tunnetta.¹⁴⁹ Sekä Ingrid että Jan Gehlin kirjoitukset ilmentävät mielestäni huolta siitä, että moderni kaupunkitila ei tarjonnut yhdessäololle riittävästi mahdollisuuksia. Sen sijaan katsottiin, että moderni kaupunkitila erotti ihmiset liian voimakkaasti toisistaan, mikä voimisti ihmisten yksinäisyyden ja erillisyyden kokemuksia. Vastapainona modernin kaupunkitilan luomalle yksinäisyydelle Gehl nosti *Livet mellem husen*essa esiin ajatuksen julkisesta tilasta yhdessäolon tilana.

146 Ks. esim. Gehl 1971, 111–113; Gehl 1980, 107–108.

147 Käsittelen aihetta sekä käsittelyluvussa 2 että käsittelyluvussa 3.

148 Gehl 1971, 9–13; Gehl 1980, 15–17.

149 Ingrid Gehl 1971, 29, 45.

Gehlin ajatukset yksityisen ja julkisen tilan välisestä rajasta sekä yhdessäolon mahdollisuudesta toistuivat myös laajemmin 1960-luvulla virinneessä, lähiökriittisessä keskustelussa. Lähiöympäristön vaikutus sosiaalisiin suhteisiin oli myös esimerkiksi Matti Kortteisen 1980-luvulla ilmestyneen lähiötutkimuksen aihe. Kortteisen mukaan lähiöiden ongelmat, kuten yksinäisyys, juurettomuus ja eristäytyminen, eivät liittyneet niinkään fyysiseen ympäristöön vaan ”sosiaaliseen elämään, jonka suunnittelu ja rakentaminen luovat”. Kortteinen kirjoittikin, että sosiaaliset tarpeet olisi otettava huomioon, kun asuinympäristöjä kehitetään. Hän toi myös esiin lähiöihin kohdistuvan pelon, jota loivat toisaalta lähiöiden levottomuus, toisaalta uusi ja kolkko ympäristö.¹⁵⁰

Kirsi Saarikangas on tuonut esiin, miten 1960-luvulla naisten ja lasten varaan syntynyt elämä lähiöissä alkoi hiljentyä, kun naisten työssäkäynti lisääntyi. Tällöin lähiöitä alettiin pitää elottomina paikkoina, nukkumalähiöinä ja lähiöt alkoivat saada osakseen kritiikkiä, joka liittyi juuri naapuruuden kataomiseen.¹⁵¹ Samoihin aikoihin lähiöistä alkoi muodostua myös pelon paikkoja, erityisesti angloamerikkalaisissa maissa, ja ne alettiin yhdistää rikollisuuteen, sosiaalisiin ongelmiin ja anonyymisyyteen.¹⁵² Myös pohjoismaisessa, lähiökriittisessä keskustelussa lähiöt esitettiin usein pelottavina paikkoina, joiden katsottiin lisäävän ihmisten yksinäisyyttä, eristäytymistä ja juurettomuuden tunteita. Tämä tuli esiin esimerkiksi Kortteisen kirjoituksesta, kuten jo toin esiin, mutta se näkyi myös lähiöiden kuvastossa. Esimerkiksi 1970-luvun lehtikuvat huonomaineisesta Malmön Rosengårdin lähiöstä toistivat teemaa, jossa pienet ja yksinäiset ihmishahmot esitettiin suurten ja epäinhimillisten betonikerrostalojen edessä.¹⁵³

Myös *Livet mellem husene* toisti tätä lähiöihin liitettyä kuvastoa ihmisten yksinäisyydestä ja lähiöiden epäinhimillisyydestä. Gehl kuvaili usein modernismin maisemaa ikävänä, surullisena ja kylmänä ja tätä näkökulmaa ilmensivät myös monet teoksessa esitetyt valokuvat, joissa suuret, yhdenmukaiset rakennukset ja laajat, autiot katutilat kuvattiin lohduttomina ympäristöinä ja ihmiset niiden rinnalla pieninä ja yksinäisinä.¹⁵⁴ Ajatus nukkumalähiöstä muistuttaa myös paljon Gehlin näkemystä, joka

150 Kortteinen 1982, 11–13, 37, 144–145, 259.

151 Saarikangas 2002, 389–390, 458–463, 496.

152 Aura et al. 1997, 12; Koskela 2009, 75.

153 Ristilammi 1994, 35.

154 Ks. esim. Gehl 1971, 43; ks. myös kuvaliite, kuvat 6–9, 20.

korosti lähiöitä elottomina tiloina. Tosin Gehl astui kritiikissään vielä askeleen pidemmälle ja kirjoitti, että nimitys nukkumalähiö on hieman harhaanjohtava. Lähiöt olivat hänen mukaansa pikemminkin elottomia, kuolleita kaupunkoja.¹⁵⁵ *Livet mellem husene* voidaankin tarkastella, niin ajallisesti kuin sisällöllisesti, osana kriittistä kirjoittelua, jossa lähiöt alettiin nähdä elottomina ympäristöinä, joiden katsottiin luovan yksinäisyyden ja juurettomuuden kokemuksia.

Lähiöiden yhdenmukaisen ilmeen esittäminen surullisena ja yksinäisenä kuvastaa mielestäni lähiöiden kokemista ihmiselle vieraina ympäristöinä tai paikkoina, joita oli vaikea asuttaa. Kiinnostavan näkökulman aiheeseen tarjoaa Gaston Bachelardin teos *Tilan poetiikka*, jossa Bachelard pohtii ihmisen olemisen tilallista luonnetta ja edelleen intiimin, kuvitelmien tilan merkitystä olemisemme kannalta. Bachelardille uneksinta tiloissa ja tiloista on hyvää oloa ja maailman asuttamista, jonka lähtökohtana on paikan rakastaminen. Bachelard kuitenkin kritisoi uusia, rationaalisia kaupunkitiloja, sillä ne eivät vastaa ihmisten ”unitaloja”, olemisen koteja. Hänen mukaansa rakennuksista on tullut vain vaakasuoria ulottuvuuksia ilman juuria tai portaita, ilman sisäistä korkeutta. Kaupunkiympäristöt ovat muutenkin kadottaneet yhteytensä kosmokseen ja niiden suhdetta ympäristöön kuvastaa keinotekoisuus. Kadutkin ovat vain ”kuten putkia joihin ihmiset imaistaan”.¹⁵⁶

Edelliset huomiot muistuttavat paljon *Livet mellem husene*, jossa Jan Gehl kritisoi modernistista, suoraviivaisten muotojen hallitsemaa kaupunkiympäristöä. Esimerkiksi ajatus kaduista putkina muistuttaa paljon Gehlin kirjoitusta autoista ja elottomista kaduista, jotka eivät tarjonneet mahdollisuuksia ihmisten luonnolliselle toiminnalle. Kiinnostavan lisän tähän yhtymäkohtaan tuo myös Bachelardin huomio, että toiminta edellyttää uneksintaa.¹⁵⁷ Tilan tuli siis vastata ihmisen olemisen tapoja, sisäistä maailmaa, jotta ihminen saattoi toimia siellä. Tämän ajatuksen mukaisesti voidaan nähdäkseni sanoa, että lähiöt koettiin eräänlaisina epäpaikkoina, paikkoina, joihin ei voinut tuntea yhteyttä ja joiden kautta ei voinut asuttaa maailmaa.

¹⁵⁵ Gehl 1971, 45.

¹⁵⁶ Bachelard (1957) 2003, 99–100, 103, 107–115.

¹⁵⁷ Bachelard (1957) 2003, 89.

Ympäristöpsykologian näkökulmasta paikattomuuden kokemus voidaan ymmärtää juuri vaikeutena juurtua, samaistua ja tuntea yhteyttä tiettyä paikkaa kohtaan.¹⁵⁸

Lähiöiden kokeminen epäpaikkoina voidaan yhdistää myös ympäristön herättämään pelkoon. Esimerkiksi arkkitehti Juhani Pallasmaa kirjoittaa yhdenmukaisesta rakentamisesta, jonka seurauksena ”asuminen on pelkkää horisontaalisuutta” ja toteaa, että ”keskuksen, kiintopisteen, ominaispainon ja paikan tunnun katoaminen ympäristöstämme ei voi merkitä muuta kuin vastaavien ominaisuuksien katoamista mielestämme. Ihmisen ulkoinen katastrofi syntyy sisäisestä katastrofista”.¹⁵⁹ Lähiörakentamisen ja pelon tematiikkaan tuo kiinnostavan näkökulman myös Anna Jensen opinnäytetyössään *Älä jätä mua lähiöön*. Jensen kirjoittaa, että emme niinkään pelkää betonilähiöitä ja metsiä niiden välissä, siis rakennettua ympäristöä itsessään, vaan kammottava on sisällämme. Toisin sanoen pelkäämme omaa tiedostamattomamme. Jensenin mukaan pelko ja kodittomuus ovat perustavanlaatuisia tapoja olla maailmassa, mutta tavallisessa arjessa nämä piirteet pyritään piilottamaan. Lähiöitä taas kuvastaa niin hallinnan tarve kuin epätodellinen yhdenmukaisuus ja tuttuus. Juuri tämä arjen hallittu ja tuttu ympäristö nostaa esiin pelon, että kaiken hallinnan alla on jotain vierasta ja että lopulta on myös itse itselleen vieras.¹⁶⁰

Niin Jensen kuin Pallasmaakin yhdistävät toisiinsa lähiöiden pelon ja oman itsemme pelon. Ympäristön vieraus kuvastaa vierauden tunnetta, jota koemme itseämme kohtaan. He tuovat esiin, miten tämä pelko tulee näkyviin ja syntyy suhteessa ympäristön keinotekoiseen hallintaan ja epätodelliseen yhdenmukaisuuteen. Nämä teemat, ympäristön yhdenmukaisuus ja keinotekoinen hallinta, olivat myös Gehlin esittämän lähiökritiikin keskeisiä aiheita. Liittyikö lähiöiden pelko, jota myös lähiökriittinen kirjoittelu edustaa, ihmisen tiedostamattoman pelkoon, joka nousi esiin, kun ihmisellä ei ollut mahdollisuutta asuttaa paikkaa? Tai kuten Bachelard toteaisi, ihmisillä ei ollut mahdollisuutta uneksia lähiössä eikä näin ollen mahdollisuutta toimia ja elää siellä. Toisaalta voidaan kysyä myös, voidaanko lähiöiden pelko ja vieraus yhdistää myös ihmisen ontologiseen epävarmuuteen, epävarmuuteen siitä, kuka ihminen todella sisimmässään on? Tässä voitaisiin löytää yhteys esimerkiksi Baumanin

158 Aura et al.1997, 129.

159 Pallasmaa 1993, 105.

160 Jensen 2012, 9–10, 33–35.

kuvailemaan postmodernin maailman epävarmuuteen, joka liittyy kiinteiden rakenteiden katoamiseen.

Kritiikin lisäksi Gehl pohti kuitenkin, miten tilallisten ratkaisujen avulla ihmisen ja elinympäristön välistä sidettä oli mahdollista vahvistaa. Yksi merkittävä elementti olivat kulmat ja nurkat esimerkiksi oviaukoissa ja talojen seinustoilla. Näiden elementtien vaikutusta ihmisiin Gehl kuvasi termillä kulmaefekti (kanteffekt). Kulmat ja nurkat kutsuivat Gehlin mukaan ihmisiä pysähtymään ja viettämään aikaa julkisessa katutilassa, sillä toisin kuin esimerkiksi seisominen keskellä aukiota, seisominen kulmassa mahdollisti oman, henkilökohtaisen tilan säilyttämisen. Kulmissa ja nurkkauksissa ihmisen oli siis mahdollista tarkkailla ja osallistua kadun toimintaan, mutta samalla ihminen saattoi vetäytyä omaan tilaansa ja säilyttää sopivan etäisyyden muihin ihmisiin.¹⁶¹ Kulmat ja nurkat olivat siis Gehlin mukaan tärkeitä tiloja pysähtymiselle ja yksinololle ja mahdollistivat katutilassa oleilun ja viipymisen.¹⁶²

Bachelard kirjoittaa nurkista yksinolon ja turvan tiloina, jotka mahdollistavat liikkumattomuuden ja edelleen olemisen ja tilan välisen ykseyden. Nurkassa oleminen on siksi olemista täydellisesti. Bachelard nostaa kuitenkin esiin myös nurkasta poistumisen, kun hän käsittelee nurkkauksiin liittyviä kuvia ja kirjoittaa, että juuri astuminen ulos nurkasta paljastaa uneksijalle, kuka hän todella on. Näin Bachelard lähestyy ulko- ja sisäpuolen dialektiikkaa, josta hän myöhemmin kirjoittaa ja toteaa, miten ulko- ja sisäpuolen tiukka erottaminen toisistaan on keinotekoista eikä kuvasta ihmisen olemista. Ihmisen oleminen on sen sijaan hänen mukaansa raollaan olemista, kätkeytymisen ja näyttäytymisen vuoropuhelua. Olemalla raollaan voimme tehdä huoneestamme, eli olemisestamme oman kotoisuutemme, joka ei enää rajoita meitä.¹⁶³ Ajatus ulko- ja sisäpuolen välisen rajan keinotekoisuudesta lähestyy jälleen kiinnostavasti Gehlin ajatusta julkisen ja yksityisen tilan välisen rajan pehmentämisestä. Gehlin mukaan nurkkaukset talojen edustoilla saattoivat pehmentää tätä rajaa. Eloisa nurkkaus, kuten etupiha tai oviaukko saattoi esimerkiksi herättää kiinnostusta ja inspiroida liittymään julkisen tilan toimintaan.¹⁶⁴ Puolijulkiset tilat mahdollistivat siis

161 Gehl 1971, 149–151; Gehl 1980, 139–141.

162 Ne olivat myös tärkeitä leikkivälle kaupunkilaiselle, joka saattoi pysähtyä nurkkaukseen tarkkailemaan kadun elämää; ks. luku 3.2.

163 Bachelard (1957) 2003, 299–302, 431–455.

164 Gehl 1980, 142.

poistumisen yksinolon tilasta, kuten omasta asunnosta, ulkomaailmaan ja kadun elämään. Tämä taas kiinnittää huomion oman sisäisen maailman ja ulkomaailmaan väliseen, sopivaan suhteeseen ja sen merkitykseen ihmisen sisäisen eheyden tukena.

Gehl liitti kysymyksen yksityisen ja julkisen tilan rajasta ensisijaisesti kysymykseen oman, yksinolon tilan ja yhteisen, yhdessäolon tilan välisestä rajasta, joiden välille tavoiteltiin harmoniaa.¹⁶⁵ Tilallisilla ratkaisuilla pyrittiin säätelemään ihmisten välistä kohtaamista ja tuomaan ihmisiä yhteen katutilassa. Lisäksi Gehl korosti kohtaamisten luonnollisuutta sekä toimintaan perustuvaa yhteenkuuluvuuden tunnetta. Hän esimerkiksi kirjoitti, miten etupihat puolijulkisina tiloina, joilla asukkaat saattoivat viettää aikaa ja tehdä asioita, mahdollistavat luonnollisten keskustelujen syntymisen naapureiden välillä. Esimerkiksi kasvimaan hoitaminen saattoi olla syy lähteä ulos. Se saattoi olla myös aihe, josta naapureiden kanssa oli helppo keskustella. Näin luonteva keskustelu syntyi luonnollisen toiminnan seurauksena.¹⁶⁶

Naapuruuden vahvistaminen toiminnan avulla liittyy Gehlin teoksen myös laajempaan keskusteluun, jota käytiin hyvinvoinnin ympärillä. Esimerkiksi Allardt kirjoitti, miten toiminnan puutteen ja sosiaalisen eristäytymisen välillä on löydettävissä yhteys. Allardt liitti vieraantumisen myös sosiaaliseen asemaan, tunteeseen, että yksilö sai riittävästi osakseen arvostusta myös muiden taholta. Näin ollen vieraantumisen kokemus liittyi ja edellytti aina tiettyä psyykkistä autonomiaa ja oli tärkeää, että tuo autonomian taso oli sopiva.¹⁶⁷ Kortteinen taas kirjoitti, miten lähiöissä syntynyt, naapuruuteen perustuva yhteisöllisyys oli helposti hajoavaa ja painotti, että toimintamahdollisuuksia oli lisättävä lähiöiden elinympäristöjen rikastuttamiseksi.¹⁶⁸ Allardt nosti esiin eristäytymisen, Kortteinen taas naapuruuden katoamisen suhteessa toiminnan mahdollisuuksiin. Samalla he molemmat toivat esiin lähiöihin liitetyn huolen ihmisten eristäytyneisyydestä ja yhteisöllisyyden katoamisesta. Kuten toin aiemmin esiin, myös Gehl toi tämän huolen esiin. Arkkitehtina Gehl pyrki löytämään huoleen myös tilallisia ratkaisuja, joissa korostettiin puolijulkisia tiloja toiminnan ja kohtaamisen paikkoina ja edelleen mahdollisina naapuruuden tunteen rakentajina.

¹⁶⁵ Myös Ingrid Gehl painottaa, että kontaktin tarpeen vastapari on eristäytymisen tarve ja tuo esiin, että on tärkeää, että niiden välinen suhde on sopiva; ks. Ingrid Gehl 1971, 41.

¹⁶⁶ Gehl 1980, 180–183.

¹⁶⁷ Allardt 1976, 47–48, 333.

¹⁶⁸ Kortteinen 1982, 106–107, 270–271.

Pehmentämällä yksityisen ja julkisen tilan välistä rajaa, esimerkiksi luomalla porrastettuja tai sekoitettuja rakenteita Gehl pyrki myös vahvistamaan ihmisten sidettä tiettyyn asuinalueeseen. Gehlin mukaan ihmiset tarvitsivat elinympäristössään selviä rakenteita, joita suuret ja yhdenmukaiset asuinalueet eivät luoneet. Gehl toi esiin, miten yhteiskunnan pienimmän yksikön perheen ympärille tulisi olla naapurusto, jota yhdistäisi esimerkiksi yhteinen piha ja naapurustojen välillä taas tulisi olla yhdistävä julkinen tila kuten pääkatu.¹⁶⁹ Myös Ingrid Gehlin korosti ihmisen tarvetta samaistua ja jäsentää ympäristöään. Ympäristön jäsentäminen, esimerkiksi paikkojen erottaminen toisistaan ja oikean reitin löytäminen, loi Ingrid Gehlin mukaan emotionaalista turvallisuuden tunnetta. Suuret, yhdenmukaiset asuinalueet taas heikensivät ihmisten mahdollisuuksia jäsentää ympäristöään.¹⁷⁰ Jan Gehl liitti asuinalueen jäsentämisen tarpeen ensisijaisesti sosiaaliseen ympäristöön ja pyrki edistämään sitä selkeyttämällä eri tilojen roolia ja tarkoitusta. Voidaankin mielestäni sanoa, että hän pyrki tilasuunnittelun avulla vahvistamaan ihmisten paikkaan perustuvaa yhteisöllisyyden tunnetta, jonka katsottiin heikentyneen.

Tässä on huomattavissa myös ero *Livet mellem husenes* painosten välillä. Varhaisemmassa painoksessa Gehl nosti kontaktin ja kohtaamisen tarpeen hyvin merkittävään asemaan. Se oli jopa teoksen keskeisimpiä argumentteja, joilla Gehl perusteli elävän katutilan merkitystä.¹⁷¹ Toisessa painoksessa Gehl nosti kuitenkin esiin enemmän konkreettisia esimerkkejä kaupunkisuunnittelusta, jossa sosiaaliset prosessit oli otettu huomioon ja jossa ihmisten välistä kommunikaatiota pyrittiin lisäämään. Näissä projekteissa korostettiin esimerkiksi puolijulkisten etupihojen merkitystä sekä sosiaalisten rakenteiden selkeyttämistä tilan avulla. Näin pyrittiin voimistamaan ihmisten sidettä tiettyyn asuinalueeseen.¹⁷² Painosten välistä eroa voidaan tarkastella osana new urbanism -aatteen syntyä ja kehitystä 1980-luvulla. Aatteen keskeisiä tavoitteita oli eloisien yhteisöjen luominen, jossa korostettiin toisaalta tunnistettavaa naapurustoa, toisaalta ei-asumiseen liittyvää toimintaa.¹⁷³ Myös Gehl nosti esiin nämä kysymykset yhteisön vahvistamiseen liittyen. 1980-luvulla lähiöiden ongelmia pyrittiin

¹⁶⁹ Gehl 1980, 52–53.

¹⁷⁰ Ingrid Gehl 1971, 69–73.

¹⁷¹ Ks. esim. Gehl 1971, 47.

¹⁷² Ks. esim. Gehl 1980, 52–54, 180–189.

¹⁷³ Haas 2008, 10.

myös laajemmin ja aktiivisesti tilasuunnittelun keinoin korjaamaan, mikä kertoo mielestäni siitä, että lähiöihin liitetyt ongelmat, kuten ihmisten yksinäisyys ja naapuruuden katoaminen oli ikään kuin yleisesti tunnustettu. Tämän seurauksena esimerkiksi kontaktin tarve ei ehkä enää kaivannut niin voimakasta perustelua vaan kontaktia ja toiminnallista yhteisöllisyyttä pyrittiin edistämään, muun muassa kaupunkisuunnittelun avulla.

Tässä on kiinnostavaa huomata, että yhteisöllisyyden ihanne oli keskeinen periaate myös funktionalismin taustalla vaikuttaneessa aateilmapiiirissä. 1940-luvulta lähtien naapurustoajattelusta tuli Pohjoismaissa, erityisesti Ruotsissa, keskeinen lähiöiden suunnittelun perusta. Tämän periaatteen mukaisesti asuinalueen tuli koostua katseella hahmotettavista pienemmistä yksiköistä, naapurustoista. Tämän ajateltiin edistävän demokraattisten ihmisten kehittymistä, anonymien massaihmissen sijaan sekä lisäävän yhteisyyttä ja kodikkuutta. Lähiöiden pihat, kadut ja lähikaupat myös muodostivat yhteisöllisen tilan erityisesti naisille ja lapsille ja alkuaikoina lähiöiden kaupunkitilaa leimasi jatkuva liike, rakentaminen ja eloisuus.¹⁷⁴ Naapuruuteen perustuva yhteisöllisyys oli siis merkittävä arvo hyvään elinympäristöön liittyen jo lähiöiden syntyajankohtana.

Onkin kiinnostavaa pohtia, miksi yhteisöllisyys hyvinvoinnin arvona nousi jälleen esiin 1900-luvun lopulla. Liittyikö yhteisöllisyyden kaipuu suoraan lähiöiden autioitumiseen vai oliko se kenties vastareaktio yhteiskunnan ”henkistyneisiin ongelmiin”, kuten juurettomuuden, turvattomuuden ja yksinäisyyden kokemuksiin? Tai tulisiko sitä tarkastella suhteessa yhteiskunnallisiin murroksiin, joiden myötä esimerkiksi yhteisöjen rakenne ja käsitys perheestä olivat muutoksessa? Esimerkiksi Ingrid Gehl toi esiin, miten ydinperhe ei enää ollut ainoa perhemalli vaan sen rinnalle oli noussut suurperheiden ja kollektiivien kaltaisia perhemuotoja ja toisaalta myös yksinelämisen tulisi olla sallittu vaihtoehto. Hän toi myös esiin, miten yhä useammin tunneside ja jaettu vastuu sitoivat perheen yhteen. Nämä muutokset tuli Ingrid Gehlin mukaan ottaa huomioon myös suunnittelussa, jonka tuli varmistaa tilojen avoimuus ja joustavuus.¹⁷⁵ Jan Gehl ei suoraan ottanut kantaa esimerkiksi perhemuotojen

174 Saarikangas 2002, 389–390, 448, 458–463. Sekä modernismi että new urbanism -aate pyrkivät rakentamaan yhteisöjä; ks. esim. Howard 2011.

175 Ingrid Gehl 1971, 139.

muutokseen, mutta toisaalta hän tahtoi pehmentää tilallisia hierarkkioita ja voimistaa näin koko naapuruston yhteenkuuluvuuden tunnetta. Voidaan ajatella, että hän pyrki näin luomaan, Ingrid Gehlin kaipaaman, joustavan ympäristön erilaisille asumis- ja perhemuodoille.

Gehlin teos kertoo mielestäni siitä, että lähiöt alettiin 1900-luvun lopulta lähtien kokea yksinäisinä, jopa pelottavina paikkoina, jota ihmisen oli vaikea asuttaa. Teema nousi esiin myös laajemmassa lähiökriittisessä keskustelussa, jossa korostettiin lähiön asukkaiden yhteenkuuluvuuden tunteen lisäämistä erillisyyden ja juurettomuuden kokemusten vähentämiseksi. Asuinympäristöön perustuva yhteisöllisyyden tarvetta pyrittiin lisäämään, mikä kertoo siitä, että ihmisten koettiin kärsivän yksinäisyyden ja juurettomuuden kokemuksista. Nämä kokemukset yhdistettiin lähiöiden yhdenmukaiseen ja lohduttomaan ilmeeseen sekä toiminnan keinotekoiseen hallintaan, joka oli myös luonut liian suuren rajan yksityisen ja julkisen tilan välille. Tilasuunnittelun avulla tätä rajaa pyrittiin pehmentämään ja näin mahdollistamaan luonnollisen toiminnan ja kohtaamisen syntyminen sekä vahvistamaan ihmisten yhteenkuuluvuuden tunnetta. Toisaalta toiminnallisen yhteisöllisyyden rakentaminen tilan avulla voidaan nähdä myös reaktiona yhteisöjen, esimerkiksi perheen muutoksiin. Eri tilojen välistä rajaa pyrittiin myös porrastamaan ja eri tilojen merkityksiä selkeyttämään, jolloin ihmisten olisi helpompaa jäsentää fyysistä ja sosiaalista ympäristöään, minkä avulla pyrittiin vahvistamaan ihmisten sidettä tiettyyn asuinalueeseen.

4.2. Turvallinen kaupunki

Pohdin edellisessä luvussa, miten *Livet mellem husene* osana lähiökriittistä kirjoittelua pyrki lisäämään ihmisten välistä kohtaamista katutilassa ja edelleen voimistamaan elinympäristöjen yhteisöllisyyttä, toisin sanoen ihmisten yhteenkuuluvuuden tunnetta elinympäristössään. Tässä luvussa kiinnitän huomioni kysymykseen, miksi naapuruuden vahvistaminen sekä mahdollisuus kohdata muita ihmisiä katutilassa, nähtiin olennaisena yhteiskunnan näkökulmasta. Kiinnitän siis huomioni hyvinvointipolitiikan makroyhteiskunnallisiin tavoitteisiin, joita kaupunkisuunnittelun avulla pyrittiin edistämään. Koska tarkastelen hyvinvoinnin tavoitteellisuutta, on erityisen tärkeää kiinnittää huomio tilasuunnittelun ja vallan välisiin suhteisiin. Tutkin

miten katutilan säätely ja kysymys ongelmalähiöistä määritteli tai pyrki määrittelemään ihmisten välisiä suhteita ja edelleen miten se kietoutui hyvinvointipolitiikan tavoitteisiin, ideaaleihin ja niiden murroksiin.

Kuten edellisessä luvussa toin esiin, lähiökriittinen keskustelu voimistui 1960-luvulta lähtien. Tässä keskustelussa pohdittiin paljon lähiöiden ja sosiaalisten ongelmien välistä yhteyttä. Esimerkiksi lähiöiden vaikutusta rikollisuuden ja eriarvoisuuden lisääntymiseen yhteiskunnassa alettiin pohtia. Samaan aikaan lähiöihin alettiin liittää pelon ja välinpitämättömyyden mielikuvia.¹⁷⁶ Alueellinen eriarvoisuus lisääntyikin monissa Pohjoismaisissa lähiöissä 1900-luvun jälkipuolella. Esimerkiksi Tanskassa Aarhusissa sijaitseva Gellerupin asuinalue on esimerkki lähiöstä, johon alkuaikoina muutti paljon lapsiperheitä ja johon liitettiin mielikuvia hyvästä elämästä. Vähitellen alueen suosio laski ja alueelle jäivät vain ne, joiden oli vaikea löytää asuntoa muualta. Lopulta alueella asuin lähinnä työttömiä ja alue segregoitui, eli siitä tuli alueellisesti eriarvoinen. Hallitus puuttuikin alueen sosiaalisiin ongelmiin jo 1980-luvulla.¹⁷⁷ Toinen hyvin tunnettu esimerkki sosiaalisesti eriarvoistuneista lähiöistä oli Rosengårdin lähiö Etelä-Ruotsissa, Malmön kaupungissa. Myös Rosengårdiin liitettiin aluksi haaveita paremmasta tulevaisuudesta ja hyvästä, modernista asuinympäristöstä, mutta melko pian alue alkoi saada osakseen voimakasta kritiikkiä elottomana ja steriilinä ympäristönä sekä sosiaalisten ongelmien keskittymänä. Kriittiseen kirjoitteluun osallistuivat niin tutkijat, arkkitehdit kuin median edustajat. Vähitellen alueesta muodostui pahamaineinen lähiö ja kollektiivisen epäonnistumisen symboli. Rosengårdista ei siis tullut suosittua asuinalueutta vaan sinne muutti pääasiassa ihmisiä, joilla ei ollut varaa asua muualla. Alueella oli myös paljon sosiaalisia ongelmia, kuten työttömyyttä ja rikollisuutta, jotka huononsivat alueen mainetta entisestään. Rosengårdin kaltaisista lähiöistä muodostuikin niin sanottuja rajatiloja, joissa hyvinvointivaltion perustasta keskusteltiin.¹⁷⁸

Keskustelu lähiöiden ongelmista voidaan siis liittää laajempaan hyvinvointivaltion perustan uudelleen arviointiin. Pohjoismainen hyvinvointivaltio ajautui ensimmäiseen kriisiin 1970-luvulla muun muassa öljykriisin ja laman seurauksena, jotka saivat monet

¹⁷⁶ Aura et al. 1997, 12; Koskela 2009, 75.

¹⁷⁷ Røttbøll Jorgensen et al. 2010, 78–80.

¹⁷⁸ Ristilampi 1994, 12–13, 60–61, 150; Ward 2001, 278–280.

kyseenalaistamaan jatkuvan kasvun mahdollisuuksia, jolle hyvinvointivaltio oli perustettu.¹⁷⁹ Tämä kriisi näkyi myös katutilassa. Esimerkiksi Per-Markku Ristilammi on tuonut esiin, miten vuoden 1968 katumellakat ja mielenosoitukset levisivät vähitellen Pariisista myös Pohjoismaihin ja miten näitä tapahtumia voidaan pitää modernin hyvinvointivaltion murroskohtana tai ensimmäisen kehitysvaiheen loppuna.¹⁸⁰ Edelliset huomiot liittävät lähiökriittisen keskustelun toisaalta hyvinvointivaltion ideologiseen perustan uudelleenarviointiin ja toisaalta nostavat esiin kysymyksen tilan ja ihmisten sosiaalisen aseman välisestä yhteydestä.

Jan Gehl ei ottanut teoksessaan suoraan kantaa esimerkiksi edellä mainittuihin ongelmalähiöihin, mutta myös hänen kirjoituksena voidaan liittää ajan lähiökriittiseen kirjoitteluun, kuten olen tuonut esiin. Gehlin teos esimerkiksi toisti samankaltaista kuvastoa lähiöiden luomasta yksinäisyydestä ja juurettomuudesta. Yksinäisyyden kokemuksia pyrittiin ehkäisemään luomalla asuinalueille yhteisöllisyyttä. Samaan aikaan yhteisöllisyyden rakentaminen ilmensi huolta rikollisuuden ja välinpitämättömyyden lisääntymisestä asuinalueilla. Gehl kirjoitti, miten pehmeät rajat eri tilojen välillä lisäävät asukkaiden yhteenkuuluvuuden tunnetta ja näin edistävät yhteistä vastuuta ja kiinnostusta alueesta. Gehlin mukaan alueen asukkaat olivat tällöin kiinnostuneita itse valvomaan ja suojelemaan asuinaluettaan ja alueen ongelmista oli helpompi sopia. Näin asuinalue suojeli siellä eläviä ihmisiä esimerkiksi rikollisuudelta eikä talojen, eli kotien ja yksityisten alueiden, väliin päässyt syntymään niin sanottua ei-kenenkään-maata, mahdollista rikollisuuden ja pelon paikkaa.¹⁸¹ Gehl nosti tässä yhteydessä esiin Oscar Newmannin vuonna 1972 ilmestyneen teoksen *Defensible Place*. Kaupunkitilan ja pelon välistä suhdetta tutkinut kaupunkimaantieteilijä Hille Koskela on kutsunut teosta yhdeksi turvallisen kaupungin klassikoksi. Toinen merkittävä, Jan Gehliin vaikuttanut turvallisen kaupungin klassikko oli Jane Jacobsin *Life and the Death of Great American Cities*.¹⁸²

Gehlin ajatukset turvallisuuden lisäämisestä asettuvatkin kiinnostavasti Jacobsin ja Newmannin teosten välimaastoon. Turvallisuus oli Jacobsin teoksen yksi keskeisimpiä teemoja ja tärkeä argumentti eloisan kaupungin taustalla. Jacobs kirjoitti paljon katujen

179 Jespersen 2011, 86; Kananen 2014, 89.

180 Ristilammi 1994, 88.

181 Gehl 1980, 55–57.

182 Koskela 2009, 180, 182.

turvallisuuden ja eloisuuden suhteesta. Hänen mukaansa katujen asukkaat ylläpitivät katujen turvallisuutta käyttäessään katutilaa. Jacobs nosti esiin myös kaupungilla kulkevan vieraan tai muukalaisen, joka ei kuitenkaan välttämättä ollut uhka turvallisuudelle. Sen sijaan kadun eloisuus tarjosi ihmisille mahdollisuuden kohdata vieraita, mikä edelleen loi katutilaan eloisuutta. Näin oli mahdollista löytää yhteenkuuluvuuden tunne kadulla kulkevien ihmisten, ei ainoastaan tietyssä paikassa elävien ihmisten kanssa.¹⁸³ Kuten Koskela kirjoittaa, Jacobsin mukaan juuri eloisa kaupunki lisäsi epävirallista sosiaalista kontrollia ja edelleen turvallisuutta.¹⁸⁴ Gehlin korosti monia samanlaisia teemoja kuin Jacobs, esimerkiksi kaupunkitilan elävyyttä ja luonnollisuutta sekä epävirallista sosiaalista kontrollia. Gehl nosti myös esiin yhteenkuuluvuuden tunteen kadulla kulkevien vieraiden välillä ja kirjoitti, että kun ihminen kohtasi usein toisen ihmisen kadulla, hän tavallaan jo tunsi tuon ihmisen.¹⁸⁵

Yhteisön rakentaminen eloisan katutilan ja selkeiden tilallisten hierarkioiden avulla tavoitteli siis turvallisuuden lisäämistä katutilassa sekä edelleen välinpitämättömyyden ja sosiaalisten ongelmien, kuten rikollisuuden vähentämistä asuinalueilla. Tämä on kiinnostavaa myös suhteessa pohjoismaisen hyvinvointivaltion ideologiaan, jonka ihanteita olivat muun muassa solidaarisuus ja tasa-arvo.¹⁸⁶ Vaikka varhaisen hyvinvointivaltion asutuspoltiikka tavoitteli tasa-arvoisten asuinolojen luomista, monista lähiöistä alkoi muodostua sosiaalisesti eriarvoisia alueita, joihin liitettiin negatiivisia mielikuvia esimerkiksi välinpitämättömyydestä. Voidaan ehkä sanoa, että niistä muodostui tasa-arvoisen hyvinvointivaltion ihanteen vastakohtia, jopa hyvinvointivaltion uhkia. Tässä on lisäksi merkittävää kiinnittää huomiota siihen, miten lähiöitä tarkasteltiin usein ulkopuolisesta näkökulmasta. Kirsi Saarikangas on tuonut esiin, miten tämän seurauksena lähiöiden asukkaita tarkasteltiin usein passiivisten uhrien tapaan ja lähiöt nähtiin ongelmallisina erityisesti ulkopuolisten silmin. Tällaisia ulkopuolisia näkökulmia edusti Saarikankaan mukaan esimerkiksi Korteisen lähiötutkimus.¹⁸⁷ Onkin kiinnostavaa kysyä, kenen turvallisuus ja edelleen kenen hyvinvointi lähiökriittisessä keskustelussa nostettiin esiin?

183 Jacobs (1961) 1992, 30–35, 40, 62.

184 Koskela 2009, 181.

185 Gehl 1971, 13.

186 Kananen 2014, 1–2.

187 Saarikangas 2006, 199–201.

Tässä on tärkeää kiinnittää huomiota myös pelon mielikuvien ja tilallisen ulossulkemisen väliseen yhteyteen. Esimerkiksi Hille Koskela on tuonut esiin, miten turvallisuuteen pyrkiminen on myös vallankäyttöä. Turvattomuuden tunne liittyy Koskelan mukaan nyky-yhteiskuntaa leimaavaan vieraan pelkoon ja tunteeseen, että kuka tahansa voi olla vaarallinen. Kun pelko saa kohteensa uhkaavana pidetyistä muista, rajanvedot meidän ja muiden välillä kasvavat. Tämä ilmenee myös katutilassa, eli toisin sanoen pelko on mielikuva, jolla on myös tilallisia seurauksia. Kun pelottavina pidettyjä asuinalueita kartetaan, niistä muodostuu yhä pelottavampia ja kaupunkitila polarisoituu. Pelon kulttuurilla on lisäksi laaja-alaisempia seurauksia, sillä tila on voimakas vallan väline ja esimerkiksi tilallinen ulossulkeminen on yksi vallankäytön muoto. Toisin sanoen tila on sosiaalista pääomaa, joka on yhteydessä ihmisen sosiaalisen asemaan ja edelleen syrjäytymiseen ja marginalisoitumiseen. Ihmiset joilla on valtaa ja varaa hallitsevat katutilaa.¹⁸⁸ Koskela yhdistää siis tilallisen marginalisoitumisen erityisesti erilaisuuden tai toiseuden pelkoon ja korostaa, miten tilan käytössä, hallinnassa ja mielikuvissa esiin tuleva pelko vaikuttaa myös ihmisten asemaan yhteiskunnassa.

Pelon kulttuurilla, joka nousi esiin myös 1970–1980-luvuilla virinneessä lähiökriittisessä kirjoittelussa, oli myös vaikutusta lähiöihin ja siellä eläviin ihmisiin. Esimerkiksi Rosengårdista muodostui vähitellen pahamaineinen, kartettu ja stigmatisoitunut lähiö. Alueen negatiivinen maine vaikutti myös alueen asukkaiden identiteettiin, kuten 1970–1990-lukujen Rosengårdia tutkinut Per-Markku Ristilammi on todennut. Hän tuo esiin, miten asuinpaikka voi vaikuttaa ihmisen identiteettiin ja käsitykseen omasta paikasta maailmassa. Näin asuinpaikan stigmatisoituminen, eli leimaantuminen huonoksi tai pahaksi alueeksi saattaa vähentää siellä elävien ihmisten arvoa ja mahdollisuutta toimia yhteiskunnassa. Rosengårdista esimerkiksi muodostui jo 1900-luvun lopulla eräänlainen rajatila, jossa ihmiset elivät yhteiskunnan marginaalissa, modernissa erilaisuudessa.¹⁸⁹ Rosengårdiin liitetyt, kulttuurisesti jaetut ja negatiiviset mielikuvat alkoivat siis määrittää myös siellä elävien ihmisten sosiaalista asemaa ja tasavertaisia mahdollisuuksia toimia yhteiskunnassa. Tässä on kiinnostavaa huomioda, että kaikki Rosengårdin asukkaat eivät kokeneet Rosengårdin marginaalista luonnetta häiritsevänä vaan pikemminkin positiivisena elementtinä, sillä

188 Koskela 2009, 16, 29–31, 38–41.

189 Ristilammi 1993, 13–14, 20–21.

antoi heille mahdollisuuden olla erilaisia ja toimia omalla tavallaan, joka ei olisi ollut mahdollista ”yhteiskunnan sisällä”.¹⁹⁰

On merkittävää huomioida, miten tämä turvallisuuden institutionalisoituminen näkyi toisaalta kaupunkisuunnittelun ideoissa ja toisaalta huonomaineisten asuinalueiden stigmatisoitumisessa. Segregaatiolla on vaikutusta ihmisten identiteettiin ja asemaan yhteiskunnassa, mikä liittyy keskustelun ongelmalähiöistä ristiriitaisella tavalla hyvinvointiin. Toisaalta turvattomuus voidaan nähdä hyvinvoinnin uhkana, josta ihmiset kärsivät ja jonka katsottiin heikentävän hyvinvointia. Toisaalta turvattomuuden tilalliset seuraukset ja ongelmalähiöiden huono maine, joihin lähiökriittinen kirjoittelukin vaikutti, osaltaan loivat eriarvoisuutta ja edelleen heikensivät hyvinvointia¹⁹¹. Samalla segregatio ilmiönä uhkasi myös hyvinvointivaltion ideologista perustaa, tasa-arvon ihannetta.

Kysymys yksilön vastuusta katutilan turvallisuuden ylläpitäjänä on myös kiinnostava suhteessa katutilan käytön säätelyyn ja edelleen hyvinvointipolitiikan tavoitteellisuuteen. Kirsi Saarikangas kirjoittaa, miten arkkitehtuuri sosiaalisten suhteiden säätelijänä on osa vallan verkostoa. Tätä säätelyä ilmentää erityisesti 1800-luvulla syntynyt, säädelty kaupunkitila sekä siihen liittyvät ihannekaupunkimallit tai utopiakaupungit, jotka vallan esittämisen sijaan pyrkivät vaikuttamaan tilassa liikkumiseen ja näin ollen myös kohtaamiseen sekä muokkaamaan ja normalisoimaan tilan käyttäjiä. Näin ne ovat merkittävä osa modernia, kasvottoman vallan verkostoa. Tilan säätelyyn sisältyi hyvin järjestetyn, hallitun ja sopuisan kaupungin tavoite ja sen avulla pyrittiin takaamaan terveellinen, tuottava ja sosiaalisesti rauhallinen ympäristö.¹⁹²

Tämä tavoitteellisuus näkyi myös modernin arkkitehtuurin ideologiassa, jossa sosiaalisten käytäntöjen säätelyn avulla pyrittiin luomaan tasa-arvoa, hyvinvointia ja järjestystä.¹⁹³ Tämän järjestyksen kannalta julkisessa tilassa tapahtuva toiminta muodostui tärkeäksi. Sen tuli olla tehokasta ja tarkoituksenmukaista, kun taas kaduilla

¹⁹⁰ Ristilampi 1993, 13–14, 115–120.

¹⁹¹ Eriarvoisuus on yksi keskeisistä hyvinvointia heikentävistä elementeistä nyky-yhteiskunnassa; ks. esimerkiksi Therborn 2014 passim.

¹⁹² Saarikangas 2006, 74–76.

¹⁹³ Ks. esim. Saarikangas 2002, 499.

oleilua pidettiin pahana, moraalittomuutta ja siveettömyyttä lisäävänä. Myös kansakunnan perusta tai ydin, perhe haluttiin pitää poissa kadulta. Samalla, kun asunnosta 1900-luvun alussa pyrittiin rakentamaan tiukan yksityinen tila, suojapaikka ulkomaailmaa vastaan, siitä tuli yhä merkittävämpi osa julkista keskustelua ja huolenpitoa, joka liittyi erityisesti terveyden, hygienian ja väestönkasvun kysymyksiin. Asunto yksityisenä perheen tilana liittyi myös kontaktien säätelyyn, jossa korostettiin omaa tilaa, ruumiillista yksityisyyttä ja puhtautta. Puhtaus oli tärkeää fyysisen terveyden näkökulmasta, mutta se liittyi myös moraaliseen puhtauden ihanteeseen, jonka tavoitteena oli jalostuneiden ja puhtaiden kansalaisten kasvattaminen. Moderni arkkitehtuuri olikin merkittävä hyvinvointivaltion tai kansankodin perusta myös ideologisesti.¹⁹⁴

Kuten olen tuonut aikaisemmissa käsittelyluvuissa esiin, Gehl kritisoi katutilan tiukkaa säätelyä ja korosti kaupunkilaisten omaa toimijuutta. Vaikka tilan käyttäjien välisten suhteiden säätely oli nähtävissä myös Gehlin kirjoituksessa, sen periaate ja ihanne olivat muuttuneet. Gehl toivoi, että julkinen katutila muodostaisi kaikille yhteisen toiminnan tilan, jossa ihmisillä olisi mahdollisuus kohdata toisiaan, olla yhdessä ja toimia yhdessä. Gehlin kirjoitus korostikin mielestäni katutilan merkitystä yhteisöllisenä tilana ja yhteisöllisyyden rakentajana. Ihmiset haluttiin altistaa toistensa seuralle ja rikkoa näin yksityisyyden tiukkaa rajaa ja katutilan kontrollia. Samalla, kun yksilön toimijuutta katutilan merkitysten antajan korostettiin, voimistui myös yksilön vastuu omasta elinympäristöstä ja sen säätelystä. Tässä on löydettävissä myös kiinnostava yhteys julkisen tilan ”vapautumisen” kanssa. Koskelan mukaan katujen turvattomuus, valvonnan ja oman vastuun korostaminen on usein liitetty juuri naisten liikkumisvapauden lisääntymiseen 1900-luvun jälkipuolella.¹⁹⁵ Samaan aikaan, kun lähiöiden elämä hiljeni, naisten työssäkäynti lisääntyi ja julkisen katutilan käyttö muuttui vapaammaksi, alettiin korostaa yksilön vastuuta elinympäristön turvallisuuden ylläpitämisessä. Voidaan ehkä sanoa, että eloisa kaupunkitila ja siellä liikkuvat yksilöt alkoivat jossain määrin korvata kasvottoman vallan, jota kaupunkitilan säätely aikaisemmin ilmensi.

194 Ks. esim. Saarikangas 2002, 43, 59–61, 66–67, 279–282, 497.

195 Koskela 2009, 75–76.

Tässä yhteydessä on tärkeää palata kysymykseen sosiaalisen kontrollin varjopuolista. Niin Gehlin, Newmannin kuin Jacobsin ideat kietoutuvat sosiaalisen tilan ympärille ja niissä korostettiin tilassa eläviä ja liikkuvia ihmisiä tilan merkitysten rakentajina. Kuitenkin Hille Koskelan mukaan sekä Newman että Jacobs sivuuttivat yhteisöllisyyden pimeän puolen, joka sisältyy me ja muut- erottelun syrjivään ja ulossulkevaan mahdollisuuteen. Näin he myös jättivät huomiotta, miten esimerkiksi rikollisuus on yhteydessä eriarvoisuuteen ja rakenteelliseen epätasa-arvoon.¹⁹⁶ Kiinnostavaa on myös huomioida, kuten Yi-Fu Tuan kirjoittaa, että katu, jolla elämme on osa intiimiä kokemusta, kun taas laajempi alue, kuten naapurusto on käsite. Naapurusto on siis käsitteellinen paikka, joka ei edellytä tunnesidettä vaan naapurusto paikkana täytyy tehdä näkyväksi. Esimerkiksi kokemus uhasta tai kilpailijasta saattaa synnyttää tunteen naapurustosta paikkana.¹⁹⁷ Toisin sanoen uhka esimerkiksi ulkopuolisesta vaarasta voi muodostaa naapurustosta paikan, johon ihmiset samaistuvat.

Newmannin ja Jacobsin tavoin myöskään Jan Gehl ei ottanut suoraan kantaa yhteisöllisyyden varjopuoliin, vaikka *Livet mellem husene* ilmensi tarvetta voimistaa yhteisöllisyyttä tilan avulla. Tämä kertoo mielestäni osaltaan siitä, että usko tilan mahdollisuuksiin sosiaalisen muutoksen välineenä ei ollut kadonnut, vaikka modernistinen kaupunkisuunnittelu ja lähiörakentaminen saivat osakseen kritiikkiä niin Gehlin kirjoituksessa kuin laajemminkin. Lisäksi on kiinnostavaa pohtia, miksi Gehl näki yhteisöllisyyden rakentamisen tilan avulla melko kritiikittömästi sosiaalisen muutoksen välineenä. Miksi hän ei nostanut sosiaalisen kontrollin varjopuolia esiin? Ajateltiinko tanskalaisen yhteiskunnan olevan yhtenäinen tai oliko se tavoite? Tässä on merkittävää kiinnittää huomiota myös kysymykseen, kenen ehdoilla ja miten yhteisöllisyyttä julkisessa tilassa pyrittiin rakentamaan.

Sekä Jan Gehl että Ingrid Gehl toivat esiin erilaisten sosiaaliryhmien ja tilan välisen suhteen. Esimerkiksi Jan Gehl toi esiin, että erilaisilla ihmisillä oli tilaan liittyen erilaisia tarpeita, mikä tuli huomioida myös tilasuunnittelun prosesseissa.¹⁹⁸ Ingrid Gehl taas kirjoitti hyvin suoraan, miten identifioituminen tiettyyn ympäristöön oli

196 Koskela 2009, 183. Lisää identiteetin ambivalenssista; ks. Koskela 2009, 113–116.

197 Tuan 2011, 170–171.

198 Gehl 1980, 50–51.

myös tietyn statuksen voimistamista, jonka avulla ihmisellä oli mahdollisuus viestittää kuuluvansa tiettyyn ryhmään tai alakulttuuriin.¹⁹⁹ Ihmisten erilaiset tarpeet ja toiveet hyvään kaupunkitilaan liittyen siis tiedostettiin ja myös niiden huomiointi koettiin tärkeänä. Gehlin esittelemä hyvän kaupunkitilan ihanne oli myös hyvin kaukana kontrolloidusta ja ulossulkevasta kaupunkitilasta. Ulossulkevana tiloina voidaan pitää esimerkiksi piikikkaita tiloja, jotka ovat epämukavia ja fyysisesti luotaansatyöntäviä tai salavihkaisia tiloja, joita on vaikea löytää ja joihin on vaikea päästä.²⁰⁰ Gehlin ajatus laadukkaasta julkisesta tilasta taas oli edellä mainittujen tilojen vastainen. Korostihan Gehl kaupunkitilan avaamista, yksityisten tilojen ja toimintojen tuomista julkiseen tilaan sekä elementtejä, jotka tekivät julkisessa tilassa oleilun mukavaksi ja viihtyisäksi. Lisäksi Gehl toi esiin, miten julkisen tilan toiminnan, eloisan kaupunkitilan tuli olla kaikkien kaupunkilaisten saavutettavissa.²⁰¹

Ajatus julkisesta tilasta yhteisöllisenä tilana, jossa erilaiset ihmiset voivat kohdata toisiaan ei ole kovin yksiselitteinen. Kaupunkitutkija Richard Sennett on tiivistänyt ristiriidan osuvasti. Hän toteaa, että on tärkeää pohtia, halutaanko erilaisuuden kohtaamisella luoda samanlaisuutta vai pyritäänkö ihmiset todella altistamaan erilaisille ihmisille ilman samanlaisuuden tavoitetta.²⁰² Kuten olen tuonut esiin, Gehl ei ottanut kantaa yhteisöllisyyden varjopuoliin, mutta toisaalta ihmisten erilaisuutta ei myöskään pidetty uhkaavana vaan ihmiset pyrittiin altistamaan myös vieraiden ihmisten kohtaamiselle. Tämä kertoo mielestäni siitä, että Gehlin tavoitteena oli luoda katutilasta kaikkien ihmisten yhteinen kohtaamispaikka.

Gehlin ideat ilmensivät siis pikemminkin suvaitsevan tai avoimen kaupunkitilan ihannetta, eivät rajoittavan tai ulossulkevan. Gehl piti myös toimintaa ja oleskelua julkisessa tilassa kaikkien ihmisten oikeutena. Gehlin ajatus eloisasta katutilasta ihmisten kohtaamispaikkana, jossa myös toisilleen tuntemattomat ihmiset voivat kohdata, muistuttaakin paljon filosofi Hannah Arendtin näkemystä julkisesta tilasta. Julkinen tila on Arendtille paikka, jossa ihmiset voivat toteuttaa yhtä ihmisenä olemisen ehtoa, toimintaa, ja kohdata toistensa erilaisuuden yhteisessä maailmassa.

199 Ingrid Gehl 1971, 77.

200 Koskela 2009, 213.

201 Ks. esim. Gehl 1971, 105–109, 135; Gehl 1980, 115–123.

202 Sennett 2010, 270–271.

Julkinen tila siis kokoaa ihmiset yhteen ja sen ehto on ihmisten moninaisuus.²⁰³ Vaikka Arendt viittaa abstraktimpaan tilaan kuin konkreettinen katutila, tulee samankaltainen ajatus ilmi myös monien kaupunkitutkijoiden kirjoituksissa. Näissä kirjoituksissa julkista katutilaa lähestytään usein ideaalina tai tavoitteena, demokratian tilana, joka on salliva, ihmisten erilaisuutta ja yksilön vapautta kunnioittava.²⁰⁴

Miksi Jan Gehl sitten nosti esiin julkisen tilan ihanteen ja miksi se koettiin erityisesti yhteisön hyvinvoinnin kannalta tärkeänä? Gehl korosti erityisesti ihmisten tasa-arvoisia mahdollisuuksia käyttää julkista tilaa, jota kontrolloitu ja autojen ehdoilla rakennettu kaupunki ei hänen mukaansa tarjonnut. Gehlin esittelemän ihanteellisen julkisen tilan merkitystä hyvinvoinnille voidaan tarkatella monesta näkökulmasta, esimerkiksi uuden ja viihtyisän kaupunkikulttuurin näkökulmasta, jonka katsottiin voimistavan yksilön itseilmaisun mahdollisuuksia. Toisaalta kysymystä on kiinnostavaa tarkastella myös suhteessa hyvinvointivaltion yhteiskunnalliseen murrokseen ja hyvinvointivaltion perustan uudelleenarviointiin. Tässä keskeiseksi nousee ajatus tasa-arvosta ja yhteisen kansakunnan rakentamisesta. Ajatus julkisesta tilasta kaikkien ihmisten kohtaamispaikkana on *Livet mellem husene*ssa usein melko nostalginen. Gehl myös ihannoii menneisyyden kaupunkeja, joissa julkinen tila oli kaikille kaupunkilaisille yhteinen, tasa-arvoinen tila. Gehlin mukaan esimerkiksi ”keskiaikaisessa katutilassa kaikki ihmiset, nuoret ja vanhat, rikkaat ja köyhät saivat kohdata toisensa ja olla yhdessä”.²⁰⁵ Göran Therbornin mukaan vaatimus tasa-arvosta herää usein juuri yhteiskunnallisten murrosten yhteydessä, epäluottamuksen ja pelon seurauksena.²⁰⁶ Voidaanko Gehlin hahmottelemaa tasa-arvoista julkisen tilan ihannetta lähestyä siis myös vastavoimien symbolina, reaktiona yhteiskunnan murrokseen?

*Livet mellem husene*a ja Gehlin hahmottelemaa julkisen tilan ihannetta voidaan tällöin tarkastella myös utopiakaupunkien²⁰⁷ näkökulmasta. Gehlin kirjoitus ja teoksessa esitetyt valokuvat luovat mielikuvan harmoniasta, keskinäisestä yhteisymmärryksestä ja yhteenkuuluvuudesta, joka 1970-luvulla joutui koetukselle, mikä edelleen ilmeni myös julkisessa katutilassa. *Livet mellem husene*n ja siinä esitetyn julkisen tilan

203 Arendt (1958) 2002, 15, 31, 58, 63–64.

204 Ks. esim. Koskela 2009, 201.

205 Gehl 1980, 95.

206 Therborn 2014, 186.

207 Lisää utopiakaupungeista; ks. esim. Forström 2004, 188–189.

ihanteen voidaan nähdä, kaupunkiutopioiden tavoin, ilmentävän tyytymättömyyttä vallitsevia, murroksessa olevia oloja kohtaan. Samalla ne mielestäni kertovat rauhallisen ja sopuisan yhteisön kaipuusta. *Livet mellem husenes* esitetyissä valokuvissa ihmiset myös yleensä kohtaavat toisensa hymyillen ja ystävällisesti. Kiinnostavaa on myös huomata, miten valokuva, jossa nuori mies halaa vanhempaa naista, on asetettu mielenosoitusta esittävän valokuvan viereen.²⁰⁸ Asetelma herättää mielikuvan sukupolvien kohtaamisesta ja ihmisten harmonisesta ja sopuisesta kohtaamisesta julkisessa katutilassa. Kiinnostavasti Gehl keskusteli tässä yhteydessä myös yliopiston ja kaupungin integroinnista, mikä herättää kysymyksen, haluttiinko opiskelijat liittää tiukemmin kaupungin elämään ja tuoda näin ihmisiä yhteen ja vähentää mahdollista kuilua esimerkiksi sukupolvien välillä? Ajatus sukupolvien sopuisasta kohtaamisesta on mielenkiintoinen myös suhteessa keskusteluun, jota käytiin lähiöiden ongelmien ympärillä. Saarikankaan mukaan lähiökritiikin keskeinen aihe, naapuruuden puuttuminen, liitettiin usein juuri nuorison häiriökäyttäytymiseen.²⁰⁹

Tämä nostaa myös esiin kysymyksen eloisan katutilan merkityksestä harmonisen ja yhteisöllisen kaupungin ja edelleen yhteiskunnan rakentajana. Knud Jespersen on kirjoittanut, että tanskalainen hyvinvointivaltio perustuu ajatukseen homogeenisestä yhteisöstä ja toisaalta hyvinvointivaltio on merkittävä osa tanskalaisuutta, tanskalaista identiteettiä. Tanskalainen hyvinvointivaltio ajatui kuitenkin ensimmäiseen kriisiin 1970-luvulla.²¹⁰ Kuvastiko eloisan, tasa-arvoisen ja harmonisen katutilan ihanne tarvetta voimistaa yhteiskunnan harmoniaa ja yhteenkuuluvuuden tunnetta, joka hyvinvointivaltion kriisin myötä oli mahdollisesti heikentynyt?

Gehlin kirjoituksen pohjalta ei ole mahdollista lähteä hahmottelemaan kaupunkisuunnittelun ja kansallisen identiteetin välistä suhdetta tai tarkemmin tutkia, pyrittiinkö kaupunkisuunnittelulla vahvistamaan kansallista identiteettiä. Gehl ei myöskään ottanut suoraan kantaa aiheeseen. On kuitenkin kiinnostavaa kiinnittää huomiota hyvinvointivaltion perustan ja kaupunkisuunnittelun väliseen suhteeseen Tanskassa. Tanskalaista kaupunkisuunnittelua tutkinut Arne Gaardmand on tuonut esiin, että 1970-luvun hyvinvointivaltion kriisistä huolimatta usko hyvinvointivaltion

208 Gehl 1971, 96; Gehl 1980, 96; ks. myös kuvaliite, kuvat 21–22.

209 Saarikangas 2002, 496.

210 Jespersen 2011, 86–87, 221.

mahdollisuuksiin ja kykyihin voittaa tätä kriisiä ei kyseisenä aikana kadonnut. Kiinnostavasti myös kakaupunkisuunnittelua pidettiin edelleen merkittävänä osana politiikkaa, jolla tämä kriisi pyrittiin voittamaan.²¹¹ Tästä näkökulmasta myös Gehlin kirjoitusta voidaan mielestäni tarkastella hyvinvointipolitiittisena kannanottona, joka osaltaan pyrki tarjoamaan välineitä ihmisten yhteenkuuluvuuden tunteen voimistamiseksi.

Eloisa julkinen katutila nähtiin keinona edistää ihmisten kohtaamista, yhteenkuuluvuuden tunnetta ja vastuuttamista omasta elinympäristöstä. Näin tilasuunnittelun avulla pyrittiin löytämään ratkaisuja yhteiskunnallisiin haasteisiin ja ongelmiin, kuten rikollisuuden ja eriarvoisuuden vähentämiseen. Tähän liittyen myös kaikkien ihmisten tasavertaisia toimintamahdollisuuksia katutilassa haluttiin lisätä, mikä kiinnittää jälleen huomion kaupunkikulttuuriin ja kysymykseen millainen kohtaaminen ja toiminta kaupunkitilassa oli mahdollista ja sallittua. Toisaalta harmonisen ja turvallisen katutilan ihanteen voidaan nähdä ilmentäneen myös huolta vallitsevista oloista, yhteiskunnallisista murroksista ja levottomuudesta, yhteisen kansakunnan perustan horjumisesta. Julkisen katutilan ihanteeksi nousi tällöin nostalginen, harmoninen ja yhteisöllinen tila, jossa kaikilla ihmisillä oli tasavertaiset mahdollisuudet toimia ja kohdata toisia ihmisiä. Eloisasta ja viihtyisästä katutilasta muodostui, ainakin mielikuvan tasolla levottomuuden vastavoima, maailma joka saattoi koota ihmiset yhteen.

211 Gaardman 1993, 14.

5. Lopuksi

Olen pro gradu -tutkielmassani tutkinut kaupunkitilan ja hyvinvoinnin välisiä merkityksiä tanskalaisen arkkitehti Jan Gehlin kirjoituksessa 1970–1980-luvuilla. Hyvinvoinnin ja kaupunkitilan välinen suhde kiteytyy ajatukseen hyvästä kaupunkitilasta, joka puolestaan kertoo hyvinvointiin liitetyistä arvoista. Jan Gehlin teos *Livet mellem husene* maalasi kuvan eloisasta kaupunkitilasta, joka olisi viihtyisä, tasa-arvoinen ja turvallinen. Gehl korosti tilan käyttäjää suunnittelun lähtökohtana sekä kaupunkitilaa toiminnan ja toimijuuden tilana. Tämä toiminta oli ennen kaikkea ihmisten kohtaamista, joka inspiroi, toi turvaa ja vahvisti ihmisten yhteenkuuluvuuden tunnetta. Gehlin esittelemä eloisan katutilan ihanne korosti tasa-arvoa, yhteisöllisyyttä, viihtyisyyttä ja toimijuutta hyvinvoinnin arvoina. Näitä arvoja määriteltiin myös eloisan kaupunkitilan vastakohdan, yhdenmukaisen, kontrolloidun ja autojen ehdoilla rakennetun, modernistisen kaupunkitilan kautta.

Gehlin esittämä modernistisen kaupunkisuunnittelun kritiikki keskittyi erityisesti lähiöiden elottomuuteen ja toimintaköyhyyteen sekä kaupungin rakentamiseen autojen ehdoilla. Nämä kysymykset nousivat esiin myös laajemmin 1970–1980-lukujen kaupunkisuunnittelua koskevasta, kriittisestä kirjoittelusta, johon osallistui arkkitehtien lisäksi esimerkiksi yhteiskuntatieteilijöitä ja psykologeja. Tämä monialainen keskustelu myös osaltaan vaikutti siihen, että elinympäristö alettiin nähdä dynaamisempaan elämän osana ja sen vaikutusta esimerkiksi sosiaalisiin suhteisiin alettiin korostaa. Näin alettiin korostaa elinympäristön vaikutusta kokonaisvaltaisesti ihmisen hyvinvointiin. Modernismin periaatteiden mukaan rakennettua kaupunkia taas alettiin pitää ongelmallisina, sillä niiden katsottiin vähentävän ihmisten tasa-arvoisia toimintamahdollisuuksia ja lisäävään ihmisten yksinäisyyden ja juurettomuuden kokemuksia.

Huoli ihmisten toimintamahdollisuuksista ja juurettomuudesta voidaan hahmottaa laajojen yhteiskunnallisten murrosten kautta, joita tanskalainen yhteiskunta kohtasi 1900-luvun jälkipuolella. Nämä murrokset liittyivät esimerkiksi työn ja perhemallien muutoksen, öljykriisin ja taloudellisen taantuman sekä hyvinvointivaltion ideologiseen kriisiin. Näiden murrosten myötä julkinen kaupunkitila alkoi saada uudenlaisia merkityksiä suhteessa hyvinvointiin. Se alettiin nähdä esimerkiksi toiminnan paikkana,

joka saattoi vähentää modernin ja teknistyvän elämän aiheuttamaa vieraantumista. Ihanteellinen julkinen katutila oli myös kaikille avoin ja yhteisöllinen tila, jonka toivottiin näin edistävän ihmisten välistä tasa-arvoa ja vähentävän ihmisten eristäytyneisyyttä ja juurettomuuden kokemuksia. Tässä julkisen tilan ihannetta voidaan tarkastella myös vastareaktionä hyvinvointivaltion kriisiin, jossa yhteisen ja tasa-arvoisen kansakunnan ideaali oli joutunut koetukselle. Julkisen kaupunkitilan merkitys alkoi muuttua myös uudenlaisen urbaanin kulttuurin myötä, jossa ihanteeksi nousi viihtyisiä, eloisa ja tapahtumarikas kuluttamisen kaupunkitila.

Julkisen tilan merkitysten tarkastelu suhteessa hyvinvointiin paljastaa myös kiinnostavasti tilan ja hyvinvoinnin välisten merkitysten muutoksia ja jatkuvuutta. Modernin kaupunkisuunnittelun ihanteissa nostettiin esiin monia samankaltaisia arvoja, joista Gehl kirjoitti muutama vuosikymmen myöhemmin. Esimerkiksi tasa-arvo, yksilön toimintamahdollisuudet, kuten liikkumisen vapaus ja kuluttaminen sekä yhteisöllisyys olivat tärkeitä arvoja myös modernismin taustalla vaikuttaneessa aateilmapiirissä. 1970-luvulla näitä arvoja alettiin kuitenkin lähestyä erilaisista lähtökohdista. Esimerkiksi yhteisöllisyyttä pyrittiin lisäämään pehmentämällä yksityisen ja julkisen tilan välistä rajaa, kun katutilan käyttö vapautui ja julkinen kaupunkitila muodostui tärkeäksi urbaanille kulttuurille. Yksilön liikkumisen ja itseilmaisun mahdollisuuksia taas pyrittiin edistämään luomalla kävelyreittejä autoteiden sijaan, mikä korosti kehon luonnollista liikettä ja kävelyn mahdollisuutta itseilmaisun ja toiminnan perustana.

Kysymys hyvinvoinnin arvoista ja merkityksistä on hyvin laaja ja kokonaisvaltainen. Se tuntuu myös pakenevan tulkintoja ja määrittelyä. Hyvinvoinnin arvosidonnaisuus, joka ilmenee hyvinvointipolitiikassa ja -tutkimuksessa, tekee myös hyvinvoinnin merkitysten tutkimisesta haastavaa. Tutkimuksen edetessä mieleeni nousi usein kysymys, voinko todella ymmärtää, miten Jan Gehl ja hänen aikalaisensa kokivat hyvinvoinnin tai miten he määrittelivät hyvän elinympäristön, ja edelleen hyvän elämän. Monet teemat, joita Gehl nosti *Livet mellem husenessa* esiin, ovat edelleen ajankohtaisia kysymyksiä, mikä myös osaltaan teki tutkimuksesta haastavaa. Esimerkiksi kevyen liikenteen mahdollisuuksista keskustellaan edelleen paljon ja kaupunkien turvallisuus on noussut yhä merkittävämmäksi poliittiseksi kysymykseksi ympäri maailmaa. Myös yhteisöllisyyden lisääminen asuinalueilla on tavoite, jonka

avulla edelleen melko kritiikittömästi pyritään luomaan hyvinvointia. Toisaalta ajallinen jatkuvuus 1900-luvun lopun ja nykypäivän välillä tekee aiheesta myös mielenkiintoisen ja voi avata uusia tutkimusmahdollisuuksia.

Esimerkiksi kysymys lähiöiden ongelmista Pohjoismaissa, jota käytiin jo 1900-luvun lopulla, voisi tarjota kiinnostavan tutkimuskohteen. Lähiöiden ympärillä käydään edelleen paljon keskustelua, joissa korostuvat lähiöiden huono maine ja sosiaaliset ongelmat. Myös maahanmuutto on tuonut oman lisänsä lähiöiden ympärillä käytyyn keskusteluun. Esimerkiksi Ruotsin suurten lähiöiden, kuten Rinkebyn ja Rosengårdin levottomuudet ja sosiaaliset ongelmat ovat tavoittaneet viime vuosina myös suomalaisen median. Lähiöiden huono maine, joka alkoi kehittyä jo 1900-luvun lopun kriittisessä kirjoittelussa, on nyt myös nostettu lähiöiden ongelmien keskiöön. Lähiöiden imagon kohotus nähdäänkin usein yhtenä keinona ehkäistä ja vähentää lähiöiden ongelmia ja tällaisia hankkeita on toteutettu esimerkiksi juuri Rinkebyssä.²¹² Olisi kiinnostavaa kiinnittää huomiota eloisan ja vetovoimaisen elinympäristön ja hyvinvoinnin väliseen suhteeseen myös alueen asukkaiden näkökulmasta. Kuten Anna Jensen on tuonut esiin *Turun ylioppilaslehden* haastattelussa, lähiöitä lähestytään edelleen vahvasti maineen kautta ja ylhäältäpäin määritellään, mikä on huono lähiö ja mikä kaipaisi kehitystä.²¹³

Myös tilasuunnittelun avulla on pyritty tekemään kohentamaan lähiöiden imagoa ja tekemään niistä houkuttelevampia alueita. Esimerkiksi Gehl architects -toimisto toteutti vuosina 2009–2011 One size doesn't fit all -hankkeen Malmön Rosengårdin lähiössä. Hankkeen keskiössä oli alueen asukkaiden osallistaminein oman elinympäristönsä rikastuttamiseen, toimintojen lisääminen alueelle, alueen integrointi tiiviimmin Malmön kaupunkiin sekä alueen muuttaminen vetovoimaiseksi. Rosengårdin kiinnostavuutta ulkopuolisten silmissä pyrittiin lisäämään luomalla alueesta mielikuva ihanana kotina sekä jännittävänä, monikulttuurisena keskuksena.²¹⁴ Tähän liittyen olisi kiinnostavaa tarkastella hyvinvointipolitiikan tavoitteita alueen asukkaiden näkökulmasta. Kokivatko Rosengårdin asukkaat, että osallistava suunnittelu oli parantanut heidän toimintamahdollisuuksiaan yhteiskunnassa? Toinen

212 HS 2015; HS 2016.

213 Ei meillä, mutta muualla, *Turun ylioppilaslehti* 3/2016.

214 Gehl Architects ApS 2011, 14–15, 50–53, 62–69.

kiinnostava kysymys liittyy alueen imagoon. Rosengårdin erilaisuutta ei hankkeessa haluttu kadottaa vaan sen avulla alueesta pyrittiin luomaan houkutteleva ja kiinnostava. Epäselväksi kuitenkin jäi, miten alueen asukkaat itse suhtautuvat uudenlaiseen mielikuvaan Rosengårdista tai miten he kokivat uuden, ”positiivisen erilaisuuden”.

Hyvinvointipolitiikan, esimerkiksi tilasuunnittelun ja alueen asukkaiden omien kokemusten ja arvojen tutkiminen suhteessa elävään kaupunkikulttuuriin olisi myös laajemmin kiinnostavaa. Kaupunginosien ja asuinalueiden elävöittäminen, eli toiminnan ja tapahtumien lisääminen lähtee usein liikkeelle asukkaiden omasta aloitteesta. Eloisaan, aktiiviseen ja yhteisölliseen kaupunkikulttuuriin voidaan liittää erilaisia kaupunkitapahtumia, kuten ravintolapäivä, We love Helsinki tai Vallila Tango. Tällaista kaupunkikulttuuria edustaa myös muutoksessa olevien kaupunkitilojen, kuten Helsingin kalasataman väliaikainen käyttö esimerkiksi kaupunkiviljelyn ja kaupunkitaiteen paikkana.²¹⁵ Tällainen kaupunkikulttuuri nähdään usein sosiaalisesti kestäväenä ja tasa-arvoisena kaupunkikulttuurin muotona, kaupallisen ja normittavan kaupunkikulttuurin vastavoimana. Miksi ruohonjuuritasolta nouseva urbaani kulttuuri koetaan tärkeänä ja mitä se kertoo kaupunkitilan merkityksestä osana hyvinvointia? Entä miten hyvinvointipolitiikka, esimerkiksi kaupunkisuunnittelu ja urbaani kulttuuri ovat vuorovaikutuksessa keskenään?

Kaiken kaikkiaan tilan ja hyvinvoinnin välinen suhde näyttää avaavan lähes loputtomasti tutkimusmahdollisuuksia, sillä elinympäristö kietoutuu hyvinvointiin hyvin monitahoisesti. Tilan suunnittelulla hyvinvointiin pyritään vaikuttamaan, mikä osaltaan kertoo hyvinvointiin liitetystä arvoista ja tavoitteista. Lisäksi hyvän tilan merkityksiä rakentavat erilaiset, henkilökohtaiset sekä kulttuurisesti jaetut kokemukset hyvinvoinnista ja kaupunkitilasta. Näiden erilaisten merkitysten tarkastelu voi paljastaa myös kaupunkitilan ja hyvinvoinnin välisten merkitysten moninaisuuksia ja ristiriitoja sekä muutoksia ja jatkuvuuksia. Gehlin kirjoitus *Livet mellem husene* tarjoaa yhden näkökulman aiheeseen. Sen avulla on mahdollista tarkastella hyvinvoinnin merkityksiä esimerkiksi suhteessa modernistisen kaupunkisuunnittelun kritiikkiin ja eloisan julkisen kaupunkitilan ihanteeseen. Samalla teoksen tarkastelu avaa monia uusia kysymyksiä, jotka odottavat tulevia tutkijoita.

215 Ks. lisää esim. *Helsinki beyond dreams*.

Lähteet

Alkuperäislähde

Gehl, Jan: *Livet mellem husene*. København, Arkitektens Forlag, København 1971.

Gehl, Jan: *Livet mellem husene: Udeaktiviteter og udemiljøer*. Arkitektens Forlag, København 1980.

Aikalaiskirjallisuus

Allardt, Erik: *Hyvinvoinnin ulottuvuudet*. Werner Söderström, Helsinki 1976.

Gehl, Ingrid: *Bo-miljø*. Statens Byggeforskningsinstitut, København 1971.

Jacobs, Jane: *The Life and the Death of Great American Cities*. Vintage Book Edition, New York (1961) 1992.

Kortteinen, Matti: *Lähiö – Tutkimus elämäntapojen muutoksesta*. Otava, Helsinki 1982.

Internet-lähteet

Gehl architects -sivusto: <http://gehlpeople.com> [4.11.2016].

Gehl Architects ApS: Strategy for outdoor spaces in Rosengård, links to Malmö and identity in Öresund region. Report 2011. [4.11.2016] Haettu sivulta: <http://gehlpeople.com/work/cases/>

Haastattelut

Jan Gehl 2013: Haastattelu ”Notebook on Cities and Culture S4E15: We Form Cities They Form Us with Jan Gehl” ohjelmassa ”Notebook on Cities and Culture”.

Haastattelija Colin Marshall. Julkaistu 6.12.2013. [26.1.2017]

Haettu sivulta: <http://blog.colinmarshall.org/?p=1978>

Sanoma- ja aikakauslehdet

Helsingin sanomat: Ruotsin hallitus erityistoimiin lähiöiden ongelmien takia - ”Vakavaa, että epätasa-arvon on annettu kasvaa näin pitkän aikaa”, 5.7.2016. (HS 2016) [4.11.2016]

Haettu sivulta: <http://www.hs.fi/ulkomaat/a1467690217392>

Helsingin sanomat: Rinkeby kohottaa kasvojaan – Tukholma uudistaa huonomaineisia lähiötään, 4.9.2015. (HS 2015) [4.11.2016]

Haettu sivulta: <http://www.hs.fi/ulkomaat/a1441254729466>

Kuvalähteet

Kuvat 1–3: Valokuvia teoksessa Jan Gehl: *Livet mellem husene*. (København 1970), 25.

Kuvat 4–5: Valokuvia teoksessa Jan Gehl: *Livet mellem husene*. (København 1970), 34; (København 1981), 38.

Kuva 6: Valokuvia teoksessa Jan Gehl: *Livet mellem husene*. (København 1981), 43.

Kuvat 7–8: Valokuvia teoksessa Jan Gehl: *Livet mellem husene*. (København 1970), 42; (København 1981), 38.

Kuvat 9–13: Valokuvia teoksessa Jan Gehl: *Livet mellem husene*. (København 1970), 126.

Kuvat 14–15: Valokuvia teoksessa Jan Gehl: *Livet mellem husene*. (København 1981), 170.

Kuva 16: Valokuvia teoksessa Jan Gehl: *Livet mellem husene*. (København 1981), 24.

Kuvat 17–18: Valokuvia teoksessa Jan Gehl: *Livet mellem husene*. (København 1970), 150; (København 1981), 140.

Kuva 19: Valokuvia teoksessa Jan Gehl: *Livet mellem husene*. (København 1981), 144.

Kuva 20: Valokuvia teoksessa Jan Gehl: *Livet mellem husene*. (København 1981), 114.

Kuvat 21–22: Valokuvia teoksessa Jan Gehl: *Livet mellem husene*. (København 1970), 96; (København 1981), 96.

Tutkimuskirjallisuus

Arendt, Hannah: *Vita Activa: Ihmisenä olemisen ehdot*. Englannin kielinen alkuteos: *The Human Condition* (1958). Suom. Eija Virtanen, Tiina Viinikainen, Maini Pekkarinen et al. Vastapaino, Tampere 2002.

Aura, Seppo, Horelli, Liisa & Korpela, Kalevi: *Ympäristöpsykologian perusteet*. Werner Söderström, Helsinki 1997.

Bachelard, Gaston: *Tilan poetiikka*. Suom. Tarja Roinila. Alkuperäinen teos: *La poetique de l'espace* (1957). Kustannusosakeyhtiö Nemo, Helsinki 2003.

Bauman, Zygmunt: *Notkea moderni*. Suom. Jyrki Vainonen. Alkuperäinen teos: *Liquid Modernity* (2000). Vastapaino, Tampere 2002.

de Certeau, Michel: *The Practise of Everyday Life*. Translated by Steven Rendall. Alkuperäinen teos: *L'invention du quotidien I arts de faire* (1980). University of California Press, Los Angeles 1984.

van Deurs, Camilla: Housing for People, Danish Architecture and Urban Planning. Luento, Kööpenhaminan yliopisto 19.2.2013.

van Deurs, Camilla: Making other plans, Danish Architecture and Urban Planning. Luento, Kööpenhaminan yliopisto 12.3.2013.

Forsström, Riikka: Louis-Sebasien Mercier'n kaksi Pariisia – kaupunkilaisten ideaalimallit Ranskan suuren vallankumouksen aattona. *Tilan kokemisen kulttuurihistoriaa*. Toim. Riitta Laitinen. K&H, Turku 2004.

Gillette, Howard: *Civitas by design :building better communities, from the garden city to the new urbanism*. University of Pennysylvia Press, Philadelphia 2010.

Gaardman, Arne: *Dansk byplægning 1938–1992*. Arkitektens forlag, København 1993.

Hakkarainen, Tiina: *Julinin rakennussarjasta Ingamannin taloon: rakennusperinnön suojelukysymys ympäristösuhteen muutoksen kuvaajana 1960–1980-lukujen Turussa*. Kulttuurihistorian pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto 2010.

Hall, Stuart: *Identiteetti*. Suom. & toim. Mikko Lehtonen & Juha Herkman. Vastapaino, Tampere 1999.

Helsinki Beyond Dreams – Actions Towards a Creative and Sustainable Hometown. Edited by Hella Hernberg. Urban Dream Management, Helsinki 2012.

Hirt, Sonia A: *Iron Cutains: Gates, Suburbs and Privatization of Space in the Post-socialist City*. Wiley-Blackwell, Chichester 2012.

Honkasalo, Marja-Liisa, Salmi, Hannu & Launis, Veikko: Johdanto. *Terveyttä kulttuurin ehdoilla: Näkökulmia kulttuuriseen terveydentutkimukseen*. Toim. Honkasalo Marja-Liisa Honkasalo & Hannu Salmi. K&H kustannus, Turku 2012.

Hyrkkänen, Markku: *Aatehistorian mieli*. Vastapaino, Tampere 2002.

Jensen, Anna: *Älä jätä mua lähiöön*. Taiteen maisterin opinnäytetyö, Aalto yliopiston taiteiden ja suunnittelun korkeakoulu, Taiteen laitoksen Porin yksikkö, Visuaalisen kulttuurin koulutusohjelma 2012. [9.9.2015] Haettu sivulta:
https://aaltodoc.aalto.fi/bitstream/handle/123456789/6288/optika_id_695_jensen_anna_2012.pdf?sequence=1

Jespersen, Knud J.V.: *A History of Denmark*. Second edition. Translated by Ivan Hill & Christopher Wade. Palgrave Macmillan, UK (2004) 2011.

Kaartinen, Marjo & Korhonen, Anu: *Historian kirjoittamisesta*. Kirja-Aurora, Turku 2005.

Kananen, Johannes: *Nordic welfare state in three eras: from emancipation to discipline*. Ashgate, [London] 2014.

Korhonen, Jukka: Asunto- ja asumispolitiikka. *Hyvinvointipolitiikka*. Toim. Pauli Niemelä. Werner Söderström, Helsinki 2010.

Koskela, Hille: *Pelkokierre*. Gaudeamus Helsinki University Press, Helsinki 2009.

Laitinen, Riitta: Johdanto tilan kokemisen kulttuurihistoriaan. *Tilan kokemisen kulttuurihistoriaa*. Toim. Riitta Laitinen. K&H, Turku 2004.

Lefebvre, Henri: *Production of space*. Translated by Donald Nicholson-Smith. Alkuperäinen teos: *Production de l'espace* (1974). Blackwell Publishing, Oxford 1991.

Lehtonen, Heikki: *Yhteisö*. Vastapaino, Tampere 1990.

Lehtonen, Turo-Kimmo: *Aineellinen yhteisö*. Tutkijaliitto, Helsinki 2015.

McNeill, J.R. & McNeil, William H: *Verkottunut ihmiskunta*. Suom. Natasha Vilokkinen. Alkuperäinen teos: *The Human Web* (2003). Vastapaino, Tampere 2006.

Moilanen, Laura-Kristiina & Sulkunen, Susanna: Johdanto. *Aika ja identiteetti*. Toim. Laura-Kristiina Moilanen & Susanna Sulkunen. SKS, Helsinki 2006.

Mäenpää, Pasi: *Narkissos kaupungissa*. Tammi, Helsinki 2005.

New urbanism and beyond – designing cities for the future. Edited by Tigran Haas
Rizzoli International Publications, New York 2008.

Niemelä, Pauli: Hyvinvointipolitiikan teoria. *Hyvinvointipolitiikka*. Toim. Pauli Niemelä. Werner Söderström, Helsinki 2010.

Oktay, Derya: Human Sustainable Urbanism: In Pursuit of Ecological and Social-Cultural Sustainability. *Procedia – Social and Behavioral Sciences* 36/2012, 16-27.

Ollila, Anne: Yksilö ja yhteisö: kiista kontekstualisoinnista. *Kulttuurihistoriallinen katse*. Toim. Heli Rantala & Sakari Ollitervo. K&H, Turku 2010.

Pallasmaa, Juhani: *Maailmassaolon taide: Kirjoituksia arkkitehtuurista ja kuvataiteista*. Painatuskeskus Kuvataideakatemia, Helsinki 1993.

Pessi, Anne Birgitta & Seppänen, Marjaana: Yhteisöllisyys. *Hyvinvointi: Suomalaisen yhteiskunnan perusta*. Toim. Juho Saari. Gaudeamus, Helsinki 2011.

Ristilampi, Per-Markku: *Rosengård och den svarta poesi – En studie av modern annorlundahet*. Brutus Östlings Bokförlag Symposium, Stockholm 1993.

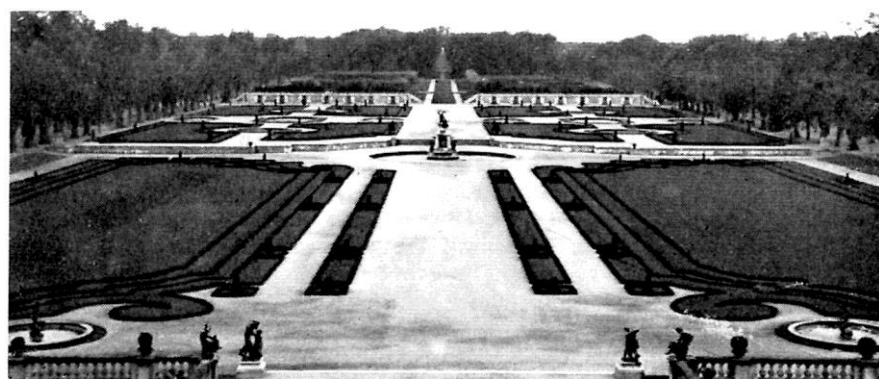
- Røttbøl Jorgenssen, Ane, Hvidt, Andreas, Højgaard Jensen, Ellen & Horskær Partoft, Marie: *Town Planning in Denmark 1945-2010*. Edited by Ellen Højgaard Jensen & Marie Horskær Partoft. Geografferforlaget, Copenhagen 2010.
- Saari, Juho: Johdanto. *Hyvinvointi: Suomalaisen yhteiskunnan perusta*. Toim. Juho Saari. Gaudeamus, Helsinki 2011.
- Saari, Juho: Hyvinvoinnin kentät. *Hyvinvointi: Suomalaisen yhteiskunnan perusta*. Toim. Juho Saari. Gaudeamus, Helsinki 2011.
- Saarikangas, Kirsi: *Asunnon muodonmuutoksia: Puhtauden estetiikka ja sukupuoli modernissa arkkitehtuurissa*. SKS, Helsinki 2002.
- Saarikangas, Kirsi: *Eletyt tilat ja sukupuoli. Asukkaiden ja ympäristön kulttuurisia kohtaamisia*. SKS, Helsinki 2006.
- Salmi, Hannu: *"Atomipommilla kuuhun!": tekniikan mentaalihistoriaa*. Edita, Helsinki 1996.
- Sennett, Richard: The Public Realm. Teoksessa *The Blackwell City Reader*. Edited by Gary Bridge and Sophie Watson. A John Wiley & Sons, London 2010.
- Singh, Richa: Factors Affecting Walkability of Neighborhoods. *Procedia – Social and Behavioral Sciences* 216/2016, 643-654.
- Terho, Henri: Katujen kulkijat ja näyttämöt kaupunkifestivaalissa. *Tilan kokemisen kulttuurihistoriaa*. Toim. Riitta Laitinen. K&H, Turku 2004.
- Therborn, Göran: *Eriarvoisuus tappaa*. Vastapaino, Tampere 2014.
- Tuan, Yi-Fu: *Space and Place. The perspective of experience*. University of Minnesota Press, Minneapolis 2011.
- Turun ylioppilaslehti*: Ei meillä, mutta muualla – Anna Jensen vie taidetta sinne, minne sen ei ajatella kuuluvan, 3/2016 Turku.
- Ward, Stephen V.: *Planning the Twentieth-Century City – The Advanced Capitalist City*. John Wiley & Sons, London 2002.

Veenhoven, Ruut: Well-being in the welfare state: Level not higher, distribution not more equitable. *Journal of Comparative Policy Analysis* 1(2) 2000, 91–125.

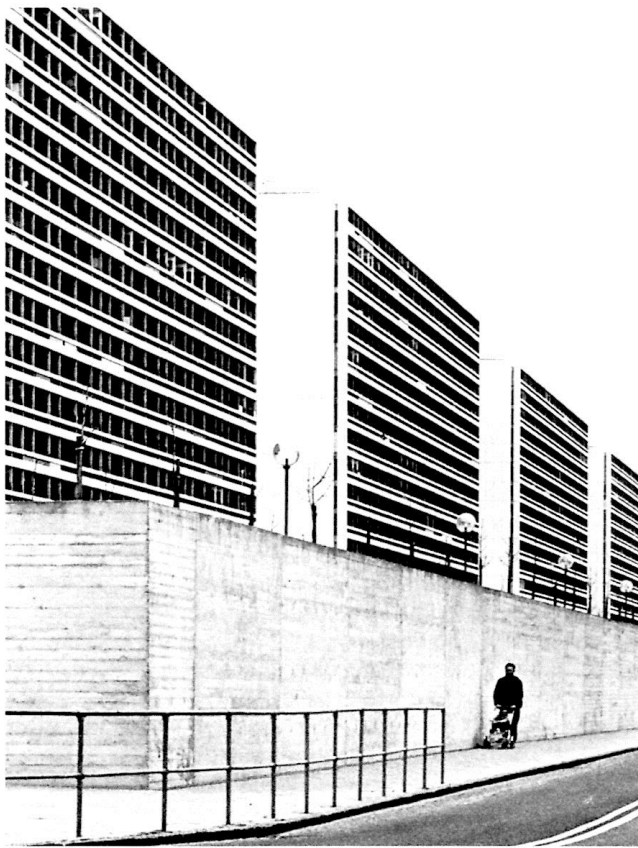
Kuvaliite

Kuvat 1–3

Kuvat 4–5

Kuva 6

Kuvat 7–8

Kuvat 9–13

Kuvat 14–15

Kuva 16

Kuvat 17–18

Kuva 19

Kuva 20

Kuvat 21–21